

DE SLAG BIJ AUSTERLITZ,

op den 2den December 1805,

ALS VOORBEELD VAN DEN TEGENAANVAL UIT EEN AFWACHTINGSSTELLING.

(Met twee overzichtskaarten en vijf gevechtsplannen.)

(Vervolg en slot van N°. 12, bladz. 785 van den vorigen jaargang.)

DOORBREKING VAN DE RUSSISCH-OOSTENRIJKSCHE SLAGORDE.

Handelingen op den Franschen rechtervleugel.

Wij verlieten de drie aanvalscolonne van den linkervleugel op het oogenblik, dat zij er in geslaagd waren de defilés over de Goldbeek te vermeesteren en zich ten deele aan gene zijde dezer terreinhindernis te ontwikkelen. Nog stond het grootste gedeelte van de 1ste colonne (12 bataljons en 18 eskadrons) achter Telnitz opgesteld, toen aan de overzijde het vuur wederom herleefde en op een hervatting van den strijd doelde.

Onder bescherming van de brigade CARNEVILLE, welke hare bataljons, met den rechtervleugel vóór, en *échelon* had opgesteld en zelf door veertien eskadrons Oostenrijksche cavalerie voor de dekking van haren linkervleugel zorg gedragen had, trachtte het hoofd van de 1ste colonne, bestaande uit het 5de regiment jagers en de musketier-regimenten NIEUW-INGERMANNLAND, JAROSLAW en WLADIMIR, den noordwestelijken uitgang van Telnitz te verlaten en Sokolnitz te bereiken, om zich met de 2de colonne te vereenigen. Ternauwernood had de Maarschalk DAVOUT de plannen van den vijand doorzien, of hij wilde, getrouw aan zijn opdracht, alle pogingen in het werk stellen om dezen afmarsch te verhinderen en gelastte daarom een algemeene, voorwaartsche beweging. Het 108ste en het 3de regiment infanterie, met het bataljon Corsikaansche jagers op — en de batterij artillerie vóórwaarts van den linkervleugel, tastten de brigade CARNEVILLE in front aan, terwijl de cavalerie-brigade MARGARON het hoofd van de 1ste colonne chargeerde en de geheel ontwikkelde dragonder-regimenten N°. 27, 17 en 15, met N°. 1 in tweede linie, de eskadrons van KIENMAYER aanvielen en over het

defilé terugwierpen (Zie Plaat XIV, jaargang 1888). Hoewel de Oostenrijksche infanterie nu voorloopig aan Telnitz gebonden werd, mocht men er evenwel niet in slagen de Russische troepen tot staan te brengen, te meer daar de cavalerie-brigade MARGARON, die aan hunne voorwaartsche beweging het best paal en perk had kunnen stellen, op het bericht, dat het 26ste regiment infanterie, voor overmacht zwichtende, na het overschrijden van de Zesawa, op Maxdorf terugtrok en hare hulp dringend behoefde, dit regiment, in colonne met pelotons geformeerd, achter langs en gedekt door den hoogterug, te hulp snelde.

DAVOUT, mede hiervan onderricht, zond de brigades LOCHET en KISTER, voor welker beveiliging het 18de en het 19de regiment dragonders zorg droegen, naar Sokolnitz, om daar zooveel mogelijk het verbroken evenwicht te herstellen.

Laatstgenoemde brigade, bestaande uit het 33ste regiment linie- en het 15de lichte infanterie, wendde zich, na een frontverandering van 90°, ter linkerzijde van en in verband met de vóór Telnitz strijdende Fransche troepen tegen het hoofd van de 1ste colonne en onderschepte op die wijze elk verband tusschen DOKTOROW en LANGERON. De brigade LOCHET zette de beweging in noordelijke richting voort. De Russen hadden de hoogten westwaarts van Sokolnitz reeds bezet, toen deze brigade in den looppas naderde. Het 48ste regiment stormde met gevelde bajonet voorwaarts, dreef den vijand terug en slaagde er in, zich van de eerste huizen, aan den zuidelijken rand gelegen, meester te maken. Van daar drong het steeds voorwaarts, doch won slechts langzaam veld, daar de vijand een taaien weerstand bood en bijgevolg huis voor huis genomen moest worden. Reeds had dit regiment twee vaandels en enkele stukken geschut veroverd, toen een tegenaanval des vijands zijn linkervleugel tot wijken bracht. Het 111de regiment, hetwelk, iets meer achterwaarts in bataille ontwikkeld, den loop der gebeurtenissen afwachtte, snelde terstond te hulp, heroverde het verloren terrein en wierp zich daarna op een tweede vijandelijke colonne, die het verband met de brigade KISTER dreigde te verbreken, welke laatste, na bij Telnitz een werkzaam aandeel aan het gevecht genomen te hebben, in noordelijke richting ter ondersteuning was opgerukt en ter linkerzijde van de brigade LOCHET in gevecht trad (Zie Plaat I).

Het 33ste regiment linie-infanterie, voorafgegaan door het 15de, hetwelk zich van de brug over de Goldbeek meester maakte, drong gelijktijdig met de in wanorde vliedende Russische colonne het dorp Sokolnitz binnen. Toch mochten de Fransche troepen zich nog niet in het duurzaam bezit van dit terreinvoorwerp verheugen, daar zij na twee achtereenvolgende, onstuimige aanvallen der inmiddels aan 's vijands zijde aangekomen versterkingen tot wijken genoopt werden, waarbij eerst het 15de en daarop ook het 33ste, hetwelk zich na het teruggaan van eerstgenoemd regiment door den vijand overvleugeld zag, verdreven werd. De Russische troepen trachtten de door hen behaalde voordeelen te vermeerderen door zich in het bezit van

het defilé te stellen, hetwelk van Sokolnitz over de Zesawa naar Turas leidt, waardoor de Fransche afdeelingen niet alleen in de linkerflank, maar ook in den rug zouden worden bedreigd. De Generaal BOURCIER, aan wiens scherpen blik dit gevaar niet ontging, voorkwam den vijand, door aan het 18de en het 19de regiment dragonders te gelasten dit defilé te bezetten en het, door zoo noodig tot het gevecht te voet af te zitten, voor de eigen troepen open te houden. Aan dit bevel werd aanstonds en met goeden uitslag, zij het ook niet zonder verliezen, voldaan.

»Toen meende ik het oogenblik gekomen», zoo verhaalt de divisie-generaal FRIANT (1), »om den vijand een beslissenden slag toe te brengen, waartoe ik eerst bij het 15de de orde en het tactisch verband deed herstellen, om het daarna den vijand opnieuw te gemoet te voeren; vervolgens ook het 13de ordende, dit een frontverandering naar links deed verrichten en door zijdelingschen afmarsch buitenwaarts van den Russischen linkervleugel bracht, om het daarna tot een tweeden, verwoeden aanval mede te slepen.»

»De stormmarsch, door alle tamboers overgenomen en dikwerf herhaald, deed ook de overige afdeelingen tot het offensief overgaan, zoodat de Russische troepen, tegen dezen onstuimigen, met alle krachten gelijktijdig ondernomen aanval niet bestand, het dorp en de omringende hoogten begonnen te ontruimen.»

»Weldra bleek 't, dat wij meester gebleven waren van het slagveld, hetwelk met dooden en gewonden als bezaaid was. Twintig stukken geschut en een groot aantal gevangenen, waaronder de Generaal WIMPFEN, vielen in onze handen en werden door den 1sten Luitenant Baron SOPRANSI van het 1ste regiment dragonders genoodzaakt de wapens te strekken.»

Thans drong alles op de Goldbeek aan om de vereenigde overblijfselen der 2de en 3de colonne over deze terreinhindernis terug te werpen. Dit gelukte echter slechts ten deele. Negen bataljons, door PRZIBEZESKY persoonlijk geleid, ontkwamen langs den westelijken oever door den slottuin naar Kobelnitz, in de hoop hier de 4de colonne te zullen aantreffen. Zoo scheidde ook hij zich van de 2de colonne af, en begon, bij gebrek aan eenheid van leiding en handeling, een verbrokkeling der colonnes, die met haren volledigen ondergang moest eindigen, vooral tegenover een vijand, bij wien niet slechts eendrachtig samenwerken van de verschillende wapensoorten, maar ook van de onderling gescheiden en naast elkander geplaatste legerafdeelingen steeds op den voorgrond trad.

Vatten wij, ter wille van een goed overzicht, den toestand van den linkervleugel der verbondenen, te ongeveer één uur 's namiddags, nog eens in korte woorden te zamen, dan merken wij op:

- 1°. dat de 1ste colonne in voor haar zeer ongunstig terrein aan Telnitz gebonden en verhinderd was in haar geheel het defilé te doorschrijden;
- 2°. dat van de 2de colonne het regiment PERM, zonder zich in het minst om de volgende afdeelingen te bekommeren, naar Maxdorf

(1) Rapport du Général de division FRIANT à M. le Maréchal DAVOUT, 12 Frimaire, an XIV (3 Decembre 1805).

marcheerde, aan gene zijde van de Zesawa tezelfder hoogte begeleid door de brigade MARGARON en het 26ste regiment infanterie, die slechts op een gunstige gelegenheid wachtten om deze afdeeling af te snijden, terwijl de brigade KAMENSKI, eigenmachtig op hare schreden terugkeerende, aan het gevecht van het centrum deelnam. LANGERON had, na kennisneming van hetgeen der colonne KOLOWRAT was wedervaren, zonder bevelen achter te laten, zijne colonne verlaten en zich met het regiment KOURKS naar de Pratzerhoogten begeven.

Het overige gedeelte der 2de colonne (8ste regiment jagers en het regiment WIBORA) ontruimde zoo juist het dorp Sokolnitz;

3°. dat het 7de regiment jagers en de regimenten GALICHT en BOUTYRKS der 3de colonne zich nog geruimen tijd tot het uiterste in het slot Sokolnitz en zijne onmiddellijke omgeving verdedigden, terwijl de regimenten NARWA, PODOLIË en AZOF naar Kobelnitz op marsch waren (Zie Plaat I). Aan de troepen van het IIIde Fransche korps was opgedragen:

»Eerst na een hardnekkigen wederstand en slechts door den nood gedrongen, langzamerhand terug te wijken, ten einde den linkervleugel der verbondenen in den waan te brengen, dat men voor omvatting van den eigen rechternvleugel beducht scheen, zoodoende zijn aandacht van het centrum af te leiden en hem daarna in het sterk doorsneden terrein te lokken, met het doel den afstand, welke zijne strijdkrachten toch reeds van de overige deelen der slagorde scheidde, te vergrooten.»

Met welgevallen mocht de Keizer neerzien op die kleine, dappere schaar, welke zijne bevelen zoo juist wist te verstaan, zoo meesterlijk uit te voeren; 7 bataljons, 18 eskadrons en 12 vuurmonden, weldra ondersteund door 8 bataljons, 6 eskadrons en 24 stukken geschut, weerstonden met goed gevolg een overmacht van 62 bataljons, 38 eskadrons met 140 vuurmonden en voerden deze daarna een wissen ondergang tegemoet.

Centrum.

In het centrum waren de bataljons van de voorhoede der colonne KOLOWRAT eerst door MILORADOWITZ tot staan gebracht, toen zij het dekking biedende dorp Pratze hadden bereikt, hetwelk, nadat zij zich eenigermate hadden hersteld, aan hen ter verdediging werd toevertrouwd. De hoofdcolonne marcheerde middelerwijl, zoo goed en zoo kwaad als de gesteldheid van het terrein het veroorloofde, met negen Russische bataljons in eerste, en de vijftien Oostenrijksche in tweede linie, tusschen de hoogten 324 en 298 in de gevechtsformatie op. Weldra zag men zich genoodzaakt deze laatste verheffing van den bodem, ook wel Stare Vinobradi genaamd, met twee bataljons der 1ste en drie bataljons der 2de linie (Salzburg), waaraan twee Oostenrijksche batterijen werden toegevoegd, te bezetten, ten einde op den rechternvleugel niet te worden omvat.

Daar men volslagen gebrek aan cavalerie had, werd ijlings aan LICHTENSTEIN

gelast de vier regimenten kurassiers naar Pratze te zenden. Of dit bericht dezen nooit bereikt heeft, dan wel, of hij door de vele detacheringen en den gevechtstoestand op den rechtersvleugel niet bij machte was daaraan te voldoen, kan niet worden nagegaan; zeker is het, dat deze regimenten het centrum niet versterkten, integendeel voortdurend op het noordelijk gedeelte van het slagveld werkzaam bleven.

Het 10de regiment lichte infanterie, ter linkerzijde door het 14de en in tweede linie door het 36ste van de brigade THIÉBAULT ondersteund, trok Pratze westelijk voorbij (1), overschreed de kleine beek en ontwikkelde zich daarna op de noordwestelijke hellingen van hoogte 324, terwijl de brigade VARÉ (55ste en 43ste) oostwaarts van dit dorp veld won. Deze bewegingen hadden ten doel de voorhoede van KOLOWRAT, welke in het ravijn van Pratze teruggeworpen was, van de hoofdc colonne te scheiden. Gene beproefde werkelijk één der bataljons van het 36ste in den rug aan te tasten, doch dit kwam met het front achterwaarts in bataille, ontving haar met enkele goede, ronde salvo's, drong daarna met de bajonet vooruit en in het dorp, verstrooide de Russische troepen, die niet gevangen gemaakt of door het handgemeen buiten gevecht gesteld waren en hernam daarop zijn plaats in de orde de bataille. Tezelfder tijd had de brigade VARÉ twee Russische regimenten, die aan de voorhoede ter ondersteuning waren gezonden, in de flank aangevallen en, vóór zij zich hadden kunnen ontwikkelen, in wanorde teruggeslagen. VANDAMME breidde zich links van St. HILAIRE tot hoogte 298 uit. De daar geposteerde 12 vuurmonden berokkenden zijn divisie zoovele verliezen, dat hij, ongeacht het plongeërend vuur, aan het hoofd van het 4de regiment van linie deze hoogte in front stormde, terwijl het 24ste regiment lichte infanterie haar van ter zijde aanviel. Aan dezen even onverwachten, als stoutmoedig uitgevoerden aanval vermocht de tegenstander geen weerstand te bieden. De vuurmonden werden genomen en de vijf bataljons uiteengedreven (Zie Plaat I).

Met den val van dit punt waren de beheerschende gedeelten der Pratzerhoogten in het bezit van de Franschen en moesten alle krachten worden ingespannen, ze te behouden. De Generaal THIÉBAULT deed twee batterijen op hoogte 324 in positie komen, die weldra de zes stukken van den linkervleugel der vijandelijke, eerste linie tot zwijgen en deze zelf in verwarring brachten. Zonder zich om het vuur des tegenstanders te bekommeren, zetten de divisien VANDAMME en St. HILAIRE hare aanvallende beweging koelbloedig en in de volmaaktste orde voort. »Les généraux français firent manoeuvrer leurs troupes avec cet usage, que donnent le coup d'œil et l'expérience militaires, tirant parti des sinuosités, que leur offrait le terrain, pour se mettre à couvert du feu et pour cacher leurs mouvements" (2).

(1) Il avait été expressément recommandé de ne diriger aucune troupe sur Pratze, quoique ce village fût fortement occupé par l'ennemi. MATHIEU DUMAS. *Précis des évènements militaires*.

(2) *Mémoire historique sur la bataille d'Austerlitz*, par le Général-Major autrichien STUTTERHEIM.

De Russische infanterie meende in een bajonetaanval het eenige middel te moeten zien, om aan de Fransche troepen de prijsgemaakte voordeelen weder te ontrukken, en naderde in den stormpas. De bataljons der eerste linie van het IVde korps deployeerden, gaven een goed gericht en gevoed tweegelederenvuur af, trokken zich, toen dit de Russen aan het wankelen bracht, op het midden in colonne d'attaque samen, gingen op hunne beurt met gevelde bajonet voorwaarts en wierpen de Russische troepen op de Oostenrijksche afdeelingen, die in tweede linie volgden, terug. Wel trachtte MILORADOWITZ zijne bataljons achter die van KOLOWRAT te verzamelen, maar deze verkeerden, ten opzichte van de vuuruitwerking, tegenover de Fransche infanterie in zulk een ongunstige positie, doordien zij aan den voet der zuidoostelijke hellingen tot ontwikkeling genoodzaakt waren geweest, dat zij zich weldra onder ontzaglijke verliezen tot den terugtocht gedwongen zagen (11 uur voormiddags). Nu rukte de Fransche artillerie enkele honderdtallen passen vooruit en maaide met haar kartetsvuur geheele rijen des vijands neder.

Thans deed zich het nadeel gevoelen, dat aan het korps SOULT geen cavalerie was toegevoegd, omdat de gevolgen van de welgeslaagde doorbreking van het Russisch-Oostenrijksche centrum nog grooter geweest zouden zijn, indien deze cavalerie rechtstreeks tot de vervolging van de zeer geschokte afdeelingen der 4de colonne had kunnen overgaan (1).

NAPOLEON ontbood terstond de divisie BOYER, die, nadat BERNADOTTE met het Iste korps zijne plaats in de eerste gevechtswaak voldoende genaderd was, wederom achter den rechtersvleugel van LANNES had post gevat. De tijd, benoodigd voor het overbrengen van dit bevel en voor de verplaatsing van de divisie naar Pratze, was oorzaak, dat zij hier eerst veel later aan het gevecht kon deelnemen.

Na de verovering van Blaschowitz door de Franschen, had Grootvorst CONSTANTIJN, met het oog op het geweer- en geschutvuur aan zijn linkerhand, het noodig geoordeeld één bataljon van het regiment ISMAÏLOWSKI naar Pratze te zenden, doch toen de strijd aldaar in hevigheid toenam en hij wellicht in algemeenen zin nader aangaande den stand van zaken bij de 4de colonne was ingelicht, besloot hij zijn korps, onder dekking van een sterke tirailleurlinie, een flankmarsch te laten verrichten, met het doel het Fransche centrum aan te tasten en terug te drijven. Aan de achterhoede (zie ordre de bataille, bladz. 769 van den jaargang 1888), die Butschowitz in den vroegen morgen verlaten had en middelerwijl te Austerlitz was aangekomen, zond hij het bevel de Littawa bij Krzenowitz te overschrijden en zich daarna met hem te vereenigen.

Tijdens dezen flankmarsch schijnt het korps BERNADOTTE — hetwelk zich eerst over zijn geheele uitgestrektheid kon ontwikkelen, toen de hoogte 298 door VANDAMME was vermeesterd — met Blaschowitz als spilpunt de zwenking

(1) *Souvenirs d'Austerlitz*, par le Général PETIET. *Le Spectateur Militaire*, 1834, Band XVII, bladz. 173.

te hebben verricht, welke het de plaats deed innemen door den Franschen Keizer aangegeven, daar het anders onbegrijpelijk zou zijn, dat de Grootvorst zich met de ijdele hoop vleide, het vereenigde Iste en IVde korps, waarachter de Garde en Grenadiers gereed stonden, met acht bataljons en vijftien eskadrons te zullen verslaan en de kansen ten gunste van de verbondenen te doen keeren. BOYER was inmiddels met zijn achttien eskadrons achter de divisie VANDAMME aangekomen, terwijl de Garde en Grenadiers de divisie DROUET volgden.

Gedurende zijne, niet van gevaar ontbloote beweging ontmoette Grootvorst CONSTANTIJN het 4de en 24ste regiment van de brigade SCHINNER, tot den linkervleugel der divisie VANDAMME behoorende, die zich in de vervolging van KOLOWRAT's rechtervleugel, waarbij zich ook het gedetacheerde bataljon ISMAÏLOWSKI bevond, te ver hadden laten medesleepen, zonder den opmarsch van den Grootvorst te bemerken. Van hunnen geïsoleerden toestand gebruik makende, deed deze ze door de Garde-Jagers en de Garden te paard, in één linie van tien eskadrons geformeerd, verrassend aanvallen.

Het 1ste bataljon van het 4de had den tijd niet meer de carréformatie aan te nemen; omsingeld, neergesabeld of op de vlucht geslagen, verloor dit regiment zijn adelaar. In stede van de overige regimenten van de divisie VANDAMME eveneens in de nu ongedekte flank te vallen, stormde deze ruiterschaar, zonder voor de beveiliging van de eigen vleugels of voor een reserve zorg te dragen, in toemeloze vaart, recht voor zich uit, door de intervallen van de divisie DROUET op hoogte 298 aan, waar NAPOLEON, in de onmiddellijke nabijheid van zijn Garde, den loop van den veldslag gadesloeg. RAPP kreeg het bevel deze ruitery met een gedeelte der Garde-cavalerie te ontmoet te gaan. Hij ontwikkelde twee eskadrons Jagers en een eskadron Mammelukken in linie, behield de twee eskadrons Grenadiers, eveneens gedeployeerd, in reserve, dekte zich links door een batterij lichte artillerie van het Iste korps en ter rechterzijde, behalve door twee rijdende Garde-batterijen, ook nog door vier eskadrons (twee Jagers en twee Grenadiers), welke onder bevel van BESSIÈRES, échelonsgewijze en met den linkervleugel vóór, gereed stonden tegen de Russische Chevalier-Garden en Garde-Kozakken (8 eskadrons) in te zwenken, die de Littawa bij Krzenowitz overschreden hadden en RAPP's rechtervleugel bedreigden. Mede werd door deze opstellingswijze elke poging, om het verband tusschen de 4de colonne en den Grootvorst te herstellen, verijdeld.

De Russische ruitery achtte zich blijkbaar tegen dezen aanval niet bestand. Zij wendde den teugel, doorschreed de divisie DROUET opnieuw, welke haar met een moorddadig vuur vervolgde en kwam eerst in de nabijheid van haar eigen voetvolk tot staan.

RAPP zette den aanval in den zooeven omschreven vorm door, daar hij te recht vermeende, dat de Russische infanterie door den overhaasten terugtocht van hare cavalerie moreel min of meer geschokt moest wezen en bovendien niet in staat zou zijn, de charge door haar vuur af te slaan,

aangezien de eskadrons, welke zich door een keertzwenking met pelotons in front hersteld hadden, haar vuur maskeerden. Deze laatste begingen bovendien een onbegrijpelijken misslag door de Fransche cavalerie onder aan den voet der helling, waarlangs deze kwam aanrennen, stilstaande af te wachten, zoodat zij, zonder noemenswaardigen tegenstand te kunnen bieden, door het geweld van den schok alleen reeds op hare infanterie geworpen werd, die daardoor in wanorde geraakte.

Intusschen grepen de acht eskadrons der Russische achterhoede mede in het gevecht. Het 1ste en het 2de eskadron Chevalier-Garden trachtten den linker-, het 4de en het 5de den rechtervleugel van de chargeerende Fransche ruitery te flankeren, terwijl het 3de eskadron, gevolgd door de Garde-Kozakken, haar in front aanviel.

De vier eskadrons onder BESSIÈRES wierpen het 4de en het 5de eskadron op de, reeds door de voorafgaande charge in verwarring gebrachte, vijandelijke infanterie, terwijl de twee eskadrons Grenadiers den linkervleugel van de eerste linie verlengden en zodoende het 1ste en het 2de eskadron Chevalier-Garden in de flank tastten.

De schok was vreeselijk en in het daaropvolgend, langdurig handgemeen (volgens ooggetuigen 10 tot 15 min.), waarin de Russische ruitery het onderspit delfde, woedden sabel, lans en pallas op ongeëvenaarde wijze. Het 4de eskadron Chevalier-Garden werd bijna geheel vernietigd; slechts achttien ruiters keerden uit den strijd terug. De eskadronscommandant Vorst REPNIN werd gevangen gemaakt. In het geheel verloor het regiment, waartoe dit eskadron behoorde, bij deze charge 16 officieren, 200 onderofficieren en manschappen, benevens 300 paarden. Toch had de zelfopofferende moed van de Russische Garde-cavalerie in zooverre doel getroffen, dat zij aan de infanterie der Garde de gelegenheid verschafte haren terugtocht door het defilé van Krzenowitz te bewerkstelligen, waarbij de drie, juist aldaar aangekomen bataljons Grenadiers de behulpzame hand boden, door zich aan gene zijde van de Littawa in bataille te ontwikkelen en elke nadering tot op te korten afstand met pelotonsvuur af te wijzen. De divisie DROUET had namelijk den aanval der Keizerlijke Garde-cavalerie ondersteund door in vereeniging met de geheele artillerie van het Iste korps en twee Garde-batterijen, tot het offensief over te gaan. Deze bedreiging, met een ontzagwekkend aantal bataljons ondernomen, had den Grootvorst overtuigend doen zien, dat slechts een tijdige terugtocht achter de Littawa hem voor algeheele vernietiging behoeden kon.

Het 27ste regiment van de divisie DROUET maakte zich weldra van Krzenowitz en enkele daarin achtergebleven vluchtelingen meester, terwijl de artillerie de terugtrekkende Russen zoolang met haar vuur vervolgde, als daarvan nog uitwerking te verwachten was (één uur 's namiddags).

Het 10de regiment lichte infanterie en de brigade THIÉBAULT (14de en 36ste), naast elkander in ééne linie van colonnes d'attaque ontwikkeld,

leunden met hun rechtersvleugel aan hoogte 324 en met den linker- aan het ravijn van Pratze, hetwelk hen van de brigade VARÉ scheidde, toen de Russische brigade KAMENSKI — zonder daartoe gemachtigd te zijn op hare schreden teruggekeerd om aan het gevecht in het centrum deel te nemen — den rechtersvleugel der divisie St. HILAIRE naderde en in den rug bedreigde, terwijl deze met de Oostenrijksche brigades JURCZECK en ROTTERMUND in een ernstig gevecht gewikkeld was.

Op hetzelfde oogenblik grepen de Russische brigades BERG en REPNINSKI den rechtersvleugel van de divisie VANDAMME, met name de brigade VARÉ, aan. Deze gelijktijdige aanval van twee zijden deed den toestand voor een oogenblik ten gunste der verbondenen veranderen. De rechtersvleugel der divisie St. HILAIRE verrichtte een achterwaartsche frontverandering op den linkersvleugel, om aan de brigade KAMENSKI het hoofd te kunnen bieden, terwijl de brigade VARÉ het 43ste regiment, hetwelk tot nu in 2de linie gestaan had, ter rechterzijde van het 55ste liet opmarcheeren en deployeeren, met het doel de lijn van bataille tot het dorp Pratze te verlengen en de ruimte, die haar van de brigade THIÉBAULT scheidde, aan te vullen. Gedurende deze bewegingen, die onder het vuur des tegenstanders verricht werden, leed de Fransche infanterie vele verliezen, zoodat de Generaal St. HILAIRE nogmaals de moreele werking van den bajonetaanval op de reeds meermalen teruggeslagen troepen der 4de colonne beproefde. De stormmarsch deed dan ook weldra den geheelen rechtersvleugel van het IVde korps voorwaarts gaan. Het 10de en het 14de wierpen zich op de brigade KAMENSKI, die, nadat de brigade LEVASSEUR haar in de linkerflank had aangetast, in de richting van Telnitz en Sokolnitz teruggedreven werd, terwijl het 36ste de Oostenrijksche bataljons vervolgde, welke naar Augezd en Hostiehradek weken. De brigades BERG en REPNINSKI, eveneens met de bajonet aangetast, vluchtten naar de Littawa. Al deze troepen lieten het grootste gedeelte van hun geschut in den modderachtigen bodem achter (één uur 's namiddags).

Handelingen op den Franschen linkersvleugel.

Terwijl KELLERMANN zijne eskadrons achter de 1ste linie der divisie CAFFARELLI ordende en de vijandelijke ulanen, meer dan 400 ruiters (waaronder de Generaal ESSEN en hun Kolonel MÜLLER-ZAKOMELSKY) op het gevechtveld achterlatende, in wanorde het veld ruinden, vatte LANNES het plan op, zich van den straatweg naar Olmütz meester te maken, waardoor BAGRATION van LICHTENSTEIN gescheiden en in het gebergte teruggedreven zou kunnen worden. KELLERMANN moest dezen aanval onverwijld inleiden door een charge op den linkersvleugel der Russische infanterie en zich daartoe met ontwikkelde regimenten en échelon voorwaarts bewegen. Tezelfder tijd zouden de divisien CAFFARELLI en SUCHET elk een tegenovergestelde frontverandering verrichten, de eerste naar rechts met Blaschowitz als steunpunt, de laatste naar links pivoteerende om Bosenitz. Daar de binnenvleugels der beide

divisiën dientengevolge min of meer door de overmachtige cavalerie van BAGRATION werden bedreigd, plaatste MURAT de divisiën WALTHER, D'HAUTPOUL en NANSOUTY (48 eskadrons), ondersteund door hare artillerie, in het centrum van het Vde korps, terwijl CAFFARELLI na volbrachte zwenking twee bataljons van zijn linkervleugel naar de hoogte van Holubitz zou zenden, om deze ruitërij zoo noodig te steunen of op te nemen.

Deze bevelen, bondig samengesteld, duidelijk van inhoud en snel overgebracht, kwamen terstond tot een begin van uitvoering, zoodat de voorwaartsche beweging van KELLERMANN, die nu van den rechtervleugel en onder bescherming van zijn artillerie in de aangegeven formatie afmarcheerde, nog als een vervolging der vluchtende ulanen kan worden aangemerkt. Nu bleek, hoe doeltreffend de vereeniging der genoemde cavalerie-afdeelingen tusschen de beide divisiën van het korps SOULT was geweest, want nauwelijks stormden KELLERMANN's dragonders voorwaarts, of de cavalerie van BAGRATION's linkervleugel trad onder bevel van den Generaal UWAROW te voorschijn, om de ulanen en hare infanterie te ondersteunen. Onverwijd werd KELLERMANN's linkervleugel door de brigade TREILLARD in galop gevolgd, terwijl de brigade SEBASTIANI van de divisie WALTHER in 3de linie achter het midden aan-draafde.

Het eerste échelon der dragonders werd door de voorste linie der Russische ruitërij (Elisabethgrad-huzaren) omsingeld en zou voorzeker verslagen zijn, indien de brigade SEBASTIANI niet te rechter tijd van front veranderd en den vijand op hare beurt omvat had, zoodat deze, tegen zulk een overmacht niet bestand, in allerijl terugweek. KELLERMANN deed zijn échelons daarop links voorwaarts in bataille komen en wierp ook de 2de linie (Charkow- en Chernikow-dragonders) overhoop. Door dit handgemeen was de tactische orde der Fransche cavalerie evenwel dermate verbroken, dat zij den aanval op de Russische infanterie niet doorzette, te meer daar BAGRATION's reserve-cavalerie (Twer- en St. Petersburg-dragonders) hare standplaats verliet en zich voorwaarts in beweging stelde. Onder bescherming der brigade SEBASTIANI, herstelde KELLERMANN zijn ruitërij weder en deed haar, met het oog op den te verwachten tegenstand en de nabijheid der Russische cavalerie, wederom in twee liniën plaats nemen, terwijl hij de beide andere brigades der divisie WALTHER ter ondersteuning aantrok. Daarmede hervatte hij den aanval.

Deze vierde charge, waarin KELLERMANN van het paard geworpen en zoodanig gewond werd (beenbreuk), dat hij door den Generaal PICARD vervangen moest worden (1), werd door de Russische infanterie afgeslagen, zoodat een batterij van acht stukken, welke reeds genomen was, wederom prijsgegeven moest worden. PICARD verzamelde zijn terugjagende eskadrons

(1) De Kapitein VALAZÉ, een der genie-officieren, die, zooals toenmaals gebruikelijk was bij ontstentenis van officieren van den generalen staf, aan de cavaleriedivisiën of brigades waren toegevoegd (*Revue de Cavalerie*, Band IV, bladz. 512), stortte eveneens zwaar getroffen naast hem neder.

achter de divisie WALTHER. Deze zag zich inmiddels genoodzaakt het hoofd te bieden aan de drie regimenten van den Generaal UWAROW, welke tot de vervolging trachtten over te gaan. Met twee brigades in eerste, en een brigade in tweede linie tastte hij deze cavalerie zoo onstuimig van ter zijde aan, dat zij eveneens uit het veld geslagen werd.

Nu gelastte PICARD een vijfden aanval. Alles stortte zich op de Russische cavalerie-reserve en wierp ook deze overhoop. Het 5de regiment jagers atkeerde de zooeven genoemde batterij, welke, op den straatweg naar Olmütz in een zeer voordeelige positie geplaatst, aan de Fransche ruitery groote verliezen berokkend had, in den rug, sabelde de bedieningsmanschappen neer en maakte acht stukken met bijbehorende munitiewagens buit. Het 2de regiment huzaren, op den rechtervleugel der 1ste linie geplaatst, nam de vervolging der verstrooid terugwijkende, vijandelijke cavalerie op zich, terwijl het 4de en het 5de regiment huzaren, die de 2de linie hadden gevormd, ondersteund door de brigade SEBASTIANI, BAGRATION's infanterie te lijf gingen. Werkelijk mocht het hun gelukken deze te bereiken, doch een flankaanval van het regiment Twer-dragonders deed alle voordeelen wederom verloren gaan. Ternauwernood onder bescherming van de brigade SEBASTIANI geordend, namen deze beide regimenten achter de vleugels van de overige afdeelingen der divisie WALTHER weder aan de nu volgende, zesde charge deel. Ditmaal was het succes volkomen, daar BAGRATION geen intacte ruiterafdeelingen meer bij de hand had, om dezen steeds aanzwellenden stroom te keeren en den schok voor zijn infanterie op te vangen, die thans bereikt en onder den voet gereden werd. Het 4de zwenkte in zuidelijke, het 5de huzaren in noordelijke richting af, om de zege der 1ste linie te voltooien en het vijandelijk voetvolk neer te stooten, alvorens het zich had kunnen oprichten en herstellen.

De onvermoeide werkzaamheid der Fransche cavalerie en de snelheid, waarmede hare aanvallen elkander opvolgden, beletten BAGRATION aan de vijandelijke infanterie voldoende aandacht te schenken, maskeerden de bewegingen der divisien CAFFARELLI en SUCHET en gaven deze de gelegenheid de dorpen Kruh en Holubitz snel en zonder veel krachtsverbruik in bezit te krijgen.

»Dans cette journée mémorable la cavalerie française acquit la plus grande gloire!» (1)

Gedurende den aanval der ulanen onder bevel van den Generaal ESSEN, had LICHTENSTEIN zijn overige eskadrons in twee liniën laten opmarcheeren. Toen gene in wanorde terugvloden, wilde hij hen te hulp snellen, doch was genoodzaakt zich tegen NANSOUTY te wenden, die den stoot, op KELLERMANN's rechtervleugel bedoeld, poogde af te keeren en daartoe, na halfrechts van directie veranderd te hebben, zijnerzijds tot den aanval overging (11 uur

(1) Notes d'un officier français (NAPOLÉON) sur la mémoire du Général STUTTERHEIM.

voormiddags). Ongeacht het grooter aantal eskadrons, waarover LICHTENSTEIN beschikte, werd zijn eerste linie geslagen en op de achtereenvolgende geworpen, deze in de algemeene vlucht medesleepende, waarna ook de groote batterij van 42 stukken, evenwel niet dan nadat zij aan CAFFARELLI belangrijke verliezen had toegebracht, zich tot opleggen en afrijden verplicht zag. NANSOUTY's tweede linie nam de vervolging op zich, tot het signaal »Appèl» ook haar achter den linkervleugel der divisie CAFFARELLI ter verzameling terugriep. Hiermede was de scheiding van BAGRATION en LICHTENSTEIN feitelijk ingeleid. Zij werd volkomen, toen deze ongeveer een half uur later nogmaals, doch met even ongunstigen afloop, beproefde aanvallend tegen den rechtere vleugel der divisie CAFFARELLI op te treden, welke op dat oogenblik aan eigen krachten was overgelaten, daar de geheele cavalerie achter den linkervleugel vereenigd was. In twee liniën geformeerd, naderden zijn eskadrons de Fransche infanterie in den snelsten gang. Zij werden echter door de in bataille ontwikkelde bataljons der eerste linie met zulk een goed gericht en hevig vuur ontvangen, dat de aanval mislukte (1). Deze was evenwel niet onopgemerkt gebleven. Zoodra NAUSOUTY het dreigend gevaar zag, waarin de divisie CAFFARELLI verkeerde, verplaatste hij zijn zes regimenten, in twee pelotonscolonnes geformeerd, in sterken draf van den linker- naar den rechtere vleugel. Daar aangekomen, zwenkten de regimenten elk met het hoofd van de colonne links af, doorschreden de intervallen van het eigen voetvolk, marcheerden op, namen den galop aan en wierpen zich aldus in twee liniën op de ruitery van LICHTENSTEIN, juist op het oogenblik, dat deze zich door een keertzwenking met pelotons aan de uitwerking van het geweer- en kartetsvuur wilde onttrekken. Zij werd geheel verslagen, verliet het haar ter dekking aangewezen terrein en trok in de richting van Krzenowitz af. Toen hare linkerflank nu nog bovendien door de artillerie van het Iste korps onder vuur genomen werd, ging zij te ongeveer 12 uur 's middags bij de Waldmühle op den linkeroever der Littawa over (Zie Plaat I).

Intmiddels hadden de Marianpol- en Pawlogrod-huzaren, ondersteund door een groot aantal sotniën Kozakken, het dorp Bosenitz vermeesterd en twaalf stukken ten noorden van dit terreinvoorwerp in batterij gebracht, die evenwel tegen het zware geschut op den Santon een ongelijken strijd voerden en geen noemenswaardige uitwerking verwierven, terwijl zij zelf groote verliezen leden. Aan de brigades MILHAUD en TREILLARD werd opgedragen, Bosenitz langs de zuidoostzijde te omtrekken en den vijand den terugtocht af te snijden, terwijl de divisie d'HAUTPOUL, die, nu het overwicht der Fransche ruitery gebleken was, in het centrum gemist kon worden, zonder haar

(1) »Le système des carrés m'a toujours semblé absurde et pendant vingt ans, que j'ai fait la guerre, je n'ai jamais rencontré une seule circonstance, où il m'ait paru nécessaire de l'employer. J'ai oui dire de ceux, qui s'en servaient, que c'était dans le but de donner à l'infanterie de la force contre la cavalerie et d'augmenter sa confiance. J'ai toujours pensé, que cela devait produire le contraire.»

nochtans van plaats te doen veranderen, bestemd werd deze beide brigades zoo noodig te ondersteunen. De achttien stukken der Dwarosznahoochte schoten Bosenitz intusschen in brand, waarop dit terreinvoorwerp door de Russische cavalerie werd ontruimd. MILHAUD werd met de vervolging belast.

Het 17de regiment lichte infanterie nam, nu het gevaar voor een aanval op de Dwarnosznahoochte geweken was, op den uitersten linkervleugel der divisie SUCHET plaats.

Na den val van de dorpen Kruh en Holubitz, die de beheerschende punten aan den straatweg naar Olmütz vormden, trok BAGRATION langzamerhand in noordoostelijke richting terug, om zijn rechtervleugel in Kowalowitz een aanleuningspunt te geven. Toen kort daarop zijn linkervleugel door de geheele artillerie van LANNES, die in het centrum van het Vde korps onder dekking van de divisie PICARD (KELLERMANN) was opgesteld, tot wijken werd gebracht, zag hij zich gedwongen op eerstgenoemden vleugel een achterwaartsche frontverandering te verrichten.

Zoodra men aan Fransche zijde dit voornemen opmerkte, beraamde MURAT een nieuwen cavalerie-aanval, welke zich ten doel stelde den vijand gedurende zijne evolutiën zooveel mogelijk te verontrusten en aan zijne in verwarring gebrachte bataljons het ordenen te bemoeilijken. De brigades SEBASTIANI en ROGET van de divisie WALTHER zouden daartoe de eerste linie vormen, welke rechts door de divisie PICARD en links door de brigade TREILLARD overvleugeld werd, terwijl de brigade BROUSSARD (divisie WALTHER) als reserve achter het midden in 3de linie volgde. De divisie d'HAUTPOUL moest zich achter SUCHET's linkervleugel gereed houden, om zoo noodig aan het gevecht deel te nemen.

Nog eenmaal kwamen de 20 eskadrons van den Generaal UWAROW, waarbij zich de dragonders van Twer- en St. Petersburg, zoomede de Gardes-kurassiers (totaal 35 eskadrons) aansloten, hun infanterie te hulp. Zij werden echter na een kort handgemeen overweldigd en, onder achterlating van hunne geheele artillerie, op de vlucht gejaagd.

De onstuimige moed, waarmede de Fransche ruitery den aanval doorzette, was niet in staat den weerstand van het Russische voetvolk te breken, dat den schok met onwrikbare kalmte verbeidde en door een rustig en goed onderhouden vuur verlamde. WALTHER's ruitery, welke zich achter de divisie SUCHET eenigermate trachtte te herstellen, werd, op bevel van den Keizer, naar den rechtervleugel gezonden, waar men aan dit wapen dringend behoefte had.

Thans was de beurt aan de infanterie van het korps LANNES. Ondersteund door een batterij van 18 stukken, die onder dekking van de divisie PICARD ten noorden van den straatweg naar Olmütz was opgesteld en den vijand vele verliezen berokkende, ging zij tot den aanval over. Op den afstand van 200 M. gekomen deployeerden de bataljons der eerste linie, welke vermeerderde tusschenruimten hadden, en openden zij een hevig pelotonsvuur.

Nauwelijks zag men de uitwerking daarvan op het in massa opgestelde voetvolk des tegenstanders, of de bataljons der tweede linie stormden, elk in colonne d'attaque, door de openingen der eerste linie, met de bajonet op den vijand.

Deze hield aanvankelijk stand en verdedigde zich hardnekkig, zoodat het tot een handgemeen kwam, waarin het blanke wapen aan beide zijden op schrikbarende wijze werd gehanteerd. Het regiment ARCHANGEL verloor alleen ongeveer een derde gedeelte van zijn gevechtssterkte. Weldra echter trokken de Russen in wanorde naar het ravijn van Kowalowitz terug. Vóór zij dit evenwel bereikten, achterhaalde NANSOUTY hen met zijne kurasiers, die, ter linkerzijde overvleugeld door de brigade TREILLARD en rechts ondersteund door de divisie PICARD, een charge en *muraille* uitvoerden, waardoor BAGRATION's linkervleugel geheel uiteen geslagen werd. Behalve een vaandel, werden elf stukken geschut genomen en circa 1400 officieren en minderen gevangen gemaakt.

De teerling was geworpen en BAGRATION's voorzegging, waarmede hij zoo juist een van de drijfveeren gekenschetst had, welke den aanvaller bij zijn handelingen moeten beheerschen om alle voordeelen van het offensief te kunnen genieten en zich den palm der overwinning niet reeds in den aanvang uit de hand te zien geslagen, met bijna stipte nauwkeurigheid vervuld.

Alleen afgaande op de zeer vage en elken degelijken grondslag missende onderstelling, dat NAPOLEON achter de Goldbeek een hardnekkige verdediging dacht te voeren, had men in het Russisch-Oostenrijksche hoofdkwartier, in het vaste vertrouwen op eigen onfeilbaarheid en met geringschatting van het talent, de kracht en de hoogere tactische en technische vaardigheid des vijands, beschikkingen genomen, die, slechts op een enkel, bijna ondenkbaar geval berekend, een ieder tot in de kleinste details zijn handelingen voorschreven, elke zelfstandigheid met de daaruit voortspruitende verantwoordelijkheid aan banden legden, het wezen offerden aan den vorm en methodisch, gedachteloos handelen in de plaats stelden van zelscheppende wilskracht en vruchtbare, geestelijke werkzaamheid.

Elke onvoorziene omstandigheid, welke zich gedurende de uitvoering van dit kunstmatig samenstel van ontvouwde plannen, wenschelijke uitkomsten, uitgesproken verwachtingen en voorgeschreven formatiën, richtingen en objecten, mocht voordoen, zou, dit liet zich voorzien, storingen in het leven roepen, waarvan de omvang en de gevolgen niet te begrooten waren.

Toen dan ook het even onverwachte, als energieke optreden van het Fransche centrum aan de oppervlakkige berekeningen van de gevechtsdispositie den bodem insloeg en de voorgenomen marschen, evolutiën en manoeuvres der verschillende colonnes, alhoewel daarmede niet in overeenstemming,

toch werden voortgezet, omdat hare commandanten zich door de gegeven beschikkingen strikt gebonden achtten en niet geleerd hadden met oordeel, naar bevind van zaken te handelen, bovendien, door gebrek aan onderling verband, van den algemeenen toestand niet of slechts onvolkomen kennis droegen, trad een toestand van verwarring in, dien geen pen waagt te beschrijven.

Van onderlinge samenwerking kon geen sprake meer zijn. Ieder vocht op eigen vuist, nog slechts voor de eer van zijn korps en in de hoop zich aan de steeds met korter tusschenpoozen op elkaar volgende, in hevigheid en kracht toenemende slagen van den tegenstander te kunnen onttrekken.

De rechtervleugel, door LANNES ernstig vervolgd en in noordoostelijke richting voor zich uitgedreven, verwijderde zich hoe langer hoe meer van het centrum, waarvan een gedeelte, uit LICHTENSTEIN's cavalerie en het korps van den Grootvorst bestaande, over de Littawa naar Austerlitz uitweek, terwijl het andere, door de overblijfselen van de 4de colonne gevormd, in verwarring deels naar Birnbaum, deels naar Klein-Hostiehradek en Schardtitz aftrok.

De linkervleugel, in een ernstig gevecht gewikkeld, hetwelk, na een kortstondig, slechts ten koste van veel tijdverlies en krachtverbruik verkregen succes, een ongunstigen loop genomen en eenheid van handeling door wanorde en verbrokkeling vervangen had, trachtte, doch te vergeefs, zich te ontworstelen aan den ijzeren ring, welke zich langzaam, maar zeker om zijn strijdkrachten te zamentrok en deze geheel dreigde te vernietigen.

Het doet het gemoed pijnlijk aan, van af dit oogenblik den loop van den veldslag te volgen. Dappere, onversaagde soldaten, wien de stem hunner officieren nimmer te vergeefs riep, die hun vaandel, ook in de moeilijkste uren, te midden van den dood getrouw bleven en met den moed der wanhoop streden, ten spijt van hunne plichtsbetrachting, doelloos en door anderer schuld ter slachtbank te zien voeren, is zulk een huiveringwekkend schouwspel, dat wij de volgende gebeurtenissen, die trouwens buiten het bestek van onze taak liggen (welke zich ten doel stelde alleen de doorbreking te schetsen), slechts in korte trekken zullen vermelden.

Waarschuwend treedt ons daaruit het beeld der verantwoordelijkheid te gemoet, hetwelk tot grondig onderzoek, ijverige studie en nauwgezette plichtsbetrachting aanspoort, opdat, wanneer de ernst van het krijgsmansberoep tot handelen noopt, wij met vertrouwen en ongestoorde gemoedsrust, die zelfbeheersching, moreel overwicht, een ruime blik en een helder verstand schenken, de ons toevertrouwde zonen des vaderlands zoo niet ter overwinning leiden, dan toch op zoodanige wijze en onder zoodanige omstandigheden den vijand te gemoet voeren, dat de inzet van hun leven niet vruchteloos genoemd kan worden en de mogelijkheid bestaat, een hun waardigen en met onze krachten overeenkomenden weerstand te bieden.

Maar dreigend wijst het gebeurde er ons tevens op, dat het bloed van duizende noodeloze slachtoffers wraak schreit over het hoofd van onbekwame, plichtvergeten, zwakke, soms karakterlooze, maar daarom niet minder schuldige aanvoerders.

Moge dit oordeel hard klinken, 't is er niet minder waar om, want schuldig is de bevelhebber van zoo hoogen rang als een BUXHOEWEN, een PRZIBEZEWski, of hoe hij heeten moge, die zichzelf tot een blind werktuig verlaagt en alleen weet uit te voeren, wat bevolen is, ook wanneer veranderde omstandigheden duidelijk aangeven, dat deze bevelen niet doeltreffend meer zijn, integendeel met verstand en doorzicht moeten worden gewijzigd, soms zelfs geheel ter zijde gesteld.

BESLISSING EN VERVOLGING.

NAPOLEON liet de vervolging van BAGRATION aan LANNES en MURAT, die van den Grootvorst en LICHTENSTEIN in de richting van Krzenowitz en Austerlitz aan DROUET over, terwijl de divisie RIVAUD het bezit van de Pratzerhoogten tegen elken hernieuwden aanval van 's vijands zijde moest verzekeren.

Met het IVde korps, de Garde en de Grenadiers besloot hij zich naar rechts te wenden en den linkervleugel der verbondenen, die nog steeds in den strijd om de dorpen Sokolnitz en Telnitz gewikkeld was, in den rug aan te grijpen. De divisien St. HILAIRE en VANDAMME verrichtten dienovereenkomstig elk een frontverandering op den rechtervleugel vóórwaarts, welke beweging door de artillerie van het IVde korps werd ondersteund, die uitwaarts van den linkervleugel geplaatst, in vereeniging met de cavalerie-divisie BOYER elken aanval op den omzwenkenden vleugel met vernietiging bedreigde.

Van de divisie VANDAMME bleef de brigade SCHINNER, welke door de charges der Russische ruitery vele verliezen geleden en hare strijdvaardigheid min of meer verloren had, voorloopig in 2de linie.

In de lijn Kobelnitz-Hostiehradek gekomen, welk laatstgenoemd dorp terstond door een bataljon van het 28ste regiment infanterie (VANDAMME) werd bezet, won de divisie St. HILAIRE in noordwestelijke, de divisie VANDAMME daarentegen in zuidwestelijke richting veld, om zoodoende wederom op dezelfde lijn van bataille plaats te kunnen nemen. De Grenadiers en de Garde, nog altijd per regiment in gesloten colonne geformeerd, met de artillerie in de intervallen, voerden eenzelfde frontverandering uit als het korps SOULT; eerstgenoemden plaatsten zich onmiddellijk zuidwaarts van Pratze, terwijl de

Garde zich ter linkerzijde en op gelijke hoogte met hen opstelde. De vereenigde Garde-cavalerie posteerde zich achter den linkervleugel.

Zooals wij reeds opmerkten, had LANGERON, toen hij van KAMENSKI bericht ontving omtrent den stand van zaken in het centrum, zijne colonne verlaten en zich met het regiment KOURSKE naar Pratze in beweging gesteld. Hij bereikte dat gedeelte van het slagveld juist op het oogenblik, dat de brigade KAMENSKI en de overblijfselen van de 4de colonne in wanorde naar de Littawa terugweken. Wel wierp hij het medegevoerde regiment onmiddellijk op den rechtervleugel der divisie St. HILAIRE, maar dit werd met zulk een overmachtig en verdelgend vuur ontvangen, dat het in een kort tijdsverloop meer dan 1500 officieren en manschappen verloor en zich gedwongen zag de brigade KAMENSKI in haren terugtocht over Reichmannsdorf (Richmanow) te volgen; tegelijkertijd overschreden de brigades JURCZEK en ROTTERMUND (2¹/₂ uur 's namiddags) de Littawa bij Klein-Hostiehradek en passeerde het overige gedeelte van de colonne KOLOWRAT deze terreinafscheiding bij Birnbaum. Al deze geslagen troepen vereenigden zich van lieverlede bij Ottnitz, om vervolgens de teruggaande beweging over Milleschowitz naar de stelling Herspitz—Hodiejitz—Niemtschan voort te zetten.

Het regiment PERM, de eenige afdeeling, welke er in geslaagd was zich naar het terrein tusschen Schlapanitz en Turas door te slaan, scheen het dolzinnig voornemen te koesteren, geheel aan eigen krachten overgelaten, alleen te bewerkstelligen, wat tweederde gedeelte van de beschikbare macht niet vermocht. Dat deze afdeeling een wissen ondergang te gemoet ging, is gemakkelijk te begrijpen, te meer daar aan het 26ste regiment infanterie en de cavalerie-brigade MARGARON van de zijde van Brünn een niet gering te schatten versterking werd toegevoerd. Het was het 8ste regiment huzaren (zie noot o. a. bladz. 633 van den jaargang 1888), hetwelk, door een bijzondere opdracht tot nu van het gevechtsweld verwijderd gehouden, over Latein en Maxdorf in zuidelijke richting aansnelde. Tijdig door de eigen cavalerie-patrouilles met den toestand in kennis gesteld, was dit regiment in staat, door de bedektheid van het golvend terrein aan de blikken van de Russische infanterie onttrokken, ongemerkt met den linkervleugel voorwaarts en échelon af te marcheren en daarop van achter de beschermende heuvelkling het hoofd van de vijandelijke marschcolonne zoo onverwacht en onstuimig te attakeeren, dat dit geheel overhoop en op de volgende afdeelingen teruggeworpen werd. Thans oordeelden de, op den westelijken Zesawa-oever marcheerende Fransche troepen het oogenblik gunstig om in te grijpen. MARGARON tastte het regiment PERM, dat reeds in wanorde geraakte, van terzijde aan, terwijl het 26ste regiment infanterie met gedeployeerde bataljons in den rug naderde, om elken terugkeer den pas af te snijden.

Alhoewel de Russen zich met voorbeeldeloze dapperheid en onverschrokken moed te weer stelden, ontkwam slechts een klein getal aan den dood of de gevangenschap.

Bij een gevechtssterkte van ongeveer 2000 hoofden verloor dit regiment, volgens Russische opgaven, aan dooden, gewonden en krijgsgevangenen 5 hoofd-, 39 subalterne officieren, benevens 1684 onderofficieren en manschappen. De zes regimentsstukken vielen in handen van den overwinnaar.

De overige deelen van de 2de colonne, het 8ste jagers en het regiment WIBORG, door den afmarsch van de brigade KAMENSKI en het regiment KOURSK, waarvan zij de beweegredenen niet kenden, aanzienlijk verzwakt en aan het wankelen gebracht, ontruimden, zooals wij gezien hebben, bij een hernieuwden storm het dorp Sokolnitz en namen de wijk naar Augezd, met het doel, daar de Littawa te overschrijden en het aangegeven verzamelingspunt te bereiken. Slechts aan de twee voorste bataljons, waarbij zich de commandant van den linkervleugel der verbonden strijdkrachten, de Generaal BUXHOEWEN, bevond, mocht 't gelukken te ontkomen, want terwijl de divisie BOYER aandraafde, om deze afdeelingen in de flank te attackeeren, tastte de inmiddels daarheen gezonden infanterie-brigade FERREY (46ste en 57ste) hen in rug en flank aan, zoodat zij deels teruggeworpen, deels gevangen gemaakt werden. Alleen in Augezd werden meer dan 3000 vluchtelingen gevat en ontwapend. Zij, die ontkwamen, sloten zich bij de 1ste colonne aan. De 2de colonne had opgehouden te bestaan.

De regimenten GALICHT en BOUTYRSK van de 3de colonne trachtten, doch te vergeefs, zich naar Sokolnitz een doortocht te banen, want reeds had het 48ste, na den terugtocht van het centrum der 2de colonne, door een frontverandering en daarop gevolgde voorwaartsche beweging hun den weg versperd. Zij keerden naar het kasteel Sokolnitz terug, dat door het 7de regiment jagers nog altijd krachtig tegen het 111de regiment van linie der brigade LOCHET werd verdedigd, en nestelden zich in den aangrenzenden slottuin. Weldra zagen zij zich ook in den rug bedreigd door de brigade LEVASSEUR, die, ondersteund door het 36ste regiment der divisie ST. HILAIRE, van de hoogten ten oosten der Goldbeek afdaalde. Alhoewel van alle zijden aangetast, streed dit gedeelte van het Russische voetvolk met niet minder leeuwenmoed dan de overige troepen en wist aanvankelijk van wankelen noch wijken. Eerst om half vier in den namiddag, nadat de steenen gebouwen in puin geschoten waren en gebrek aan munitie zich ernstig deed gevoelen, hield de weerstand op. Van de 5100 strijders, welke deze regimenten des morgens om zeven uur nog telden, bleven er 3400 op het gevechtsweld achter.

De drie andere regimenten waren onder persoonlijke leiding van PRZIBESZEWSKI in noordelijke richting naar Kobelnitz gemarcheerd, doch, daar aangekomen, zeer onaangenaam door het vuur van de tirailleurs van de Po verrast en zoo krachtig afgewezen, dat zij in oostelijke richting afbogen. De Keizer, met deze beweging in kennis gesteld, zond een batterij reserve-

artillerie daarheen in snellen gang vooruit, met het doel den vijand voorshands op te houden, en deed die batterij volgen door het 10de regiment lichte infanterie en het 43ste van linie (divisie St. HILAIRE), waaraan de brigade Grenadiers van den Generaal DUPAS werd toegevoegd.

De beide overige Grenadier-brigades (MORTIERES en RUFFIN) werden tusschen de beide gevechtsgroepen van Kobelnitz en Sokolnitz en evenwijdig aan de Goldbeek opgesteld, ten einde zoo noodig een harer te kunnen ondersteunen, maar bovenal om het ontwijken van de overblijfselen der 2de en 3de colonne tegen te gaan.

Aan alle zijden door overmachtige en geheel versche strijdkrachten ingesloten, zag PRZIBESZEWSKI zich eveneens door gebrek aan munitie gedwongen de wapens te strekken. Ook hier schijnt niettemin de tegenstand groot te zijn geweest, daar de regimenten PODOLIË, AZOF en NARWA meer dan de helft van hun strijdertal aan dooden en gewonden verloren; het overschot werd gevangen gemaakt, zoodat ook van de 3de colonne, behoudens enkele honderden vluchtelingen, niets overbleef.

Toen de 2de en 3de colonne bij Sokolnitz reeds zoo goed als geheel vernietigd waren, kreeg BUXHOEWDEN eerst bericht van de opvolgende nederlagen, welke de rechtervleugel en het centrum der verbonden strijdkrachten geleden hadden. Dit deed hem besluiten den strijd om het bezit van de defilés vóórwaarts van Telnitz op te geven en de zeer in het nauw gebrachte 4de colonne over Augezd te hulp te komen, niet wetende, dat deze toen reeds over de Littawa teruggedrongen en in vollen aftocht was.

In Telnitz een regiment infanterie achterlatende, posteerde hij zijne talrijke artillerie (48 vuurmonden), in de linkerflank, gedekt door de 33 eskadrons van KIENMAYER, achter een terreinplooi tegenover de Fransche troepen, die de hoogten allerwegen begonnen te bekronen, ten einde, hierdoor beschermd, aan zijne infanterie de gelegenheid te geven ongehinderd in oostelijke richting af te marcheeren. Zij werd voorafgegaan door twee regimenten van de 2de colonne (8ste jagers, WIBORG), die hun terugtocht eveneens daarheen richtten. Welk lot aan deze afdeelingen beschoren was, hebben wij reeds vernomen, alsmede dat BUXHOEWDEN, die zich aan hun hoofd geplaatst had, door deze mislukte poging van de 1ste colonne gescheiden werd (zie bladz. 18).

Thans droeg DOKTOROW wederom de geheele verantwoordelijkheid. In deze hachelijke positie plotseling tot zelfstandig handelen genoopt, spreidde hij een geestkracht, moed en militaire bekwaamheid ten toon, die zelfs de bewondering van den vijand afdwongen.

Daar Augezd genomen en Mönitz door twee regimenten van de divisie BOURCIER bezet was, bleven hem als terugtochtswegen slechts twee richtingen open, te weten: de moerasachtige weidegronden ten zuiden van Sternhof, waar een brug over de Littawa voerde, en de modderige, niet minder

moeilijk begaanbare, ten deele door de middagzon ontdooide, hier en daar onder water staande engte tusschen de meren van Satschan en Mönitz. Laatstgenoemde terugtochtsweg maakte bovendien nog een flankmarsch noodzakelijk onder het vuur der zuidwestwaarts van Telnitz opgestelde Fransche troepen (deelen van de divisiën LEGRAND, FRIANT en BOURCIER).

De keuze werd hem echter weldra door den vijand ontnomen!

De terugkeer van die bataljons der 2de colonne (8ste jagers, WIBORG), welke zich naar Augezd geen doortocht hadden weten te banen, was niet alleen aan het kordaat optreden der brigade FERREY te wijten, maar ook voor een goed deel veroorzaakt door vier batterijen lichte artillerie der Garde, welke op last van NAPOLEON op de hoogte noordwestwaarts van dit dorp in positie waren gekomen. Toen deze 24 vuurmonden hunne werking deden gevoelen, hoopte de Keizer, dat de Generaal BOYER, het juiste oogenblik onderkende, deze terugjijlende infanterie onder den voet zou rijden, ten einde zoo mogelijk over haar heen ook de achtereenvolgende afdeelingen der colonne DOKTOROW in wanorde te brengen. Dit geschiedde niet; integendeel hij bleef geheel werkeloos, hetgeen den Generaal PETIET (1) aanleiding geeft om te zeggen: »Qu'il était brave de coeur, mais lâche de tête." Zelfs konden herhaalde bevelen van den Maarschalk SOULT hem niet tot voorwaartsgaan bewegen.

Eerst op het niet te misduiden bevel van den Keizer beval hij de voorwaartsche beweging en de charge op KIENMAYER's ruitery. Zij geschiedde evenwel zoo ondoordacht en onvoorbereid, dat hij in den strik liep, dien DOKTOROW hem gespannen had. De Oostenrijksche cavalerie wachtte namelijk den schok niet af, maar week tusschen de intervallen van hare artillerie uit, welke BOYER daarop zoo'n hevig kartetsvuur toeslingerde, dat hij den aanval opgaf en zijn eskadrons naar de aanvankelijke opstellingsplaats terugvoerde.

Toornig over de mislukking van deze handeling zijner ruitery, welke, op het juiste oogenblik ondernomen, zulke goede uitkomsten had kunnen opleveren, ontnam de Keizer aan BOYER het commando over de divisie BEAUMONT en droeg den Generaal GARDANNE op, den aanval te hernieuwen. Hoewel voor de tweede maal afgeslagen, verbrak deze charge het tactisch verband der Russische infanterie in zooverre, dat een scheiding in het leven werd geroepen.

De bataljons van den rechtere vleugel weken eerst in goede orde over Sternof terug, doch toen zij door de thans voorwaarts van stelling veranderende Garde-artillerie, van zeer nabij met kartetsvuur vervolgd werden, geraakten zij weldra in algeheele oplossing.

Gelijktijdig met den eersten cavalerie-aanval, daalden het 14de en 55ste regiment infanterie van de divisie St. HILAIRE, zoomede het 24ste en 4de regiment met het tweede bataljon van het 28ste regiment infanterie der

(1) *Souvenirs d'Austerlitz.*

divisie VANDAMME van de hoogten af en tasten DOKTOROW's linkervleugel aan, dien zij spoedig in wanorde op Telnitz terugwierpen.

Vreezende door Fransche troepen, die bij Augezd de Littawa konden passeeren, van den straatweg naar Hongarije te worden afgesneden, gaf DOKTOROW aan KIENMAYER den last met de regimenten HESSEN-HOMBURG en SZEKLER-huzaren de engte tusschen de beide meren het eerst te overschrijden, tegenover den zuidelijken rand van Augezd een afwachtingsstelling in te nemen en het deboucheeren des vijands daaruit met alle kracht tegen te gaan. De bataljons, welke deze ruitery het eerst volgden, ontvingen hetzelfde bevel. Het kwam er nu op aan, de orde te herstellen en den gelijktijdigen aandrang van het IIIde en IVde korps te weerstaan. Het regiment infanterie, dat onder de bevelen van den Generaal LEWIS in Telnitz was achtergelaten, bleef met de verdediging daarvan belast, terwijl DOKTOROW van een beheerschende hoogte, tusschen de Goldbeek en het meer van Satschan gelegen, partij trok tot opstelling van een batterij artillerie, welker rechtstreeksche beveiliging aan O'REILLY's cheveau-légers en vier bataljons infanterie werd opgedragen.

Zoo kon de stroom ten minste voor een poos worden gekeerd!

Toen de afdeelingen, tot de divisie VANDAMME behorende, deze artillerie te zeer naderden, chargeerden de cheveau-légers nog éénmaal, maar werden door de Garde-Jagers teruggeslagen.

Eindelijk moest ook Telnitz bij den gelijktijdigen aanval van twee zijden worden ontruimd. De belemmering in de eigen handelingen, het geringe overzicht en de moeilijke leiding waren oorzaak, dat geheele afdeelingen afgesneden en vele vluchtelingen door de sterk opdringende Fransche troepen gevangen gemaakt werden.

De orde, die slechts met de grootste inspanning eenigermate behouden was, werd thans verbroken; geheele bataljons kozen de vlucht, deels naar den eenigen terugtochtsweg, deels naar Mönitz, waar zij door de dragonders van BOURCIER gevangen werden gemaakt (1). De verwarring vermeederde nog, toen de vier Garde-batterijen eerst tot aan den noordwestelijken oever van het meer van Satschan vooruitgingen en door hun vuur de Oostenrijksche cavalerie tot wijken noopten en daarna, nogmaals van opstelling veranderende, de plaats innamen, welke kort te voren door de Russische artillerie was verlaten. Van uit deze positie kon het geheele terrein tusschen de meren worden bestreken.

Alles drong in min of meer opgelosten toestand door dit defilé in de richting van Satschan voorwaarts. Toen echter een juist treffende granaat een kruikar in de lucht deed vliegen en deze wederom brand veroorzaakte in den molen van Satschan, over welks zeer beperkt erf de terugtocht verricht moest worden, ging deze in een wanordelijke vlucht over. Voetknechten,

(1) Rapport du Général de division BOURCIER à M. le Maréchal DAVOUT.

ruiters, paarden en voertuigen wedijverden, wie zich het snelst aan de uitwerking van het vuur des vijands zou onttrekken, maakten zich met geweld ruim baan, indien het niet goedschiks ging, versperden elkander den weg, drongen elkaar op zij en stichtten zodoende een chaotische verwarring, welke nog vermeerderde, toen de stukrijders, hunne vuurmonden en munitiecaissons in den steek latende, met de bespanningen doorjoegen en alles onder den voet traden, wat hun niet uit den weg ging.

Eerst te Neudorf, ongeveer één uur gaans van Satschan verwijderd, ordende zich het voetvolk wederom eenigszins onder bescherming van de ruitery van KIENMAYER, de eenige afdeeling, die haar geschut nog met zich voerde, en trok daarna over Ottnitz naar Milleschowitz terug. Van de 13.800 man keerden slechts een 7000 tal onder de wapenen terug.

Dat de verliezen niet grooter waren, moet vermoedelijk daaraan toegeschreven worden, dat de vervolging vroegtijdig tot staan kwam. De divisie ST. HILAIRE, waaraan, ter vervanging van de divisie BOYER, die naar Augezd teruggeroepen werd, twee eskadrons Jagers te paard en de cavaleriebrigade MARGARON waren toegevoegd, volgde slechts tot Satschan, stelde oostwaarts van die plaats hare voorposten waaivormig uit en betrok met het oog op de invallende duisternis hare bivaks (4 uur 's namiddags).

VANDAMME was ter hoogte van Telnitz gebleven, evenals de divisie LEGRAND, waaraan de afsluiting van het terrein tot Mönitz werd opgedragen. Laatstgenoemd dorp was door de divisie FRIANT bezet, terwijl BOURCIER den rechtervleugel in zuidelijke richting dekte.

De Garde en Grenadiers bivakkeerden op de hoogten tusschen Augezd en Klein-Hostiehradek.

De divisie RIVAUD overnachtte in hare stelling op de Pratzelhoogte, terwijl de divisie DROUET, die de vervolging niet verder dan tot Krzenowitz had uitgestrekt en zich daardoor het misnoegen van den Keizer op den hals haalde, ter rechterzijde van eerstgenoemde legerde. De Gardes te paard rustten, met uitzondering van de twee eskadrons bereden Jagers, die deel uitmaakten van den rechtervleugel, achter het Iste korps (Zie Plaat II).

Toen BAGRATION er in geslaagd was, zijne troepen in het ravijn van Kowalowitz aan de wapenwerking der Fransche cavalerie te onttrekken, verkeerde LANNES nog geheel in het onzekere aangaande den uitslag van den strijd, die aan zijn rechterhand woedde. Hij oordeelde het dus voorzigtiger, niet al te sterk op te dringen, gelastte CAFFARELLI de vervolging achter de Littawa in de lijn Holubitz-Waldmühle te staken en beval de divisie SUCHET, alvorens haar de vervolgende cavalerie ter ondersteuning na te zenden, eerst nabij het Posorsitzer posthuis de orde en het tactisch verband te herstellen.

Met de hem eigene wilskracht en tegenwoordigheid van geest had BAGRATION van dit tijdverlies gebruik gemaakt, om zijne bataljons gedurende de teruggaande beweging te ordenen en op de hoogten tusschen Wittowitz en Raussnitz in bataille te ontwikkelen, toen een hernieuwde aanval van de divisie SUCHET, ondersteund door de overmachtig sterke cavalerie van MURAT, den rechtervleugel der verbondenen met een geheele vernietiging bedreigde.

Op dit beslissende oogenblik kwam de Oostenrijksche Majoor der artillerie FRIENBERGER met twaalf zware vuurmonden van Olmütz ter ondersteuning, nabij Slawikowitz op het gevechtveld aan. Onverwijd bracht hij deze in batterij en nam, alhoewel zonder bedekking, den strijd tegen de naderende Fransche troepen met zulk een gunstig gevolg op, dat deze tot staan kwamen. Zijn werkzaam optreden verschafte aan BAGRATION de gelegenheid zich onder bescherming van de duisternis (6 uur 's namiddags) ten deele te herstellen en daarna, overeenkomstig de zoo juist ontvangen bevelen, over Alt-Raussnitz naar Austerlitz terug te trekken. Hij verloor dien dag, op een sterkte van ongeveer 13.000 man, circa 3000 dooden en gewonden, 2000 krijgsgevangenen en 27 stukken geschut. De legertrain der verbondenen, die men te Wischau had achtergelaten, viel in handen van den overwinnaar.

De divisie SUCHET bivakkeerde ten noorden van Wellessowitz; de cavaleriebrigade TREILLARD stelde haar met MILHAUD en d'HAUTPOUL in verbinding, die in noordelijke richting eclaireerden, terwijl PICARD haar in voeling bracht met CAFFARELLI. De cavalerie-divisie WALTHER, welke den rechtervleugel te laat bereikte om nog aan de vervolging deel te nemen, keerde naar het Vde korps terug en overnachtte in vereeniging met de divisie NANSOUTY achter de divisie SUCHET.

De Keizer en het hoofdkwartier werden in het Posorsitzer posthuis gevestigd, hetwelk aan het scheidingspunt van de wegen naar Olmütz en Austerlitz gelegen is (Zie Plaat II).

De overblijfselen van het leger der verbondenen, die eerst in de lijn Austerlitz-Milleschowitz tot staan waren gebracht om het tactisch verband eenigermate te herstellen, trokken nog in den loop van den nacht over Nischkowitz, Uhrschitz en Nasedlowitz naar Czeitsch terug, hetwelk zij in den morgen van den 3den December bereikten.

Schijnt het vermetel over de handelingen van den grootsten veldheer, wiens daden in de krijgsgeschiedenis opgeteekend zijn, een oordeel te vellen, zoo gelooven wij toch, dat na het voorafgaand onderzoek, hetwelk wij met de meest mogelijke nauwgezetheid en onpartijdigheid verrichtten, het aan de diep gevoelde bewondering voor zulk een krijgsmansgenie wel geoorloofd is

een enkel woord van hulde uit te spreken en kortelings te vermelden wat, naar onze bescheiden meening, tot zulk een schitterend succes aanleiding gegeven heeft.

De maatregelen door den Franschen Keizer vóór en op den 2den December genomen waren, zoo wat voorbereiding als uitvoering betreft, meesterlijk en stellen zijne buitengewone bekwaamheden in het helderste licht.

Van den aanvang beoordeelt hij den toestand van zaken met zeldzame juistheid. Voorgelicht door uitstekende verkenningen, welke een volledige kennis aangaande den toestand bij den vijand verschaffen, doorziet hij met een groote mate van scherpzinnigheid diens plannen en schoeit daarna zoowel zijn diplomatieke als strategisch-tactische handelingen op zoodanige leest, dat de tegenstander in den waan versterkt wordt, dat NAPOLEON zich tot een ernstigen weerstand te zwak gevoelt.

Toen de bondgenooten in den hen behendig gespannen strik geloopt waren, beraamt hij een aanvalsplan, dat in de uitvoering eenvoud en duidelijkheid aan beslissende kracht paarde. Zijn troepen verdeelt hij in overeenstemming met de gesteldheid van het terrein en de taak, welke zij te vervullen hebben, op beleidvolle wijze en hij kiest het juiste oogenblik uit, om met de bijgeëngene hoofdmacht het vijandelijk front te doorbreken. Eenmaal het bevel daartoe gegeven, doet hij dien aanval doorzetten met een kracht en een voortvarendheid, die den geheel verrasten en rusteloos aangegrepen tegenstander verhinderen het verbroken evenwicht te herstellen.

Noch het toeval, noch het geluk speelden in de bij Austerlitz behaalde overwinning een overwegende rol.

Van het begin tot het einde der worsteling blijft de Keizer den geheelen veldslag in al zijn bijzonderheden besturen en beheerschen. De troepenleiding vooral is onovertroffen en wordt zelfs in geen der oorlogen van den nieuweren tijd geëvenaard. Zijn bevelen, in korte, bepaalde bewoordingen vervat, welke geen twijfel veroorzaken en niemand in het onzekere laten aangaande de in acht te nemen gedragslijn, volgen elkander onophoudelijk, overeenkomstig den loop der gebeurtenissen op en schrijven iedereen duidelijk voor, hetgeen hij te verrichten heeft, terwijl het aan een beproefde gevechtstechniek wordt overgelaten, op welke wijze daaraan uitvoering gegeven moet worden.

De troepenmassa's bewogen zich dan ook niet volgens de inzichten van onderbevelhebbers, alhoewel dezen een groote mate van vrijheid tot zelfstandig handelen gelaten werd, noch volgens de plaatselijke ingevingen van persoonlijke dapperheid, maar werden door een krachtigen geest en een vaste hand, te rechter tijd, in den meest geëigenden vorm, op de beslissendste punten in gevecht gebracht.

De onderlinge samenwerking der verschillende wapens en van de onderdeelen der slagorde was uitstekend.

Sommigen meenen, dat het stelling nemen vóórwaarts van de defilés, welke

over de Gold- en Bizkerbeek leidden, alleen door de uitkomst gerechtvaardigd is, maar in werkelijkheid strijdig was met de eerste beginselen eener goede tactiek.

Wij kunnen dit oordeel niet onderschrijven en zien, ten spijt van de leerstelling, dat de opstelling vóór een of meerdere defilés als de ongunstigste moet worden beschouwd, onder deze omstandigheden in het minst het gewaagde daarvan niet in. NAPOLEON beschikte aldaar immers over het grootste gedeelte van zijn strijdkrachten en had bovendien gedurende den nacht een groot aantal overgangen laten maken, zoodat in het ongunstigst denkbare geval de verwisseling van oever geen noemenswaardige moeilijkheden kon opleveren.

Wat ook schoolsche geleerdheid en oppervlakkige betweterij in zijn handelingen meenen te moeten afkeuren, zeker is het, dat de stoutmoedigheid en het onwankelbaar vertrouwen in eigen kracht, talent en inzicht, waarmede de Keizer van de beheerschende momenten der offensieve gevechtsleer gebruik maakte, hem tot den grootsten en geniaalsten troepenleider stempelen, die ons tot voorbeeld kan strekken, om tot de overtuiging te geraken, dat de tactiek een kunst is, waarin slechts hij een buitengewone bedrevenheid kan verkrijgen, die, naast kennis en karakter, den moed heeft met oordeel te wagen, ja, in sommige omstandigheden zelfs een aan vermetelheid grenzende koenheid te ontwikkelen.

P.

Het nieuwe Duitse exercitiereglement van 1 September 1888.

(Met schetsen op Plaat III.)

Im Kriege verspricht nur Einfaches Erfolg.

..... Alle Künsteleien sind untersagt.

Exerzir-Reglement für die Infanterie.

Tot de gewichtigste besluiten, door Keizer FREDERIK III gedurende zijn kortstondige regeering genomen, behoort zonder twijfel dat van 26 Maart jl. omtrent de noodzakelijkheid der invoering van een nieuw exercitiereglement voor de infanterie. »Het door Z. M. den Keizer WILHELM gegeven en bij herhaling partiëel gewijzigde exercitiereglement der infanterie,» zoo luidt het o. a. »zal bij de eischen, die de verbeterde techniek der vuurwapenen thans aan den soldaat stelt, vereenvoudiging behoeven, ten einde tijd en ruimte te winnen voor eenstemmige en strengere opleiding in de vuur- en de gevechtdiscipline. In dien zin wil Ik als voor toekomstige weglating zeer geschikt, vóór alles noemen de driegelederenstelling, die in den oorlog niet wordt gebruikt en in vreedstijd kan worden gemist. Intusschen wil Ik de noodzakelijke wijzigingen zoodanig aangebracht zien, dat de van verlof onder de wapenen geroepen manschappen zich zonder bijzondere oefening, in de scholen van het reglement op hun plaats voelen, enz.»

Keizer FREDERIK mocht intusschen de uitvoering van zijn plannen niet beleven. De grondgedachten van zijn besluit werden echter ook door zijn opvolger gedeeld. Beiden, vader en zoon, wenschten met de traditiën te breken en op het gebied der exercitiën in het bijzonder een tijdperk af te sluiten, dat ongetwijfeld daarvoor in Duitschland meer dan vatbaar was. Het vigeerende reglement toch dateerde van het jaar 1847; in de laatste jaren nu en dan op enkele punten gewijzigd, werd het 1 Maart 1876, met inachtneming van de veranderingen, tot dien tijd daarin gemaakt, opnieuw gedrukt. Bij Kabinetsoorder van 24 April 1879 werden ook in dezen druk weder enkele wijzigingen gemaakt; in het wezen der zaak onderkende men

echter nog altijd het reglement van 1847 met zijn opstelling op drie gelederen voor den marsch en die op twee gelederen voor het gevecht, met zijne op verschillende wijze gevormde compagniescolonnes, enz.

Het Duitsche leger is sterk in traditiën. Niet spoedig gaat men daar tot ingrijpende veranderingen over; en met reden, als men nagaat, hoeveel jaren er voorbijgaan, alvorens het leger en de legerreserve, die zulk een belangrijk deel uitmaakt van de tegenwoordige strijdkrachten, geheel met de gemaakte veranderingen vereenzelvigd zijn. Zeer juist was dan ook de bepaling in het Keizerlijk rescript, dat de voorgenomen wijzigingen in de eerste plaats vereenvoudigingen zouden ten doel hebben, waardoor met grond kon worden verwacht, dat de eventueel op te roepen oude manschappen veel van de vroeger geleerde vormen over boord konden werpen en weinig nieuws behoeften aan te leeren.

De door Keizer FREDERIK benoemde commissie eindigde binnen het zeer korte tijdsverloop van zes weken haar arbeid; doch daarna werd het ontwerp bij drie bataljons in beproeving gegeven en eerst in Augustus werd daarover gerapporteerd. Het ingediende ontwerp kwam nog merkbaar besnoeid uit den smeltkroes en op den 1sten September, den gedenkdag van Sedan, werd het door den tegenwoordigen Keizer onder dankbare herdenking van het initiatief zijns vaders aan het leger aangeboden.

Onze Deutsche naburen hebben op militair gebied een gevestigde reputatie; zonder het oog te sluiten voor het goede, dat ons ook van elders wordt geboden, mag het niet worden geloochend, dat op militair-wetenschappelijk terrein de deugdelijkste materialen door Duitschland worden geleverd.

Vandaar dan ook, dat het nieuwe reglement door onze officieren met aandacht verdient te worden bestudeerd en een bespreking in dit tijdschrift ten volle gerechtvaardigd schijnt. Terwijl wij zullen trachten een overzicht te geven van den inhoud, willen wij dezen binnen de ons toegestane plaatsruimte toetsen aan de eischen, welke aan een goed exercitiereglement moeten worden gesteld.

Het reglement wordt verdeeld in drie gedeelten.

Het eerste behandelt de opleiding van den enkelen man met en zonder geweer en als tirailleur, voorts de opstelling en de bewegingen op exercitie-terrein en gevechtsveld van het peloton, de compagnie, het bataljon, het regiment en de brigade, voor zooveel noodig, in gesloten en in verspreide orde. Het tweede deel geeft algemeene gezichtspunten voor het gevecht, terwijl in het derde deel voorschriften worden aangetroffen omtrent parades, eerbewijzingen aan het vaandel, enz. Het geheel wordt voorafgegaan door een Inleiding, kort en zakelijk, die over het algemeen de volgende grondgedachten weergeeft.

Het doel van het exerceeren is oefening en voorbereiding. Alle oefeningen moeten daarom op den oorlog berekend zijn. De voornaamste eischen echter,

welke de oorlog stelt, zijn de strengste discipline en orde bij de grootste inspanning van alle krachten. Deze eigenschappen van den troep zoodanig aan te kweeken, dat zij een tweede natuur zijn geworden, is het hoofddoel van alle oefeningen, zoowel op het exercitieveld, als op het terrein.

In den oorlog belooft slechts het eenvoudige, succes.

Bij de opleiding staat daarom slechts het leeren en gebruiken van weinige eenvoudige vormen op den voorgrond; deze moeten echter met stramheid worden beoefend en met volkomen zekerheid worden beheerscht. De voorschriften van het reglement geven hiervoor alleen grondvormen. Zij zijn, zoowel naar geest als naar leven, voor oorlog en vrede onbepaald verplichtend. Kunstmatigheid wordt zeer stellig verboden.

Van den compagniescommandant af, is ieder troepenaanvoerder voor de opleiding zijner afdeeling, overeenkomstig de voorschriften, verantwoordelijk. In de keuze der middelen moet hij zoo min mogelijk worden beperkt. De onmiddellijke chefs zijn verplicht in te grijpen, zoodra zij misgrepen of achterlijkheid bemerken.

Het eigenlijke exercitiereglement eindigt feitelijk met de compagnie. In het bataljon bepaalt zich het voorschrift nog tot de gesloten formatiën, in het regiment en de brigade slechts tot de verzamelingsvormen.

De grondslagen voor de gevechtsschool vindt men in het bataljon. De geheele vechtwijze der infanterie berust op de samenwerking der compagnieën in alle gevechtstoestanden. De oefeningen van het regiment en de brigade vormen de overgangen tot het gebied van de hoogere troepenleiding.

De bevelhebbers in iederen graad zijn verantwoordelijk, dat het exercitiereglement in al zijn deelen tot oefening komt.

Aangezien aanhoudende oefening van een en hetzelfde onderwerp geest en lichaam vermoeit, moet voor afwisseling in de oefeningen worden gezorgd. Ook moet de duur en de wijze van oefenen in overeenstemming zijn met de krachten der troepen; gebrek aan inspanning toch brengt de discipline in gevaar.

De opleiding op het exercitieveld moet door herhaalde en menigvuldige oefeningen in afwisselend terrein worden aangevuld. Wanneer de stand der veldgewassen dit in de gunstige jaargetijden bemoeilijkt, moeten herfst en winter daarvoor in het bijzonder worden gebezigd.

Groote waarde hebben vooral de oefeningen met afdeelingen op oorlogsterkte.

De commando's worden onderscheiden in waarschuwings- en uitvoerings-commando's. Nu en dan wordt van teekens met den degen gebruik gemaakt. In de tirailleurlinie geldt het gebruik maken van het fluitje voor het staken van het vuur en tot het opmerkzaam maken op verdere aanwijzingen van den leider. Stellig wordt voorgeschreven, slechts de in het reglement aangegeven commando's te bezigen. Is het commando onvoldoende, dan treedt het bevel daarvoor in de plaats.

Is deze inleiding kort en zakelijk en bevat zij veel, dat bijzondere aanbeveling verdient, men treft er ook beginselen aan, welker toepassing tot moeilijkheden kan aanleiding geven. In het bijzonder is dit het geval met de verhouding van den compagniescommandant tot zijn meerderen. De verantwoordelijke compagniescommandant, zoo heet het, mag niet of zoo min mogelijk worden beperkt; superieuren zijn echter verplicht in te grijpen, wanneer zij misgrepen zien. Deze gedachte, die men ook bij onze compagniesopleiding aantreft, leidt in de practijk meermalen tot moeilijkheden en neemt, wat aan de eene zijde geboden wordt, aan de andere zijde terug. Naar het ons voorkomt, moet op elk gebied, verantwoordelijkheid omtrent de uitkomsten algeheele vrijheid in de middelen toelaten; eerst nadat de onvolkomenheid van de uitkomsten is gebleken, verdient een onderzoek naar de misgrepen aanbeveling en is een ingrijpen van hoogere autoriteiten gewettigd. In den regel hebben meerdere methodes tot bereiking van eenzelfde doel recht van bestaan; toch is het geen vreemd verschijnsel, wanneer de voorliefde voor een bepaalde methode leidt tot veroordeeling van alle andere, die zelfs al spoedig als even zooveel misgrepen worden gebrandmerkt. Volgt hierop ingrijpen van de zijde van den meerdere, dan houdt tegelijkertijd de verantwoordelijkheid van den mindere op. Onzerzijds zouden wij daarom als reglementair beginsel de verantwoordelijkheid van den compagniescommandant in haar geheelen omvang willen voorgeschreven zien en tevens aan den meerdere de verplichting opgelegd, om nauwgezette controle uit te oefenen op de uitkomsten. Eerst wanneer deze blijken te blijven beneden de billijke verwachtingen, eerst dan kan door ingrijpen de verantwoordelijkheid op den hoogere worden overgebracht.

Bijzondere aandacht verdient de aanbeveling, om zooveel mogelijk verscheidenheid te brengen in de verschillende oefeningen en vooral te waken tegen een te langen duur daarvan. Niets werkt meer verlamdend op de aandacht en den ijver bij een oefening, als een te lange duur daarvan; in het bijzonder geldt dit voor die oefeningen, waarbij meer van het lichaam, dan van den geest wordt gevorderd, met name de exercitiën in de gesloten orde; te onzent wordt meermalen tegen dit beginsel gezondigd.

EERSTE DEEL.

A. *De opleiding van den enkelen man.*

De grondslag voor de opleiding van het geheel ligt in de zorgvuldige en stramme opleiding van den enkelen man. De recruit ontvangt dan ook, evenals in het voorgaande reglement, zijn eerste onderricht geheel afzonderlijk.

Opvolgend worden behandeld: de positie van den soldaat zonder geweer; de beweging (marcheeren en wenden), waarbij het de aandacht trekt, dat om den enkelen man in beweging te stellen, wordt gecommandeerd: *Bataillon = Marsch!* terwijl men dit waarschuwingscommando zelfs nu en

dan ziet aangevuld met: *Ganzes Bataillon = Front! Kehrt!* enz. De lengte van den pas is 0,80 M., de snelheid 114, die van den stormpas 120 in de minuut; de looppas heeft een lengte van 1 M. en een snelheid van 165 tot 170 per minuut en geschiedt zoowel in den pas (*Laufschritt = Marsch! Marsch!*) als uit den pas (*Marsch! Marsch!*).

Om in het algemeen de beweging te verlichten, wordt uit den pas (*Ohne Tritt*) gemarcheerd. In stede van den normalen gelederenafstand van 0,64 M. wordt de vermeerderde afstand 0,80 M. genomen en uit den pas, doch in het voorgeschreven marschtempo, de beweging voortgezet. Bij de later te vermelden bewegingen in de bataljonsschool wordt meermalen van den marsch *Ohne Tritt* gebruik gemaakt.

Nadat de man in de positie zonder het geweer, in de wendingen en de marschen behoorlijk is geoefend, wordt met het exerceeren met het geweer een aanvang gemaakt. De normale positie is die met het als enkellader gestelde geweer bij den voet; uit deze wordt tot de handgrepen overgegaan, die tot een minimum van 6, tegen 10 in het oude reglement, zijn teruggebracht. Het geweer wordt overgenomen en bij den voet gezet; overgenomen, daarna gepresenteerd en opnieuw overgenomen; bij den voet gezet en uit dezen stand, zoowel als uit dien met het geweer over, geladen. Eindelijk nog wordt het geweer *gestrekt*, welke beweging als eerbewijzing dient, wanneer de soldaat, met het geweer bij den voet, op post staat. Deze beweging, voor ons geheel onbekend, wordt uitgevoerd door het geweer met de rechterhand bij de monding te vatten, het op te lichten en zoover rechts zijwaarts te verplaatsen, totdat de rechterarm is gestrekt; vervolgens wordt de kolf op den grond geplaatst.

In eenvoudigheid van de handgrepen wint dit reglement het van alle andere; de elementaire opleiding wordt daarmede aanzienlijk bekort.

Het laden moet in alle positiën worden beoefend, bij dag en bij nacht, staande, geknield en liggende, op de plaats en in beweging en met de grootste snelheid. Het geschiedt uit de positie van het geweer bij den voet en het geweer over, zonder en met gelijktijdige vulling van het magazijn.

Bij het vuren wordt het geweer als enkellader en als meerlader gebruikt; daarbij trekt het de aandacht, dat na het commando: *Vuur*, wordt gecommandeerd: *Geladen!* Als waarschuwingscommando voor de lading bezigt men de woorden: *Bataillon soll chargiren*, gelijkstaande met het bevel: *Om te vuren*. Na het uitvoeren der lading wordt het geweer, door het omdraaien van den pal, in rust gezet. Voor de uitvoering der vuren dient het waarschuwingscommando: *Chargirt*, hetwelk wordt gevolgd door: *Fertig*, den pal omdraaien; *Standvisir (Kleine Klappe! Visir 400!* enz.), het vizier stellen; *Legt-an! Feuer! Geladen!* terwijl om het vuur te doen ophouden, het commando wordt gebezigd: *Gewehr-in-Ruh!* Het vizier wordt daarop neergedrukt, de pal omgedraaid en op het nu volgende bevel, het geweer bij den voet gezet.

Moet bij het vuur gebruik worden gemaakt van het magazijn, dan volgt achter het commando : *Fertig*, dat van : *Magazin!*

Op marsch, daaronder begrepen de verplaatsing naar het oefeningsterrein, kan de soldaat na den afslag het geweer naar willekeur op den rechter- of linkerschouder, aan den geweerriem over den schouder, of wel onder den arm dragen. In den pas marcheerende, wordt nu en dan gecommandeerd : *Geweer op den rechterschouder*; in den versnelden pas blijft het geweer op zijn plaats, in den looppas wordt op het waarschuwingscommando het geweer op den rechterschouder geplaatst.

Het opzetten en afnemen van het zijdgeweer geschiedt uit alle positiën met het geweer, stilstaande, alsmede gedurende de beweging. Nadat het zijdgeweer is opgezet, wordt het geweer weder in de voorgaande positie teruggebracht. Bij de vredesoefeningen blijft de beweging echter steeds achterwege en wordt, door commando of signaal, evenals in de werkelijkheid aangegeven, zonder dat de beweging evenwel tot uitvoering komt. Bij den stormaanval wordt het geweer rechts gebracht, ongeveer in de positie van omlaag geweer te onzent; houdt de afdeeling halt, dan wordt met recht de positie van »vaardig” aangenomen.

De onderofficieren voeren de handgrepen op overeenkomstige wijze als de soldaat uit. De bewegingen voor het laden en vuren verrichten zij alleen in het carré. De eerbewijzingen met degen en sabel komen in hoofdzaak met de bij ons gebruikelijke overeen.

Opleiding als tirailleur. Reeds eenige dagen na de inlijving van den recruit en nog vóórdat met de oefeningen in de handgrepen wordt begonnen, moet hem het geweer in de handen worden gegeven, om hem met de grondbeginselen van het zelfstandig gebruik van het wapen bekend te maken. Met het onderricht in de kennis van de samenstellende deelen van het geweer, moeten eenvoudige oefeningen in het laden, aanleggen en richten gepaard gaan. De eenvoudigste begrippen omtrent het wezen van het tirailleurgevecht worden aan den soldaat, nadat hij met het gebruik van het geweer meer vertrouwd is geraakt, onderwezen, door kleine afdeelingen, uit oudere manschappen samengesteld, voor hem te doen optreden. Eerst daarna neemt hij zelf aan de oefening deel; door het op korten afstand tegenover elkaar stellen van twee partijen worden hem de gedragsregels bij aanval en verdediging, alsmede het gebruik van het terrein tot vermeerdering van de eigen, en tot vermindering van 's vijands wapenwerking getoond. Dergelijke oefeningen worden in elk jaargetijde op schiet- of oefeningsterrein gehouden en minstens tweemaal per week moeten de recruten, zoodra zij twee à drie weken in dienst zijn, daartoe naar het terrein worden geleid. Dit is niet alleen een voor geest en lichaam rechtstreeksche en weldadige afwisseling in het tijdperk van de elementaire exercitiën, doch tevens kan daarmede aan de eerste opleiding ten goede worden gekomen, wanneer de soldaat zoodra mogelijk een zeker begrip heeft van de op het gevechtsweld te bezigen

vormen voor het tirailleurgevecht en hem tegelijkertijd wordt ingeprent, dat de gesloten orde geheel andere eischen aan hem stelt, als de verspreide.

De tirailleur beweegt zich vrij en ongedwongen; hij draagt het geweer onder den arm of ongedwongen, als bij het voorwaartsgaan tot den storm. Het overwinnen van terreinhindernissen wordt met zorg beoefend; eveneens de wijze, waarop van het terrein tot verhooging der vuuruitwerking kan worden partij getrokken en bij alles het beginsel: eerst *vuurwerking*, daarna *dekking*, op den voorgrond gebracht.

In tegenoverstelling dus van een eerste opleiding van den recruit in het zoogenaamd werktuigelijk tirailleur, vangt men in Duitschland aan met het begrip, om eerst daarna binnen zeer enge grenzen eenige bepalingen voor opstelling, (vorming) en beweging eener tirailleurlinie aan te geven. Mag daarbij niet over het hoofd worden gezien, dat de wijze van leger-vorming bij onze naburen ook de meer verlichte elementen in de gelederen doet plaats nemen, aan de andere zijde is het toch een onloochenbaar feit, dat de tirailleur, die het begrip niet heeft, in de werkelijkheid weinig bruikbaar zal zijn en een goede onderwijsmethode steeds het begrijpen aan het kennen moet doen voorafgaan.

B. *Het peloton.*

Evenals in het Oostenrijksche, treft men nu in het Duitsche reglement een eigenlijke pelotonsschool aan, waarin de manschappen voor het eerst op twee gelederen worden geoefend. Deze school vormt den grondslag voor de latere opleiding in de compagnie; daarbij wordt reeds nu als beginsel op den voorgrond gesteld, dat bij het peloton, evenals bij alle grootere afdeelingen, dezelfde zekerheid en orde moeten heerschen, onverschillig welk gelid vóór is en ongeacht of de rechter- of de linkervleugel aan het hoofd is. Zelfs moet het peloton worden geoefend in het zoogenaamde *Unrangirtes Exerciren*, waarbij alle reglementaire bewegingen worden uitgevoerd met geheel doorengemengde rotten, in den pas en uit den pas.

Het peloton staat op twee gelederen met een normalen gelederenafstand van 0,64 M. (gemeten van rug tot borst) of een vermeerderden gelederenafstand van 0,80 M. De rotten worden op gelijke wijze gevormd, als dit in ons reglement wordt voorgeschreven; de voeling geschiedt, zonder drukken, met de ellebogen.

Het peloton wordt bij een sterkte van 16 en meer rotten in halve pelotons en deze weder in *Sektionen* (geen sectiën) verdeeld. Bij pelotons van 15 rotten en daarbeneden valt de indeeling in halve pelotons weg. In beide gevallen mogen de *Sektionen* niet boven de 6 of beneden de 4 rotten sterk zijn.

Op iederen vleugel bevindt zich naast den man van het eerste gelid een vleugelonderofficier. De rest van het kader wordt gelijkmatig achter het tweede gelid verdeeld, in dier voege, dat de commandanten der *Sektionen*

achter het laatste rot staan van de afdeelingen, die zij in de verspreide orde zullen aanvoeren.

De richting is normaal naar rechts.

Wendingen en handgrepen worden door het peloton gelijktijdig, het laden en het op- en afzetten van het zijdgeweer door ieder man zoo snel mogelijk uitgevoerd.

Het aan rotten zetten der geweren geschiedt, bij afwezigheid van de bajonet, door middel van den ontladstok, die daartoe van een knop is voorzien; de geweren van de rotten twee aan twee worden tot een pyramide samengevoegd.

Voor de vuren komen *salvo*- en *tirailleur*- (individueel-)vuur in aanmerking; de *salvo*'s worden op hun beurt onderscheiden in *salvo*'s en *magazijnsalvo*'s. Bij het *tirailleur*vuur onderscheidt men *langzaam* en *levendig* tirailleurvuur, waarbij het geweer als enkellader wordt gebruikt en *magazijn*-(snel-)vuur, waarbij de vuursnelheid door gebruik te maken van het magazijn zoo hoog mogelijk wordt opgevoerd.

Op het waarschuwingscommando: *Chargirt!* (zie bladz. 30), sluit het achterste gelid één pas rechts voorwaarts op; eerst daarop volgt het commando: *Vaardig*. Het kader blijft gedurende het vuur op zijn plaats.

Opmerking verdient, dat in het Duitsche reglement nadere aanwijzing van het doel, waarop zal worden gevuurd, in het commando zelf wordt opgenomen; zoo bijv. wordt gecommandeerd:

Rechts vom Dorfe zurückgehende Kolonnen! Im knieen chargirt! Fertig!
Visir 650 und 750! Schützenfeuer! of wel *Legt-an! Feuer!*

Richtung auf die vorgehende Kavallerie! Zum Chargiren-halt! Magazin!
Standvisir! Legt-an! Feuer! Geladen!

Zijn deze bevelen voor den oppervlakkigen waarnemer niet van een zekere mate van langdradigheid vrij te pleiten, aan de andere zijde toonen zij, en hierin ligt het groote voordeel, van de zijde van den commandant een buitengewone kalmte, die ongetwijfeld ten goede moet komen aan de manschappen en dus ook aan de vuuruitwerking. Met reden is het commando: snelvuur, vrij algemeen verworpen, daar het in den regel op de manschappen een overweldigenden indruk maakt, die zich uit in een overijld en niet te betengelen vuur.

Onder de bewegingen voor het peloton onderscheidt men opvolgend: den *marsch in linie vóór*- en *achterwaarts*, waarvan o. a. wordt gezegd, dat een goede frontmarsch over een grooten afstand den grondslag vormt voor alle bewegingen van gesloten afdeelingen; de bewegingen *schuinsrechts* en *-links*, de *zwenkingen*, waarbij de voeling naar de spil en de richting wordt gehouden naar den omzwenkenden vleugel, en den *marsch uit de flank* met enkele rotten (die met verdubbelde rotten is als zoodanig in Deutschland onbekend).

Moet met breeder front worden gemarcheerd, dan wordt de *Sektionskolonne* gevormd, stilstaande door *zwenking*, en *marcheerende* of wel tot de beweging

overgaande, door afbreken. In het laatste geval marcheert de vleugelsektion recht vooruit, terwijl de volgende zich door den schuinschen marsch daarachter begeven.

Door wending of door opmarsch wordt uit de flank de linie hersteld, door opmarsch of zwenking uit de Sektionskolonne het peloton gevormd, of wel, evenals te onzent, ter rechter- of ter linkerzijde in bataille ontwikkeld.

Uit de flank marcheerende, wordt in Sektionen opgemarcheerd en omgekeerd wordt ook weer de kolonne met tweeën gevormd. Veranderingen van directie geschieden, evenals zulks bij ons is voorgeschreven.

De verspreide orde.

De oefeningen in de verspreide orde vangen aan met enkele rotten en groepen; de tirailleur moet eerst de gedragsregels kennen, die hem in overeenstemming met zijn nevenman tot richtsnoer zullen moeten dienen; eveneens moet hij den invloed van den groepenaanvoerder leeren waardeeren. Eerst daarna worden de groepen tot een peloton vereenigd.

De *vorming* der tirailleurlinie moet naar alle zijden en uit iedere formatie, snel, in de grootste orde en stilte geschieden. Het verspreiden geschiedt voorwaarts en op de plaats. Op het commando »Verspreiden" wordt het geweer zonder verder commando »omlaag" genomen. Het middelste rot gaat, aanvankelijk den pas iets verkortende, in de aangeduide richting vooruit. De overige manschappen gaan, den pas versnellende, schuinsrechts en -links voorwaarts, die van het tweede gelid plaatsen zich daarbij rechts naast hunne voorlieden, terwijl de manschappen onderling een tusschenruimte van 1 tot 2 pas nemen. Moet een grootere tusschenruimte worden genomen, dan zal de pelotonscommandant dit uitdrukkelijk bevelen.

Het trekt de aandacht, dat de voorafgaande oplossing in groepen in Duitschland niet is aangenomen; het peloton wordt al dadelijk verspreid en geen afzonderlijke afstand tusschen de groepen onderling vastgesteld. Daarbij is het evenmin van belang ontbloot, op te merken, dat in het oude reglement was bepaald, dat de vuurgroepen (Sektionen) een tusschenruimte van eenige (6 à 10) passen zouden onderhouden; blijkbaar dus heeft men dit beginsel prijsgegeven. Feitelijk heeft men zich in het Deutsche leger meerendeels van het groepenstelsel losgemaakt en gaat men van de onderstelling uit, dat de groep, als grondslag voor de individueele opleiding haar waarde behoudende, bij grootere afdeelingen in het geheel moet verdwijnen (1). Groepscommandanten zullen, evenals het niet als zoodanig ingedeelde kader, de leiding der tirailleurlinie aan den pelotonscommandant gemakkelijk maken, zonder echter door hun ingrijpen op eigen autoriteit, die leiding in gevaar te brengen.

(1) Zie o. a. *Oest. Mil. Zeitschrift*, 1888. Oct.—Nov.

De *bewegingen* eener tirailleurlinie geschieden ongedwongen en in het gewone marschtempo. Zij bestaan in het vóór- en achterwaarts gaan met het geheele peloton of met gedeelten daarvan; in de verplaatsing schuins-rechts of -links en in veranderingen van marschrichting door aanwijzing van een bepaald punt. Flankbewegingen zijn niet bepaald verboden, doch moeten zooveel mogelijk worden vermeden. Zoodra de beweging begint, wordt de pal zonder verder bevel omgedraaid en het vizier nedergeslagen. Pelotonscommandant en groepeenaanvoerders begeven zich vóór hunne afdeelingen. Per peloton blijft in den regel ten minste één onderofficier achter de linie, om bij de voorwaartsche beweging toezicht te houden.

Bij het sprongsgewijze voorwaarts gaan, gaat het geheele peloton gelijktijdig vooruit en wel in den snelsten gang (*Marsch! Marsch!* zie bladz. 30). De lengte van iederen sprong bedraagt zelden meer dan 100 pas.

Vuren. Slechts een in stelling zijnde tirailleurlinie vuurt. Gedurende de beweging moet het vuur tot de uitzonderingen worden beperkt. Het commando moet zoo kort mogelijk zijn; eerst wordt de richting, daarna het doel, het vizier en eindelijk de soort van het vuur aangegeven. Het wordt door de meer verwijderde groepeenaanvoerders overgenomen. De waarschuingscommando's *Chargirt! Fertig!* (zie bladz. 30) vallen voor het tirailleurvuur weg; voor het salvovuur blijft alleen het laatste behouden; zoo bijv.: *An der grünen Kuppe Artillerie! Visir 800 und 900! Fertig! Legt-an! Feuer! Geladen!* of wel *Gerade aus liegende Schützen! Visir 500! Schützenfeuer!*

Het vuur wordt gestaakt door het toeroepen van »Ophouden» of wel, indien dit niet kan worden verstaan, door gebruik te maken van het tirailleurfluitje. Verdere aanwijzingen omtrent het mikpunt of het vizier worden door toeroep gegeven en het vuur daarop voortgezet.

Ten einde het waarnemen gemakkelijk te maken, houdt de pelotonscommandant twee tot drie geoefende afstandenschatters in zijn nabijheid, die, zich vertoonende doelen zonder nader bevel schatten en de uitkomst aan den pelotonscommandant mededeelen. Zij vestigen tevens hun blikken niet alleen op het beschoten doel, doch tevens op het overige gedeelte van het gevechtveld.

De meerdere of mindere levendigheid van het vuur regelt zich naar het gevechtsplan, den aard van het doel en de voorhanden munitie. Kruitdamp en ongunstige verlichting zullen meermalen de vuursnelheid matigen. Naarmate van den afstand tot het doel wordt het vuur langzaam of meer gevoed. Tegen artillerie wordt ook op afstanden boven 800 M. levendig gevraagd.

Ofschoon de bekende voordeelen van het salvovuur ook in dit voorschrift worden aangehaald en daarmede dit vuur voor het begin van het gevecht wordt aanbevolen, moet toch worden erkend, dat het vuur in de verspreide orde in den regel het tirailleurvuur zal zijn. Daarbij wordt vooral de nadruk gelegd op de noodzakelijkheid der wederzijdsche ondersteuning van de manschappen van ieder rot; terwijl de een vuurt, neemt de ander waar. Bij

het levendig vuur houdt deze wisseling echter op; ieder man vuurt, zoodra hij het doel goed kan zien.

Op het onderhouden eener goede vuurdiscipline wordt groote nadruk gelegd. Zij moet zoodanig ontwikkeld worden, dat zij op den soldaat ook dan haar invloed behoudt, wanneer gedurende den loop van het gevecht de vuurleiding van de zijde des aanvoerders slechts onvolkomen is en daarvoor alleen het persoonlijk overleg of het voorbeeld van de meer intelligente manschappen in de plaats treedt. Ten einde een dergelijk zelfstandig handelen te ontwikkelen, moeten de soldaten aan gevechtstoestanden, waarin de vuurleiding ophoudt, gewend en met de gedragsregels in die toestanden vertrouwd worden gemaakt.

Met het verzamelen der tirailleurs bij den pelotonscommandant eindigt deze school, die door eenvoudigheid en degelijkheid uitmunt.

Het ligt niet in ons voornemen een bepaalde keuze te doen; toch mogen wij niet verzwijgen, dat deze ernstige eenvoud in de grondslagen van het Duitsche reglement ons in het bijzonder aantrekt. Met gerustheid zou men mogen beweren: er kan niets uit worden gemist! Vergeleken met onze voorschriften, is men geneigd vol te houden: er moet nog veel ter nadere omschrijving bij! Wat ons betreft, wij zijn voorstanders van beknopte voorschriften en reglementen, doch juist in die beperking van de stof ligt de groote moeilijkheid der samenstelling. Langdradigheid is in meer dan één opzicht gevaarlijk; door te veel te willen bewijzen, bewijst men niets; eveneens leidt wijdloopigheid, maar zelden tot verduidelijking; de stof wordt zoodanig omwikkeld en aangekleed, dat men in den regel de kern niet meer kan onderkennen.

C. *De compagnie* (1).

De compagnie moet zoodanig worden opgeleid, dat zij steeds in de handen van den compagniescommandant en, onder ingespannen opmerkzaamheid op diens bevelen, in staat zij ook datgene uit te voeren, wat te voren niet in het bijzonder is beoefend.

De compagniescommandant voert zijn compagnie te paard aan. Aangezien hij echter onder het hevige vuur, te midden van den strijd, steeds afstijgt, zal hij den troep moeten oefenen, om ook in die positie op zijn bevelen te letten. Bij parades zijn de C.C. eveneens te voet.

Opstelling en indeeling. De compagnie wordt in drie pelotons verdeeld; de pelotons worden in halve pelotons en Sektionen gesplitst. De verdeeling van de officieren over de pelotons wordt aan den C.C. overgelaten. Zijn er meer dan 3 beschikbaar, dan staat de jongste op den linkervleugel (Zie verder Fig. 1, Plaat III).

(1) De Deutsche compagnie heeft op oorlogsvoet één sterkte van: 1 kapitein, 4 luitenants, 1 vaandrig, 1 sergeant-majoor, 18 onderofficieren, 232 korporaa's en soldaten, waaronder 2 tamboers, 2 hoornblazers, 1 hospitaal- en 1 treinsoldaat.

De normale colonne der compagnie is de gesloten pelotonscolonne met een onderlingen afstand van 7 pas tusschen de afdeelingen. Voorts heeft men colonnes met halve pelotons, met Sektionen en uit de flank. De officieren blijven in colonne op den rechtervleugel hunner afdeelingen, de linkerguides op den vleugel in het voorste gelid; overigens behoudt alles zijn plaats als in de linie.

De strijd over den voorrang tusschen de opstelling op twee of drie gelederen is thans ten voordeele van de eerste beslist en daarmede de tweegelederenstelling voor alle Europeesche legers aangenomen. De verdeeling in drie pelotons is bestendig.

Belgie en Duitschland splitsen thans de compagnie in drie, Oostenrijk in vier pelotons, Nederland, Frankrijk en Engeland in vier sectiën; blijkbaar bestaat dus hierbij nog niet de vereischte eenstemmigheid. Intusschen ligt het zwaartepunt niet zoozeer in de indeeling, als wel in de vraag, in hoeverre het al dan niet bepaald noodig is, *alle* hoofdafdeelingen der compagnie door officieren te doen commandeeren; uit een tactisch oogpunt is deze eisch ten volle gerechtvaardigd.

Wat de linie en de colonne betreft, de ondervinding heeft voldoende bevestigd, dat ten opzichte van de uitwerking van het gericht vijandelijk vuur, de eerste bepaald in het voordeel is. Overal waar de linievorm zonder bezwaar kan worden toegepast, moet zij onder het vijandelijk vuur als de normale worden beschouwd. Als bewegingsvorm echter levert het gebruik der linie zulke groote bezwaren op, dat het bepaald noodig is om den colonnevorm op het gevechtveld te behouden. Ook hierin heeft de ondervinding recht gesproken; de compagniescolonne toch moet beschouwd worden als de grootste gesloten afdeeling, waarmede onder het werkzaam vijandelijk artillerievuur mag worden geageerd. Hoe kleiner nu de ruimte is, die deze colonne beslaat, des te geringer wordt de trefkans voor den vijand; de gesloten pelotonscolonne is daarom ook de aangewezen formatie. In Duitschland beslaat zij een rechthoek van ongeveer 32 pas breedte en 17 pas diepte.

Aangezien nu op marsch, buiten het gevechtveld, het pelotonsfront in den regel te breed is, bestaat er dus geen bezwaar om alle pelotonscolonnes op geheele of halve afstanden geheel uit een reglement te verbannen.

Overgang uit de linie tot de colonne. Uit de linie wordt tot den marsch uit de flank of tot de Sektionscolonne overgegaan op de wijze, als zulks voor het peloton werd bepaald. Op marsch wordt door de compagnie meestal van de laatste gebruik gemaakt, die dus, wanneer de Sektionen uit 4 rotten bestaan, veel overeenkomst heeft met onze formatie met verdubbelde rotten.

De formatie der compagniescolonne geschiedt steeds op de afdeeling uit het midden; de rechterafdeeling komt in het midden der colonne, de linker aan het einde. De beweging geschiedt rechthoekig door middel van den flankmarsch; daarbij verdient opmerking, dat ieder man, op zijn plaats aangekomen, uit eigen beweging halt houdt, front maakt en zich richt.

De compagniescolonne wordt ook gedurende de beweging gevormd. Moet bij uitzondering de colonne op een der vleugelafdeelingen worden samengetrokken, dan wordt dit in het commando aangeduid. Door opsluiting kunnen de tusschenruimten tusschen de afdeelingen tot 4 pas worden verminderd.

Overgang uit de colonne tot de linie. Uit de flank of in de Sektionscolonne marcheerende, wordt in bataille ingezwenkt of in het compagniesfront opgemarcheerd. Deze laatste beweging neemt natuurlijk voor de achterste rotten veel tijd in beslag.

Bij de ontwikkeling der compagniescolonne marcheert de middelste afdeeling rechts, de achterste links op; door een bijzonder commando kan de opmarsch ook naar één zijde plaats hebben, terwijl eveneens gedurende den opmarsch aan het geheel een andere richting kan worden gegeven, die door de voorste afdeeling bepaald, door de overige opvolgend overgenomen wordt.

Uit de colonne met tweeën en uit de Sektionscolonne wordt reglementair de compagniescolonne gevormd en omgekeerd, terwijl uit de compagniescolonne in halve pelotons kan worden afgebroken en weder opgemarcheerd.

Thans volgt een paragraaf, die naar veler meening wellicht zou kunnen worden gemist. Zij betreft de vorming van het compagniescarré. Dat dit in het nieuwe Deutsche exercitiereglement behouden bleef, is het bewijs, dat, al moge het gebruik tot de uitzonderingen worden beperkt, het compagniescarré op het gevechtsveld nog steeds zijn recht van bestaan heeft behouden.

In het tweede deel (Het gevecht) wordt nader omschreven, wanneer van het carré zal worden gebruik gemaakt. »Slechts wanneer bijzondere omstandigheden dit vereischen, bijv. wanneer de troep zijn munitie heeft vershoten, door een voorafgaand bloedig gevecht is geschokt, of wel een terugtocht over open terrein onder voortdurende bedreiging door overmachtige cavalerie moet uitvoeren, kan het aannemen der carréformatie doelmatig zijn. In alle andere gevallen moet de infanterie in het gevecht tegen cavalerie in het oog houden, dat de laatste het zich reeds als een voordeel tegenover de infanterie mag aanrekenen, wanneer zij deze tot staking harer beweging of tot het aannemen eener formatie verleidt, die de krachtigste vuuruitwerking belemmert.» Naar het ons voorkomt, is hiermede de quaestie kort en zakelijk toegelicht. De carrévorm wordt slechts door den nood gedwongen, aangenomen. Vooral aan den moreel geschokten, levert hij een beeld van onderlinge aaneensluiting en daarmede verbonden ondersteuning, ook al is deze laatste bij een kalmen gemoedstoestand op deugdelijker wijze te bereiken.

Het exceptioneel gebruik wettigt de beperking der formatie in het reglement en met grond is dus aangenomen, dat het carré slechts gevormd wordt uit de compagniescolonne met pelotons, stilstaande. Het voorste peloton blijft staan, het middelste zwenkt met de eene helft naar rechts en de andere naar links, het achterste maakt rechtsomkeert op de plaats. Regelmatigheid, dit wordt dan ook gezegd, zit bij deze beweging niet voor. Aangezien

het achterste peloton op de plaats keert maakt, moeten dus aan beide zijden twee afstanden van 7 pas ieder worden gevuld; door zwenking kan dit, duukt ons, niet geschieden, ten ware dat om het midden van iedere helft, voor- en achterwaarts werd omgezwonken en aan een dergelijke kunstmatigheid zal bij deze formatie toch zeker niet worden gedacht.

Wanneer men het veel beteekenende bevel in het Keizerlijk rescript van 1 September 1888 voor oogen houdt, waarin wordt gezegd: dat het ten strengste verboden is, om tot verkrijging van uiterlijke gelijkmatigheid in de beweging of tot welk doel ook, mondelinge of schriftelijke toevoegingen aan het reglement te geven, en zelfs iedereen, die daartegen zondigt, onvoorwaardelijk met ontslag uit den dienst wordt bedreigd, dan rijst bij ons de vraag, hoe zal die carréformatie worden beoefend? Met de helft zwenken en de openingen vullen is feitelijk niet mogelijk; de beweging naar eigen inzicht toelichten, is verboden; hoe rijmt dit nu met elkaar?

Wij kunnen dit intusschen gerust aan onze naburen ter oplossing overdragen; onzerzijds mag echter voor het goed begrip niet over het hoofd worden gezien, dat ook in het carré wordt gemarcheerd en dus na de formatie het geheel een zoodanigen regelmatigigen vorm moet aannemen, dat beweging mogelijk zij. Op het commando »Halt" wordt, evenals bij ons, naar alle zijden front gemaakt.

De gesloten compagnie *vuurt* in linie, in compagniescolonne en in carré, door salvo's en door tirailleur- (individueel-) vuur. De salvo's worden compagnies- of pelotonsgewijze afgegeven.

In colonne wordt met vier gelederen gevraagd; het achterste gelid van het voorste peloton sluit 1 pas rechts voorwaarts op, het tweede neemt in den versnelden pas gelederenafstand van het voorste. Op het commando: *Fertig*, knielt het voorste peloton en alles maakt vaardig.

De gesloten bajonetaanval, waarmede de bewegingen in gesloten orde eindigen, geschiedt, zooals reeds vroeger is gezegd, met het geweer omlaag (*Zum Sturm Gewehr—rechts!*); wordt tot den looppas overgegaan, dan wordt met het Hoerah een aanvang gemaakt.

De verspreide orde.

De ontwikkeling en beweging der tirailleurlinie geschiedt, zooals voor het peloton is voorgeschreven. In den regel en ten ware dit anders mocht worden bevolen, worden geheele pelotons gelijktijdig, en wel bij de colonne het voorste en bij de linie het daartoe aangewezen peloton, ontwikkeld. Het overige der compagnie, in linie of in colonne gevormd, heet *ondersteuningstroep* en houdt zoolang halt, totdat de vereischte afstand van de tirailleurlinie is gewonnen. Van de hoornblazers wordt er één aan den C.C., één aan den commandant der tirailleurlinie toegevoegd, de overigen blijven bij den ondersteuningstroep.

Bij de ontwikkeling van meerdere pelotons nemen deze een onderlingen afstand van 7 pas.

De *versterking* geschiedt door verlenging of tusschenvoeging. Blijkbaar is de eerste, regel en wordt de tweede alleen gebezigd, wanneer openingen in de linie zijn ontstaan. Voorgeschreven toch wordt, dat de oprukkende versterking zich tusschen de openingen der pelotons en de daarin reeds ontstane leemten zal voegen. Een vermenging der pelotons wordt dus onvermijdelijk en herhaalde oefeningen worden aanbevolen. Pelotons- en groepscommandanten verdeelen zich zooveel mogelijk over het nieuwe front.

Voor den ondersteuningstroep worden geen bepaalde voorschriften aangetroffen. Bij de oefeningen wordt als normale afstand van de tirailleurlinie 150 pas vastgesteld en overigens op ondersteuning van de tirailleurlinie te rechter tijd nadruk gelegd.

Het verzamelen van de compagnie geschiedt in colonne en achter het gesloten gebleven gedeelte.

De grondslagen voor het verspreide gevecht der compagnie wijken, zooals uit het bovenstaande blijkt, niet af van de algemeen als juist erkende; verdient hierbij iets opmerking en waardeering, dan is het ongetwijfeld, dat zij te zamen slechts twee bladzijden van het reglement innemen en toch aan duidelijkheid niet te wenschen overlaten.

D. *Het bataljon.*

Het uit vier compagniescolonnes samengestelde bataljon moet de eenvoudige vormen, die voor oorlogsgebruik worden geëischt, op commando of bevel van den B.C. onder alle omstandigheden met orde en zekerheid kunnen uitvoeren.

Het bataljon staat altijd in compagniescolonnes, die naar ruimte en bestemming naast en achter elkaar worden opgesteld. De grondvormen voor het bataljon zijn de *dubbele colonne*, de *diepe colonne* en de *breede colonne* (zie Fig. 2—4).

De *dubbele colonne* dient tot verzameling en tot beweging buiten het vuurbereik.

De *diepe colonne* wordt als formatie ter verzameling gebruikt, wanneer het terrein een opstelling in smal front noodzakelijk maakt, of wanneer al dadelijk uit de verzameling tot den marsch zal worden overgegaan.

De *breede colonne* vindt, behalve bij parades, slechts dan toepassing, wanneer het terrein of de voorgenomen wijze van ontwikkeling meer frontale uitbreiding dan diepte vordert. Deze formatie is niet geschikt, om daarin frontveranderingen uit te voeren; wanneer deze noodig mochten zijn, dan worden ze *uit den pas* volbracht.

Het vaandel behoudt de plaats in de figuren aangewezen, ook dan wanneer andere compagnieën de voor de derde in de normaalstelling aangeduide plaats innemen. Tijdens het gevecht blijft het vaandel bij een in reserve

gehouden compagnie; wordt ook deze gebruikt, dan blijft er een *Sektion* tot dekking van het vaandel achter.

Gedurende de beweging is bij de dubbele en breede colonne de richting en voeling naar het vaandel, bij de diepe colonne echter rechts.

De overgang van de eene colonne in de andere geschiedt langs den kortsten weg. Uit de *dubbele* colonne wordt rechts of links tot de *diepe* colonne overgegaan, door de linker- of rechtercolonnes achter de beide andere te plaatsen. Uit de *dubbele* colonne wordt de *breede* gevormd, door de beide achterste compagnieën, naarmate van het commando, rechts, links, of rechts en links naast de voorste te stellen. Op overeenkomstige wijze worden uit de *diepe* colonne, de beide andere gevormd; de ontwikkeling tot de *breede* colonne kan eveneens naar beide zijden geschieden.

Op de middelste, de beide rechter- of de beide linkercompagnieën kan uit de *breede* colonne de *dubbele* worden gevormd. De *diepe* colonne wordt op elke willekeurige compagnie samengetrokken. De afdeelingen, die rechts van de benoemde compagnie staan, stellen zich het eerst daarachter.

Veranderingen van directie geschieden door wending, door de bewegingen schuinsrechts of -links, door het aangeven van een nieuw marschrichtingspunt, door uitzwenken met *Sektionen* en bovendien door zwenking. Deze laatste komt overeen met de verandering van directie in den marsch van onze gesloten colonne. Geschiedt de zwenking uit de diepe colonne, dan volvoert het voorste peloton de beweging, en het trekt de aandacht, dat alle volgende afdeelingen zich door schuins te marcheeren daar achter voegen, zonder echter daarbij in den pas te marcheeren.

In de breede colonne worden de zwenkingen gebezigd, om onder een aangegeven hoek van front te veranderen. Zoo luidt bijv. het commando: $\frac{1}{16}$ ($\frac{1}{8}$) *Schwenkung rechts (links)! Ohne Tritt!* De vleugelcompagnie voert de beweging op de gewone wijze uit, rukt een colonnediepte voorwaarts en houdt zoo lang halt, totdat de overige compagnieën in de nieuwe richtingslijn zijn aangekomen.

Gevechtontwikkeling. De wijze van ontwikkeling der compagniescolonnes voor het gevecht kan zeer verschillend zijn. Meestal worden de compagnieën naar de behoefte opvolgend in gevecht gebracht, terwijl de rest nog onder de leiding van den B.C. vereenigd blijft. De omstandigheden kunnen echter de noodzakelijkheid medebrengen, om de compagnieën al dadelijk geheel uit elkaar te doen gaan. Regel is het echter, aan de eerste ontwikkeling meer diepte dan breedte te geven, op een opvolgende versterking der krachten bedacht te zijn en minstens één compagnie in reserve te houden.

Vaststelling van vormen voor de ontwikkeling in bepaalde gevallen is verboden.

Bij de bataljonsschool, die eveneens door een groote mate van beknoptheid uitmunt, wordt dus, zooals uit het vorenstaande duidelijk blijkt, van het beginsel uitgegaan, dat het, wel is waar, onder eenhoofdige leiding

staande bataljon uit vier zelfstandige gevechtseenheden is gevormd. Voor de opstelling, de beweging en het gevecht van het bataljon moeten deze eenheden op afwisselende wijze met elkaar worden verbonden, doch in de daaruit ontstane vormen blijft de zelfstandigheid der onderdeelen onaangetast. Nergens ontmoet men een bataljon, overal ziet men slechts de vier compagnieën en in werkelijkheid is dus het bataljon geworden, wat het zijn moet, n. l. de vereeniging van eenige compagnieën, die in de hand van den B.C. tot één gevechtsdoel samenwerken. Ook in de Fransche en Oostenrijksche reglementen vindt men dit beginsel gehuldigd en, naar wij hopen, zal het tijdstip ook te onzent niet ver verwijderd zijn, dat men met het tweeslachtig denkbeeld om zoowel de compagnie als het bataljon als gevechtseenheid te huldigen, zal breken. De exercitiën van het bataljon zullen dan worden teruggebracht tot het manoeuvreren met compagniescolonnes, waarbij aanvankelijk van het exercitieterrein zal worden gebruik gemaakt, om dit zoo spoedig mogelijk tegen het afwisselende oefeningsterrein te verwisselen.

De oefeningen op het exercitieterrein, die men met den naam van elementaire oefeningen zou kunnen bestempelen, zullen zich dan bepalen moeten tot de formatie der compagniescolonnes uit de marschcolonne, tot het aannemen der verzamelingsvormen (dubbele colonne) en tot enkele bewegingen der compagniescolonnes in onderling verband (frontveranderingen). Daarbij dient niet over het hoofd te worden gezien, dat deze bewegingen voor den soldaat zelf weinig of geen nut opleveren en alleen dienen voor de oefening der bevelvoerenden. Commando's moeten tot een minimum worden teruggebracht, terwijl voorts de C.C. zoo min mogelijk moeten worden beperkt in de middelen, om aan het bevel van den B.C. te voldoen (1).

Liefst zoo spoedig mogelijk moet door het bataljon tot gevechtsoefeningen worden overgegaan, met kleine onderstellingen tot grondslag; daardoor toch zal dit tactische lichaam veel beter geschikt worden gemaakt voor zijn roeping, dan door de herhaalde oefeningen in de gesloten orde, die door haar langen duur in den regel zeer nadeelig werken op de ambitie van den soldaat in het gelid. Wij aarzelen niet te bekennen, dat het ons meermalen is gebleken, hoe bij een bevolen oefening in de bataljonsexercitie, waarvan de duur op een morgenoefening van drie uur was gesteld, elke beweging, elke handgreep in deugdelijkheid verminderde, naarmate de oefening in duur toenam; naar het ons voorkomt, wordt daarmede aan de discipline een belangrijk nadeel toegebracht. Voorstanders, als wij zijn van het, nu en dan, wat men noemt »stramme exerceeren," als een onfeilbaar en krachtig middel om de discipline te schragen en den soldaat te doen gevoelen, dat hij in het gesloten geheel slechts onvoorwaardelijk aan de stem

(1) Zie hierover o. a. ROOSEBOOM, *Het hedendaagsch gevecht*. Eerste deel. Tweede druk. Bladz. 523 e. v.

van een enkele moet gehoorzamen, zijn wij even groote voorstanders van het beginsel om deze oefeningen, wat den tijd van duur betreft, binnen enge grenzen te beperken. Ook behoeft men daartoe geen kunstmatige voorschriften, die den meerdere vermoeien en den soldaat koud laten. Niet in de veelvuldigheid der bewegingen, doch in de juiste en degelijke uitvoering van het weinige, moet het zwaartepunt gezocht worden van een leerrijke en aan de tucht ten goede komende gesloten exercitie.

E. *Het Regiment.*

De bewegingen, voor het bataljon aangegeven, moeten ook in verbinding met andere bataljons in onderlingen samenhang en met orde kunnen worden uitgevoerd; daarbij dient in het oog te worden gehouden, dat dergelijke gecombineerde bewegingen slechts zelden tot uitvoering komen en gelijkmatigheid slechts van ieder bataljon op zichzelf kan worden gevorderd.

De regimentscommandant geeft slechts waarschuwingscommando's of bevelen, waarop van de zijde der bataljonscommandanten de vereischte commando's volgen.

Verzamelformatiën. De bataljons worden in den regel in dubbele colonne in één of twee liniën opgesteld. Telt het regiment drie bataljons, dan staat bij een opstelling in twee liniën, één bataljon op het midden van de tussenruimte vóór of achter de beide andere. Telt het regiment vier bataljons, dan staan bij een opstelling in twee liniën, de bataljons achter elkaar. De tussenruimte bedraagt 20, de afstand tusschen de liniën 30 pas.

Bewegingen. De bewegingen bestaan in eenvoudige vóór- en achterwaartsche bewegingen, zwenkingen en afmarschen naar de flank. De frontveranderingen geschieden door zwenking, voor de bataljons op de wijze, zooals zulks voor de compagnieën van het bataljon in de voorgaande school is aangegeven.

Gevechtsontwikkeling. De wijze van ontwikkeling tot het gevecht kan zeer verschillend zijn; naarmate van de behoeften brengt de aanvoerder zijn bataljons in gevecht en houdt de rest terug. Deze teruggehouden bataljons worden als echelons achter één of beide vleugels, zelden echter achter het midden geplaatst. Hoe smaller de eerste ontwikkeling is, des te verder moeten de echelons zijwaarts worden gesteld tot beheersching van de totale ontwikkelingsruimte.

De ontwikkeling geschiedt stilstaande of gedurende de beweging, in of uit den pas en steeds langs den kortsten weg. Voor de beweging wordt geen richtingstroep aangewezen; wanneer dit noodig is, wordt aangegeven, op welke afdeeling de afstand moet worden onderhouden.

De bepaling van het oogenblik van ontwikkeling in compagniescolonnes berust bij den bataljonscommandant.

F. *De Brigade.*

De opstelling der brigade geschiedt *liniesgewijze* of *vleugelsgewijze*. In het eerste geval staat in de normale opstelling het jongste regiment vóór, in het laatste staan de regimenten met achter elkaar opgestelde bataljons naast elkaar.

Is het aantal bataljons bij de *liniesgewijze* opstelling in beide liniën gelijk, dan staan ze achter elkaar; bij een ongelijk aantal op het midden der tusschenruimten. De afstand tusschen de liniën en de onderlinge tusschenruimten zijn als die in het regiment.

Hiermede eindigt het eerste deel van het reglement en wordt, met uitzondering van de paradevormen, het eigenlijke reglementaire gedeelte afgesloten.

Wanneer men bedenkt, dat voor de beproeving een tijdruimte van twee jaren is gesteld en men eerst dan van de troepenaanvoerders rapport verlangt omtrent de werking van het voorschrift, dan zou het zeker waanwijsheid dicteeren, wanneer wij onzerzijds reeds nu het veld der beschouwingen gingen verlaten, om dat der critiek te betreden. 't Is een feit, dat wij hier te doen hebben met een reglement, dat door een buitengewone mate van beknoptheid uitmunt; de ondervinding zal moeten leeren, of met die beknoptheid ook de volledigheid gelijken tred heeft gehouden en in hoeverre de reglementaire bepalingen, gevoegd bij de wenken voor het gevecht, die wij in een volgend artikel zullen bespreken, voldoen aan datgene, wat men er van verwacht en in het reglement met groote letters aldus wordt omschreven: »Die Ausbildung ist nach richtigen Gesichtspunkten erfolgt, wenn sie das kann, was der Krieg erfordert und wenn sie auf dem Gefechtsfeld nichts von dem wieder abzustreifen hat, was sie auf dem Exerzirplatz erlernte.»

DE VLAMING.

Haarlem, 7 Nov. 1888.

(Wordt vervolgd.)

HET GEWEER DER INDISCHE INFANTERIE.

Reeds dikwijls sloegen wij met een zekere nieuwsgierigheid de laatst verschenen militaire tijdschriften open, in de hoop, daarin de vraag behandeld te zien, of ook het Indische leger geen behoefte heeft aan een nieuw of een getransformeerd geweer. Vooral hadden wij gaarne uit het Indische leger zelf eens een stem gehoord, hetzij om op een behoefte te wijzen, hetzij om voor het behoud van den bestaanden toestand te pleiten. Wel zoude uit dit stilzwijgen kunnen afgeleid worden, dat de behoefte aan iets nieuws in ieder geval zoo groot niet zal zijn; maar wij vermeenen, dat dit toch geen voldoende argument is. In ieder geval komt ons het geweer-vraagstuk voor de Indische infanterie belangrijk genoeg voor, om het eens in een tijdschrift aan de orde te stellen, al moeten wij dadelijk beginnen ons onbevoegd te verklaren, over tal van belangrijke factoren, die het geweer-vraagstuk beheerschen, een juist oordeel te vellen. Terechtwijzingen en aanvullingen op onzen arbeid van meer bevoegden zullen daarom, voor het door ons beoogde doel, zeer nuttig zijn.

In het Voorloopig Verslag omtrent de Staatsbegrooting voor Nederlandsch-Indië voor 1888 werd gezegd: »dat het hoogst wenschelijk voorkwam, om althans eenige bataljons, (waarbij men in de eerste plaats de in Atjeh aanwezige troepen op het oog had) met repeteergeweren te wapenen,” waarop de toenmalige Minister in zijn Memorie van Beantwoording neerschreef: »Zoodra hier te lande een keuze zal zijn gedaan, zullen eenige getransformeerde geweren naar Indië worden gezonden en zal met het Leger-bestuur aldaar in overleg worden getreden over de vraag, op welke wijze de transformatie van de Indische geweren zal zijn tot stand te brengen, enz.” Verder werd, naar wij meenen, weinig over de zaak gezegd, al stipte het *Indisch Militair Tijdschrift* eenige malen het onderwerp aan.

Wat kan nu de reden zijn, dat wel de aandacht gevestigd wordt op de groote veranderingen, die in de Europeesche bewapeningen plaats hebben, maar dat over het algemeen het stilzwijgen bewaard wordt, in hoeverre het wenschelijk is, dat voor het Indische leger gebruik gemaakt wordt van de

verbeteringen op het gebied der wapenen (1). Wij gelooven, dat, onder meer, een voorname reden moet gezocht worden in de omstandigheid, dat men meent, dat een repeteergeweer altijd veel zwaarder is dan een gewoon geweer, en dat het patronenverbruik met zulk een wapen altijd zeer toeneemt, waarom dit stelsel met het oog op de eigenaardige Indische toestanden is af te keuren.

Eenige waarheid ligt zeker in de gronden, waarop dit afkeurend oordeel over het repeteergeweer berust, maar men kan ook op groote voordeelen wijzen aan een geweerwijziging verbonden, rekening houdende juist met Indische toestanden. Dit laatste vooral is van het hoogste belang, want al wordt zelfs de behoefte aan een repeteergeweer ingezien, dan is het volstrekt niet zeker, dat een type, voor het Nederlandsche leger uitnemend geschikt, het meest gewenschte wapen voor de Indische infanterie zoude opleveren. Met bescheidenheid merken wij op, dat in het boven aangehaalde uit de Memorie van Beantwoording, naar het ons voorkomt, niet genoeg rekening is gehouden met die Indische toestanden. Te veel is als axioma gesteld, dat, wanneer een goed getransformeerd geweer voor de Nederlandsche infanterie wordt gevonden, dit model ook wel goed zal zijn, als in Indië een repeteergeweer gewenscht wordt.

Wij zouden ons dan ook zeer goed kunnen voorstellen, dat, wanneer het Indische Legerbestuur eenige modellen ontving van het getransformeerde geweer voor de Nederlandsche infanterie, met de vraag, niet »op welke wijze de transformatie van de Indische geweren zal zijn tot stand te brengen,» maar in de eerste plaats, of dat bestuur gediend wil zijn van een dergelijk geweer met patroonhouders voor zijne infanterie, het antwoord in beslist ontkennenden zin werd gegeven.

Een paar argumenten hiervoor zouden bijvoorbeeld kunnen luiden: dat reeds nu dikwijls geklaagd wordt, dat het tegenwoordige geweer te zwaar is voor den inlander; dat de enkellader reeds een groot patronenverbruik veroorzaakt en, daar het voor tal van expeditiën nu reeds bezwarend is, het hoog noodige mede te voeren, het af te keuren zoude zijn, de transportbezwaren nog te vergrooten door het invoeren van een wapen, dat niet alleen tot een grooter patronenverbruik aanleiding geeft, maar waarvan de gedeeltelijke patroonbepakking in houders het munitietransport nog moeilijker maakt.

Indien voor het geheele leger eenzelfde wapen noodig ware, dus de vraag: »het oude geweer of een getransformeerd geweer,» gold voor alle troepen, dan zouden wij met een dergelijk antwoord geheel medegaan, doch, èn de wijze, waarop wij ons voorstellen, dat het repeteergeweer gebruikt moet worden, èn de eigenaardige roeping van het leger eischen deze gelijkvormigheid van bewapening niet.

(1) Met genoegen zagen wij, dat in de laatst verschenen aflevering van het *Indisch Militair Tijdschrift*, N° 10, de heer CREUTZ LECHLEITNER, met wien wij reeds meermalen in genoemd Tijdschrift kennis maakten, de aandacht vestigt op het door ons behandelde onderwerp.

In de eerste plaats wordt de vraag gesteld: zal het munitieverbruik zooveel grooter zijn?

Wij stellen ons niet voor, dat de Indische infanterie een geweer noodig heeft, waarmede zij een repeteervuur van 15 à 20 schoten achtereen kan afgeven, maar wel zullen de kracht en het zelfvertrouwen van den soldaat, dus de waarde van elk kostbaar individu, vergroot worden, wanneer hij een wapen krijgt, dat in plaats van met 1, steeds met 5 of 6 patronen geladen kan zijn. De kracht van kleine afdeelingen (veldwachten, patrouilles, transportgeleiders, enz.) zal belangrijk toenemen, wanneer bij overvallingen door een overmachtigen vijand, onmiddellijk, zelfs bij het ontstaan van verwarring, het geweer gegrepen en in een enkel moment zonder aarzeling, veel vuur afgegeven kan worden. Op dezen grond gelooven wij, dat het zwaartepunt van het vraagstuk betreffende het repeteergeweer voor het Indische leger niet gezocht moet worden in de mogelijkheid, om een repeteervuur af te geven bij het doen of het afslaan van een aanval, maar in het steeds geladen zijn met 5 of 6 patronen voor mogelijk onverwacht voorkomende critieke momenten. Wij meenen dan ook, dat, afgescheiden van andere beschouwingen, het eenvoudige getransformeerde geweer met zijn klein magazijn, dat zoo gemakkelijk geladen kan worden, een zeer geschikt type zoude zijn voor Indië; maar dat de snelle hervulling van het magazijn door middel van patroonhouders niet noodig is, waardoor dus de gedeeltelijke, bijzondere en volumineuze patronenverpakking in houders geheel kan achterwege blijven (1). De soldaat vult het magazijn met de hand en wil hij doorschieten, als het ledig geschoten is, dan gebruikt hij het geweer als enkellader.

Het geweer is als zoodanig door de transformatie niet achteruitgegaan; integendeel, het heeft in waarde gewonnen door het gemakkelijker verwijderen van de huls na het schot. Vervalt de zoo snelle hervulling van het magazijn met patroonhouders, dan ontnemt men hierdoor vanzelf den soldaat en ook het kader de gelegenheid, om snel achtereen een te groot aantal patronen te verschieten.

Op deze wijze gebruikt, zal dan ook het munitieverbruik met het magazijn-geweer niet bijzonder veel toenemen.

Toch mag men hierop niet al te veel vertrouwen, en moet met de nieuwe eigenschap, die het geweer door de transformatie krijgt, rekening gehouden worden bij het vaststellen der hoeveelheid munitie, die voor een troep noodig zal zijn (2). Voor plaatsen als Atjeh zal dit patronenverbruik echter zeker geen bezwaar opleveren en zouden wij het daarom zeer wenschelijk vinden, dat de infanterie aldaar met een getransformeerd geweer bewapend werd.

(1) Hierdoor zoude ook de bijzondere patroontasch vervallen, die voor de patroonhouders noodig is.

(2) In de 5de aflevering van het *Indisch Militair Tijdschrift*, jaargang 1888, komt een interessante opgave voor, van verbruikte munitie bij eenige gevechten of gedurende sommige expeditiën, loopende van 1848 tot 1885. Hierbij is ook een opgave gevoegd van het gemiddeld aantal patronen, dat in die gevechten ongeveer per man is gebruikt. Uit deze laatste opgave blijkt, dat een

Wij deelen het gevoelen van den vorigen Minister van Koloniën niet, als hij in de reeds boven aangehaalde Memorie zegt: »Een bewapening van slechts eenige bataljons in Indië met repeteergeweren zou niet zonder bedenking zijn, omdat het niet te vermijden is, dat tal van militairen van het eene bataljon bij het andere worden overgeplaatst en zij dan telkens van een ander geweer zouden moeten gebruik maken.»

Groote bezwaren zullen uit deze laatste omstandigheid niet voortvloeien; want de behandeling van het gewijzigde geweer is bijna geheel dezelfde gebleven; terwijl de inrichting van het repeteermecanisme zoo eenvoudig is, dat de behandeling daarvan aan iederen soldaat zeker in een paar uur kan geleerd worden. Wijzigingen in de exercitiën met, of in het tactisch gebruik van het geweer zijn nagenoeg onnoodig, indien men slechts strenge orders geeft, wanneer het magazijn gebruikt mag worden. Wij zouden zelfs nog een stap verder durven gaan, door desnoods aan een compagnie of aan een bataljon een zeker aantal repeteergeweren te geven, om deze door de soldaten te laten gebruiken, wanneer zij er het meest behoefte aan hebben; bijvoorbeeld, wanneer zij op wacht trekken, transporten geleiden, een geïsoleerden post moeten betrekken, enz.

Werd hierboven gezegd, dat de hier te lande uitgevoerd wordende transformatie een zeer goed type van repeteergeweer voor een gedeelte der Indische infanterie zoude opleveren, dan heeft daarom het model nog niet geheel gevolgd te worden (1). Zoo zoude het wellicht wenschelijk zijn, dat het magazijn iets grooter werd, opdat dit 5, in plaats van 4 patronen zou kunnen bevatten.

Bij het gebruik van patroonhouders zoude deze vergrooting een groot bezwaar zijn, maar vervallen deze, dan zal een magazijn voor 5 patronen (zooals bij ons zeer goed getransformeerd geweer volgens het type *Lee* of *Mannlicher*), waarschijnlijk geen moeilijkheden opleveren voor Indië. Is nu zulk een magazijn gevuld en het geweer geladen (2), dan heeft de soldaat steeds de beschikking over 6 patronen. Het komt ons voor, dat voor kleine afdeelingen, bijvoorbeeld van 30 à 40 man, die onverwachts stooten op

verbruik van meer dan 32 patronen per man uitzondering is, al worden ook eenige malen veel grootere cijfers aangetroffen. Zoo werden bij de tuchtiging van Djerack (2 April 1879) 14.830 patronen verschoten, d. i. 71 per man. In het gevecht bij Datoe-Daros op 23 Juni 1883 werden door de 2de colonne per man verbruikt 51 patronen, terwijl de 1ste colonne door het verschieten van 12.875 patronen, het gemiddeld cijfer per man zelfs tot 107 opvoerde. Op 6 Juni waren gemiddeld 56 patronen verschoten, enz.

(1) Hier wordt opgemerkt, dat ons getransformeerd geweer niet geschikt is voor de Indische patroon, omdat deze iets korter is. De bak moet voor deze patroon iets korter zijn.

(2) Het verdient overweging, of niet wenschelijk zoude zijn, bij een transformatie den pal te laten vervallen. Dikwijls toch wordt de pal bij voorkeur niet gebruikt en laat men zelfs op post of in hinderlaag den grendel liever maar open. Er bestaat echter volstrekt geen overwegend bezwaar, om het geweer te laden en dan den grendel te sluiten, zonder dat de slagveer zich spant, dus het gevaar voor het geladen geweer wordt weggenomen. Wel moet het sluiten van den grendel alsdan omzichtig geschieden, en zouden wij het daarom voor exercitiën met scherpe patronen niet durven voorschrijven, maar wanneer een troep zich gereed maakt, om op wacht te trekken, op patrouille te gaan, enz., heeft dit geen bezwaar. Bij het Fransche *Lebel*-geweer is een in de rust stellen van den haan zonder pal voorgeschreven.

tegenstand of overvallen worden, het een zeer groot voordeel is, als zij in plaats van 30 à 40, terstond 180 à 240 schoten kunnen doen.

Levert het munitieverbruik geen groot bezwaar op, is een gewichtsvermeerdering van het geweer dan een overwegend nadeel? Deed zich het nadeel van het groote gewicht van het geweer alleen gevoelen bij het doen van groote marschen, dan zoude Atjeh in dit opzicht ook in een eenigszins bijzonderen toestand verkeerden; maar wij meenen, dat het gewicht van het tegenwoordige geweer ook nagenoeg zijn maximum bereikt heeft, opdat de inlander het goed in den aanslag kunne brengen.

Daar volgens het laatste Koloniaal Verslag op 31 December 1887 de infanterie te Atjeh bestond uit 1660 Europeanen, 206 Amboinezen en 1752 andere inlanders, moet met dit gewicht, met het oog op den inlander, ook voor Atjeh wel rekening gehouden worden.

De gewichtsvermeerdering is echter zeer onbeteekenend. Het model-geweer, zonder bajonet, weegt 4,42 KG., het getransformeerde met het ledige magazijn 4,52 KG.; dus de gewichtsvermeerdering is 100 G. De 51 cM. lange bajonet weegt 380 G., maar zoude zeer goed verkort en verlicht kunnen worden. In het algemeen is men tegenwoordig voor het verkorten van de bajonet. Het nieuwe Oostenrijksche geweer heeft bijvoorbeeld een sabelbajonet, die slechts een lengte heeft van 25 cM.; het geweer wordt hierdoor 1,53 M. lang. De bajonet voor het nieuw aangenomen Engelsche geweer, dat ook voor de Koloniën bestemd is, is 12 inches (30,4 cM.) lang en deze lengte werd aangenomen, omdat, zooals het rapport zegt, de ondervinding geleerd heeft, dat een korte bajonet voordelig is. Vergissen wij ons niet, dan werd in Indië reeds meermalen gewezen op de wenschelijkheid, om de bajonet te verkorten en werden zelfs met gunstig gevolg proeven genomen met een verkorte bajonet. Tot hertoe werd echter in den bestaanden toestand geen wijziging gebracht. Wordt nu de bajonet verkort tot 26 cM. (1) en haar gewicht hierdoor gebracht op 300 G., dan zoude het nieuwe geweer ongeveer evenveel wegen als het oude; hierbij wordt echter nog opgemerkt, dat het verlichten van de bajonet een veel grooteren invloed uitoefent, dan het verzwaren van het geweer ter hoogte van den grendel.

Zouden wij, oordeelende met onze beperkte kennis omtrent Indische toestanden, het zeer wenschelijk vinden, dat voor Atjeh een drie of vier duizend geweren werden getransformeerd, ook voor de overige infanterie, die op Java 9378 soldaten (waaronder 4181 Europeanen) en in de overige commandementen 9568 soldaten (waaronder 2863 Europeanen) sterk is, zouden zeker met groot voordeel eenige duizende repeteergeweren kunnen worden gebruikt. Men zoude dus kunnen beginnen met bijvoorbeeld een zes of zeven duizend geweren te transformeeren. Tegen deze gedeeltelijke transformatie is geen bezwaar, omdat, zooals reeds werd opgemerkt, het

(1) De invloed van deze verkorting op den opslaghoek van het geweer zal niet groot zijn.

geen moeilijkheden geeft, of desnoods een compagnie slechts voor een gedeelte bewapend wordt met het getransformeerde geweer.

Werd het bijvoorbeeld wenschelijk geacht aan de Europeesche soldaten het getransformeerde geweer te geven en de inlanders het tegenwoordige te laten behouden, dan zoude dit, naar onze meening, zonder overwegende bezwaren bij eenzelfde bataljon kunnen plaats hebben. In dit opzicht bestaat natuurlijk een hemelsbreed verschil met den eisch, die voor de infanterie van het Nederlandsche leger moet worden gesteld.

»Over de uitvoering der transformatie van het geweer, zal met het Indische Legerbestuur in overleg worden getreden. Voor zooverre zij in Europa moet geschieden, zal zij eerst kunnen plaats hebben na de verandering van de geweren van het leger hier te lande,” zeide de Minister van Koloniën in de reeds meermalen aangehaalde Memorie. Wij gelooven, dat een transformatie in Indië, zelfs bij toezending van de noodige verwisselstukken, zeer veel bezwaren zal opleveren, want niet alleen moet men daarvoor bijzonder ingericht zijn, maar eerst door veel ondervinding leert men de eigenaardige moeilijkheden van zulk een arbeid overwinnen. Men zal dus in Europa ter markt moeten gaan. Veel zal nu afhangen van de omstandigheid, of al de geweren getransformeerd moeten worden, of dat men zich voorloopig tevreden stelt met een zes of zeven duizend. In het eerste geval zoude voor dezen arbeid wel een fabriek te Luik of elders (1) te vinden zijn en zoude dus niet op den afloop der Nederlandsche transformatie gewacht behoeven te worden, maar wanneer men zich tot een klein aantal bepaalt, dan zoude geen enkele fabriek, tenzij tegen een zeer hoogen prijs, het werk aannemen. In dit laatste geval zoude de firma BEAUMONT te Maastricht hiervoor aangewezen zijn, hetgeen trouwens, als de rust in Europa in 1889 in onze buurt niet verstoord wordt, ook geen bijzonder groote bezwaren zoude opleveren. Op 31 October is het contract voor de transformatie van de Nederlandsche geweren atgelopen. Vóór dien tijd kan dus het Indische Legerbestuur de noodige gegevens verzamelen, om een rapport uit te brengen over hetgeen voorloopig gewenscht wordt; de geweren kunnen worden afgezonden; het contract kan intijds worden gesloten met den fabrikant, die dan zijn voorbereidende werkzaamheden zoodanig zal kunnen regelen,

(1) Om eenig denkbeeld te geven, wat de particuliere geweer-industrie tot stand kan brengen, wijzen wij hier op eenige cijfers. De geweerfabriek te Steier in Oostenrijk vervaardigde sedert 1867 niet minder dan 1.198.150 geweren en karabijnen voor verschillende vreemde rijken in Europa, Azie en Amerika. Onder dit getal komen a. o. voor: 560.000 stuks, stelsel *Mausser* M/71, die binnen den tijd van 2 $\frac{1}{4}$ jaar aan Duitschland werden afgeleverd; 130.000 geweren M/79 voor Rumenië, 52 000 repeteergeweren voor Portugal, 25.000 repeteergeweren voor Frankrijk, enz. Gedurende dit tijdsverloop werden 1.588.000 geweren voor Oostenrijk gemaakt. Tusschen dien arbeid door, werden 300.000 sluitstukken voor het Fransche *Gras*-geweer gemaakt met evenveel sabel-bajonetten en stalen scheden, terwijl 306.600 Oostenrijksche geweren gewijzigd werden ten gevolge van het aannemen van de nieuwe patroon M/77. Verscheidene millioenen looplen, eenige honderdduizenden geweerijsen en tal van andere stukken en machines werden nog afzonderlijk afgeleverd. Op dit oogenblik levert de fabriek per maand 30.000 *Mannlicher*-repeteergeweren. Uit deze opgaven blijkt, dat voor geld nog wel wat te krijgen is.

dat 1 November, (of misschien wel vroeger, als de tegenwoordige arbeid mede valt) dadelijk de transformatie kan worden begonnen. Met de ondervinding, opgedaan bij de transformatie der andere geweren, zal die arbeid dan zeker snel vorderen en zullen wel een 3000 geweren per maand kunnen worden afgeleverd.

Hierboven merkten wij op, dat, wat de transformatie van het geweer betreft, het voornemen, in de Memorie van Beantwoording in het vooruitzicht gesteld, niet voldoende rekening houdt met Indische toestanden. In verband met het hooge belang, om de kracht der infanterie te verhoogen, hadden wij ook gaarne gezien, dat bij die plannen nog een stap verder gegaan ware en, behalve de transformatie, ook de vraag aan de orde gesteld werd, of het wenschelijk zoude zijn, om, naast een dusdanig geweer, ook een nieuw wapen in te voeren. Voor Indië vinden wij het zulk een groot bezwaar niet, dat de infanterie geweren van twee kalibers heeft; dit wil zeggen: wij kunnen ons zeer goed voorstellen, dat op Atjeh bijvoorbeeld het 11 mM. repetergeweer gebruikt wordt en een expeditie naar de een of andere plaats wordt uitgerust met een 8 mM. geweer. Zulke expeditiën vormen geheel op zichzelf staande afdelingen, dus van munitieverwarring kan geen sprake zijn, want het is duidelijk, dat bij eenzelfde expeditie, geen geweren van verschillende kalibers zouden mogen voorkomen. Het geweer van verkleind kaliber zoude daarom in een genoegzaam aantal voorhanden moeten zijn, opdat daaromtrent geen moeilijkheden zouden kunnen ontstaan.

In het verkleinen van het kaliber zien wij voor Indië een groot voordeel en voor de oplossing van deze quaestie behoeft het Indische leger niet op het Nederlandsche te wachten, want al is de vrucht voor Nederland nog niet geheel gerijpt, voor Indië kan zij op het oogenblik gerust geplukt worden. De Indische toestanden stellen minder hooge ballistische voorwaarden aan het geweer (1); het vinden van een, weinig rook gevend buskruit, dat aan den kogel met een niet te grooten gasdruk een zeer groote snelheid geeft, is daar nog geen strenge eisch. Een zeer groot voordeel is voor Indië, vooral op expeditiën, een lichte patroon, en het kalibervraagstuk is op dit oogenblik ver genoeg gevorderd, om voor genoemd land een klein-kalibergeweer te construeeren met zeer goede ballistische eigenschappen en een zeer lichte patroon. Oostenrijk heeft een patroon, die slechts 28,8 G. weegt; aan den 15,8 G. zwaren kogel wordt een aanvankelijke snelheid medegedeeld van 530 M. Is echter een kogel met een kleinere metaalbelasting, dus een korter, minder zwaar projectiel, voldoende (omdat de

(1) Het is ons niet ontgaan, dat stemmen in het Indische leger zijn opgegaan, om het tegenwoordige geweer ballistisch te verbeteren door invoering van de hier te lande gebruikt wordende patroon met haar zwaarderden kogel en hare grootere buskruitlading; maar wij gelooven niet, dat langs dien weg voor Indië verbetering gezocht moet worden. Kan men maatregelen nemen, om de patroon langer zijn goede eigenschappen te laten behouden, hetzij door een andere wijze van vernissen der hulzen, of door een betere luchtdichte opbewaring der patronen, of door eenig ander middel, dan ware zulks meer gewenscht.

soldaat in Indië toch niet op zulke groote afstanden schijnt te vuren), dan zoude het gewicht van de patroon wel tot 25 G. verminderd kunnen worden. Natuurlijk zouden proeven eerst moeten aantoonen, of een projectiel van ± 12 G. gewicht nog levende kracht genoeg behoudt tot verkrijging van een voldoende indringingsvermogen (1). De voorraad patronen, die de soldaat bij zich draagt, zoude in dit geval, omdat de tegenwoordige patroon 39,7 G. weegt, zonder gewichtsvermeerdering van 50 op 79 kunnen worden gebracht. Een expeditie van 200 man zoude dus op deze wijze reeds 5800 patronen meer mede kunnen nemen, terwijl bijvoorbeeld bij een transportgewicht van 10.000 van de tegenwoordige patronen, 5880 stuks meer zouden kunnen worden medegevoerd, indien die lichtere patronen vervoerd moesten worden.

Wij gelooven, dat wanneer de voorraad patronen zooveel vermeerderd kan worden, men ook gerust aan den soldaat op expeditiën een geweer met magazijn zoude kunnen geven; wanneer namelijk het gebruik van het magazijn beperkt bleef tot de gevallen, als hierboven werd aangegeven. Een te groot gewicht van een klein-kaliber repeteergeweer behoeft men niet te vreezen, want het nieuwe Deensche geweer met magazijn, doch zonder bajonet, weegt slechts 4,28 KG., dus gevuld met 6 patronen zoude het gewicht even groot zijn, als het tegenwoordige ongeladen geweer. Het Oostenrijksche geweer weegt

(1) Om eenigszins over den invloed te kunnen oordeelen, die 3 G. gewichtsvermindering van den 8 mM. kogel uitoefent, wordt hieronder een tabel gegeven, overgenomen uit de laatst verschenen aflevering van de *Rivista Militare Italiana*, die ons toevallig juist in handen kwam. De berekeningen in die tabel zijn gemaakt met behulp van de ballistische formules van SIACCI.

Met 4 G. nieuw buskruit verkrijgt de kogel van 12 G. gewicht een aanvankelijke snelheid van 572 M., die van 15 G., van 511 M.

Afstanden.	Vizierhoeken voor den kogel van		Bestreken ruimte voor een doelhoogte van 1.70 M. voor een kogel van		Eindsnelheid voor den kogel van		Levende kracht voor den kogel van	
	15 G.	12 G.	15 G.	12 G.	15 G.	12 G.	15 G.	12 G.
Meters.			Meters.	Meters.	Meters.	Meters.	Kilogram-meters.	Kilogram-meters.
200	0°18' 5"	0°16'45"	327	350	393	410	123,5	100,8
400	0°31'50"	0°48'50"	112,8	119,7	317	314	80,4	78,9
600	1°39'	1°41'	59	57,9	281	272	62,1	59,1
800	2° 37"	2°46'	37,1	35,1	255	243	52	47,2
1000	3°49'	4° 8'	25,4	23,5	234	219	44	38,3
1200	5° 7'	5°53'	18	16,6	215	197	37	31
1400	7°	8°31'	13,8	11,3	198	177	30,5	25

Wij vermeen, al zijn de snelheden voor ons doel te groot, met deze overneming te kunnen volstaan. Met eenige becijfering kan men door middel van de ballistische tafels van HOJEL nog betere gegevens verkrijgen.

met bajonet 4,845 KG., terwijl Engeland aan zijn koloniaal leger een geweer durft geven, dat met magazijn en bajonet 5,244 KG. (1) weegt.

Wenschelijk zoude het zijn, wanneer een geweer van 8 mM. naast dat van 11 mM. mocht worden ingevoerd, dat de inrichting der beide geweren zoo min mogelijk van elkander verschilde, opdat het voor den soldaat bijna geen verschil maakt, of hij het eene, dan wel het andere geweer in handen krijgt. Bovendien zoude het een voordeel zijn voor officieren van wapening, geweer-makers, enz., wanneer alle eigenaardigheden van het mechanisme van het nieuwe geweer zodoende zeer spoedig bekend werden.

Aan dezen eisch van overeenstemming zoude kunnen worden voldaan, omdat de inrichting van het tegenwoordige geweer zeer goed is en reeds een zeer lange proef met glans doorstaan heeft. Een groot bezwaar hier-tegen zoude echter zijn, de moeilijkheid om een betrekkelijk klein aantal dergelijke geweren te krijgen, tenzij men hiervoor veel geld over had. Spoediger en goedkooper zoude men geholpen kunnen worden, door in Amerika ter markt te gaan en een geweer te bestellen met de Amerikaansche *Lee*-sluiting, dat in Denemarken met eenige wijziging is aangenomen en ook in Engeland zal worden ingevoerd.

Het spreekt vanzelf, dat wij hier op dit onderwerp slechts in zeer algemeene trekken de aandacht vestigen. Veel andere factoren zullen in overweging moeten genomen worden, alvorens een oordeel uit te spreken, want in Indië zijn 50.000 geweren van 11 mM. aanwezig (1), en dat deze voorraad niet veel aanvulling behoeft, blijkt uit het feit, dat in de laatste 9 jaar slechts 539 geweren werden afgekeurd en slechts 296 stuks op de een of andere wijze verloren gingen.

Het zal moeilijk zijn in Indië zelf de klein-kaliberquaestie op te lossen, al wordt zelfs spoedig, naar wij hopen, aldaar een Schietschool gevormd. Vooreerst zal die jonge inrichting, welker hoofdroeping het schietonderricht is, nog niet over genoegzame gegevens beschikken, maar voorts is het moeilijk, zoo ver van Europa verwijderd, steeds in voeling te blijven met hetgeen op het gebied van het schieten in Europa plaats heeft. Trouwens, dit is ook niet noodig, als het broederleger over die gegevens beschikt.

De eenvoudigste en kortste weg ware dan ook, indien het Indische Leger-bestuur van den Minister van Oorlog de noodige gegevens kon verkrijgen,

(1) Volgens een mededeeling van den Engelschen Minister van Oorlog is het nieuwe geweer, dat een kaliber heeft van 7,69 mM. (0,303 inches) definitief aangenomen. Volgens het rapport van den Kolonel SLADE, ondervoorzitter van de geweercommissie, is dit wapen voorzien van een magazijn, in den geest van dat van LEE. Dit gevulde magazijn bevat echter in plaats van 5, 8 patronen. Deze patroonvermeerdering kon plaats hebben, zonder het magazijn te diep te maken, doordat deze patronen, in plaats van recht onder elkander, in twee rijen liggen. Eén magazijn is met een kettinkje aan het geweer bevestigd, terwijl de soldaat een tweede magazijn gevuld in een zijner tassen draagt.

(1) De munitievoorraad bedraagt ongeveer 10 miljoen patronen. Daar in 1887 in de fabriek te Soerabaia 4 miljoen stuks zijn aangemaakt, zoude een gedeeltelijke invoering van een geweer van een ander kaliber voor de munitie geen groot bezwaar opleveren.

om een algemeen oordeel te vellen. Werd dan een klein-kaliber geweer verlangd, dan zoude de Nederlandsche Schietschool een geweer kunnen zoeken, dat zooveel mogelijk voldeed aan de eischen, die in Indië in hoofdzaak zouden moeten worden vastgesteld.

In den aanvang van dit opstel werd een onderstelling gemaakt, aangaande de redenen, waarom in Indië schijnbaar zoo weinig aandacht werd gewijd aan het repeteergeweer. In deze onderstelling bleef een voorname reden echter onvermeld. De bedrevenheid in het schieten liet in het Indische leger, naar wij wel eens vernamen, over het algemeen nog al te wenschen over, zoodat vele officieren, als over een sneller vurend werktuig gesproken werd, dit *per se* reeds afkeurden met de niet onjuiste opmerking: dat eerst maar gezorgd moest worden, dat het minder snel vurende wapen beter gebruikt werd. Gelukkig schijnt dit laatste argument ter bestrijding echter reeds veel van zijn kracht verloren te hebben, want het schietonderwijs is dit jaar door de invoering van een nieuw voorschrift (1) geheel gereorganiseerd. Bovendien twijfelen wij niet, of het Indische leger zal wel spoedig in het bezit zijn van een schietschool, waarvoor in 1888 reeds f 15.000 waren toegestaan.

Deze inrichting zal zeker aan een lang gevoelde behoefte voldoen, omdat daardoor in de eerste plaats een kern van goede schietonderwijzers voor het leger kan gevormd worden. Na de verbetering van het gebruik van het geweer kan dus aan de verbetering van het werktuig zelf de hand geslagen worden.

Gedeeltelijke transformatie van het bestaande geweer en gedeeltelijke invoering van een nieuw wapen zullen weder geld kosten. Natuurlijk is het *schijnbaar* goedkoop, als de zaak gelaten wordt, zooals zij is. Wij zeggen echter: *schijnbaar*, want hoe deugdelijker men het leger wapent, hoe meer men de kracht van het individu verhoogt, des te goedkoop zal op den duur deze maatregel blijken te zijn. Voor het Indische leger is dan ook, naar onze meening, binnen zekere grenzen, niets te goed; en al is het gulden tijdperk der »batige saldo's" gesloten, toch zal niemand de leer van het inproductieve van oorlogsuitgaven op dat leger durven toepassen.

Al neme men de beste maatregelen, om koffie-, suiker-, tabaksoogsten, enz. tot vollen bloei te brengen; zonder een krachtig, deugdzaam leger helpt dit toch niets. Men moge zulks betreuren, maar dagelijks leert de ondervinding, dat deze waarheid niet te loochenen is.

Waar zoovele ongelukkige omstandigheden samenwerken, om de getalsterkte van onze legermacht in Indië te doen slinken, moeten alle deugdelijke middelen worden aangegrepen, om het gehalte van den troep te verbeteren. Onder deze middelen rangschikken wij: *het verbeteren van de bewapening der infanterie*.

Den Haag, December 1888.

BRENDER à BRANDIS

(1) Dit voorschrift zal in een der eerstvolgende afleveringen van dit Tijdschrift worden besproken.

DE BEVESTIGING VAN KOPENHAGEN.

Sedert 1807, toen de zwakke staat der verdedigingswerken het den Engelschen mogelijk maakte door een hevig bombardement van 3 dagen de Deensche hoofdstad van de landzijde af te beteugelen, had Kopenhagen eigenlijk opgehouden een vesting van noemenswaardige beteekenis te zijn.

Wel werden na den Engelschen oorlog voorstellen ter verbetering van de bestaande vestingwerken ingediend, maar geldgebrek verhinderde de uitvoering, zoodat bij het begin van den oorlog van 1848—1850 de toestand zeer slecht genoemd kon worden. Desniettegenstaande kon de Deensche hoofdstad, waar alle inrichtingen voor de uitrusting en het onderhoud van leger en vloot bijeenverzameld waren, het hoofdsteunpunt van de verdediging tegen Duitschland uitmaken, omdat de Deensche vloot de Oostzee beheerschte en dus een aanval van Deutsche zijde op Kopenhagen onmogelijk maakte.

Deze omstandigheid was niet zonder invloed op de stemming in den lande tegenover de deskundigen, die na den Sleeswijk-Holsteinschen oorlog de bevestiging van Kopenhagen bepleitten. De Deutsche quaestie was, ondanks den gesloten vrede, verre van opgelost; een nieuwe oorlog met het Deutsche Rijk was steeds dreigende en het was dus natuurlijk, dat het Deensche volk vooral het oog naar het schiereiland richtte en hier een vast steunpunt voor de verdediging zocht. Over het algemeen was men echter niet zeer met den kostbaren aanleg van vestingwerken ingenomen; men zocht, niet geheel ten onrechte, de kracht van het rijk in een sterk leger en een groote vloot, zoodat er voor vestingen maar weinig gelden overbleven. Tusschen de jaren 1850 en 1860 werd er dus veel over de vestingquaestie geschreven; commissiën dienden tal van verslagen in, maar van bouwen kwam nog niets. De oorlog van 1854—1855 tusschen Rusland en Europa's westelijke machten leverde echter het bewijs, dat Kopenhagen aan gevaaren was blootgesteld, voornamelijk van, tegen den wil der Deensche regeering, als steunpunt voor een vloot in de Oostzee te worden gebezigd. Aldus geschiedde het, dat in het begin van 1858 een crediet voor de bevestiging

van de hoofdstad aan de zeezijde werd verlangd, waarvoor de Rijksdag drie maanden later een som van 7.600.000 kronen toestond (1).

Met kracht werd nu aan de verbetering van het zeefront begonnen en twee nieuwe forten *Prøvesten* en *Mellemfortet* werden gebouwd, terwijl daarentegen de uitvoering van een ontworpen groot fort op den »Middelgrund,» hetgeen vooral het bombardement der stad van de zeezijde zou moeten verhinderen, werd vertraagd en dit werk nooit tot stand kwam.

Voor de verdediging aan de landzijde werden geen sommen toegestaan; en daar de voorsteden zich meer en meer vóór de wallen uitbreidden, verloren deze geheel en al hunne waarde.

Intusschen noopte de gespannen verhouding tot Duitschland de Regeering, aan de stellingen op het schiereiland eenige opmerkzaamheid te schenken en het Ministerie van Oorlog besloot dientengevolge in het begin van 1861 op eigen verantwoording de Dannewerken en de Dubbel-stellingen, alsmede de oude vesting Fredericia, in staat van verdediging te stellen; reeds in September van hetzelfde jaar waren 1.400.000 kronen verwerkt, maar de uitgevoerde werken waren meest van tijdelijken aard; later werden die nog versterkt, maar, ofschoon er in het geheel 2.054.000 kronen voor de bevestiging van de drie genoemde punten werden uitgegeven, namelijk 1.230.000 kronen voor de Dannewerken, 238.000 kronen voor Dubbel en 478.000 kronen voor Fredericia, alsmede nog 106 000 kronen voor de drie stellingen te zamen, konden voor die sommen in geen deele stormvrije werken met genoegzame bomvrije ruimten worden verkregen. De Dannewerken en Dubbel-stellingen bestonden hoofdzakelijk uit zware veldwerken met enkele bomvrije kruitmagazijnen van beton. In 1853 had de genie een som van 4.600.000 kronen voor de permanente bevestiging van Dubbel aangevraagd; met die som zou het mogelijk geweest zijn een sterke vesting te bouwen, die niet zoo gemakkelijk te nemen zou zijn geweest.

Den 1sten Februari 1864 rukten de vereenigde Pruissische en Oostenrijksche legers over den Eiderstroom en daarmede begon de oorlog. Het verloop van dien strijd, waarvan de Pruissische generale staf een volledige beschrijving gegeven heeft, is zoo overbekend, dat wij ons daarmede niet behoeven bezig te houden.

Na het sluiten van den vrede ontstond intusschen de vraag: welke vaste steunpunten moet Denemarken voortaan voor zijn verdediging oprichten? Die vraag was niet zoo gemakkelijk te beantwoorden, te minder daar invloedrijke personen de groote beteekenis van Kiel's overgang in Pruissisch bezit over het hoofd zagen en meenden, dat ook nog in een volgenden oorlog met Duitschland, Jutland of Sleeswijk het krijgstooneel zou zijn. De Deensche marine, die zoo langen tijd de Oostzee had beheerscht, was ook van meening, dat men nog gedurende langen tijd tegen de jonge Deutsche vloot opgewassen zou zijn en in elk geval een landing op Zeeland zou kunnen verhinderen;

(1) 1 kroon = f 0,66.

wat het volk betreft, dit had met de ontruiming van de Dannewerken-positie en den val van Dubbel alle vertrouwen in vestingwerken verloren. Aldus kan men verklaren, dat de in 1866 bijeengeroepen verdedigingscommissie, bestaande uit militaire leden en volksvertegenwoordigers, de vestingquaestie geheel ter zijde stelde en alleen aan de organisatie van het leger dacht. De uitkomst van de werkzaamheid dezer commissie was de legerwet van 1867, waarbij algemeene dienstplicht zonder eenige vrijstelling werd ingevoerd; één jaar daarna werd ook de zeemacht bij de wet georganiseerd.

Intusschen had Pruissen door den oorlog van 1866 zijn macht aanzienlijk vermeerderd en in 1871 ontstond het Duitsche keizerrijk.

Militairen konden nu niet langer den waren toestand van Denemarken over het hoofd zien. Het rijk had, wel is waar, een vrij aanzienlijke vloot en een klein, doch goed geoefend leger, maar met uitzondering van de in 1865 voltooide zeebevestiging van Kopenhagen, die later steeds verbeterd werd, bestonden hoëgenaamd geen vaste steunpunten, terwijl de hoofdstad voor een op Zeeland gelande legermacht geheel open lag, daar zelfs de oude vestingwerken tegen een zeer geringe vergoeding in de handen van het gemeentebestuur waren overgegaan en geslecht werden.

Zou dus Denemarken in staat zijn met nadruk zijn neutraliteit of zijn zelfstandigheid te verdedigen, zoo scheen het een eerste vereischte, de hoofdstad ook aan de landzijde te versterken en de vestingwerken aan de zeezijde uit te breiden. Dit scheen te meer noodzakelijk, dewijl Kopenhagen, door zijn ligging en groote strategische beteekenis, een gewenschte operatiebasis voor de westelijke zeemogendheden kon zijn, zoodat het, bij een strijd tusschen deze rijken en Rusland of Duitschland, voor Denemarken zeer moeilijk zou worden, zijn onzijdigheid te handhaven (1).

Aldus trad de bevestiging van Kopenhagen meer en meer op den voorgrond en reeds in 1872 diende de toenmalige Minister van Oorlog een wetsontwerp dienaangaande bij de Tweede Kamer in, waarbij een som van 8—13 millioen kronen voor de bevestiging ter zee en 17—21 millioen voor de bevestiging van de landzijde gevraagd werd. Het wetsontwerp beoogde verder den aanleg van forten tot verdediging van de belangrijkste zeehavens op Zeeland (Elseneur, Korsør en Kallundborg), den aanleg van een station in de groote Belt ten zuiden van Korsør, waar eenige eilanden gunstige gelegenheid daartoe aanbieden (Agersø Sund), en eindelijk een paar forten nabij Nyborg en de kleine Belt. De oude vesting Fredericia werd geheel opgegeven.

Dit wetsontwerp werd door de Tweede Kamer met hoon ontvangen; er kon hoëgenaamd geen sprake van de bevestiging van Kopenhagen zijn; daartoe ontbraken zoowel geldelijke als personeele middelen, zoo heette het;

(1) Voor eenige jaren kwam een Engelsche Commissie, die moest onderzoeken, welke maatregelen Engeland bij een oorlog met Rusland zou moeten nemen, tot de uitkomst, dat men zich ten spoedigste van Kopenhagen had meester te maken, daar die havenstad het best als basis voor de Engelsche vloot in de Oostzee geschikt was.

Denemarken moest zijn heil in de ontwikkeling der levende strijdkrachten zoeken; en het wetsontwerp werd geheel ter zijde gelegd.

De ontwikkeling der vestingquaestie van af dien tijd tot 1882 hebben wij in dit Tijdschrift (jaargang 1882, bladz. 412) besproken; de daarbij gevoegde plaat kan tevens dienen tot verduidelijking van de navolgende beschouwingen, welke voornamelijk ten doel hebben een overzicht te geven, van hetgeen er tot nu toe, van het in 1882 ingediende wetsontwerp aangaande de bevestiging van Kopenhagen is tot stand gebracht en wat er dit jaar verder zal worden uitgevoerd.

Ik eindigde in 1882 mijn artikel met het uiten van het vermoeden, dat het ingediende vestingwetsontwerp niet zou worden aangenomen; zoo gebeurde het ook. Het kan den lezers van dit Tijdschrift geen belangstelling inboezemen de behandeling der zaak bij de Kamers nader te volgen, te meer daar alle verdere pogingen van de Regeering, om de boerenpartij tot beter inzicht te brengen, geheel vruchteloos bleven. Daarentegen is het zeer leerzaam te zien, hoe de verregaande onverschilligheid dezer partij in de verdedigingsquaestie haar geheel ten val bracht en juist het tegenovergestelde deed gebeuren, van hetgeen zij met zoo veel plechtigheid en overgrootte meerderheid had besloten: »Kopenhagen zal niet bevestigd worden, als zijnde die bevestiging in strijd met de ware belangen van Denemarken.»

Wij hebben vroeger medegedeeld, dat in 1880 eene Vereeniging tot verspreiding van kennis aangaande 's lands verdediging was opgericht. Deze vereeniging en haar 14-daagsch blad *Vost Torsvar*, gesteund door zeer invloedrijke officieren, werden niet moede, het volk omtrent den waren toestand der vestingquaestie voor te lichten (tot nog toe zijn bijna 900 lezingen door officieren, het geheele land door, gehouden). Eene eerste vrucht van deze beweging was de inzameling van gelden voor nieuw vestinggeschut onder Deensche vrouwen. Na verloop van korten tijd was eene som van omstreeks 80.000 kronen bijeen vergaard en daarvoor werden 8 korte kanonnen van 15 cM. bij KRUPP aangeschaft. Den 5den Februari 1885 bood eene comité, uit naam van 20,000 vrouwen, deze patriotische gave Z. M. den Koning aan, die het geschenk dankbaar aannam en tevens te kennen gaf, dat hij hierin een gelukkig bewijs zag van eene goede patriotische stemming over het geheele land, welke een waarborg was, dat Denemarken niet langer zonder vaste steunpunten *kon* blijven. Dit voorbeeld vond spoedig navolging. Er trad eene Commissie op, die zich ten doel stelde de noodige gelden voor de bevestiging van Kopenhagen door vrijwillige giften bijeen te brengen. Zij richtte eene oproeping aan alle vaderlandslievende inwoners van het land, wees op de onmacht van de Tweede Kamer in de vestingzaak; en nu begon eene beweging, die ten duidelijkste deed blijken, hoezeer de houding der boerenpartij werd veroordeeld. Reeds één jaar na de eerste oproeping was eene som van 1 miljoen kronen bijeen verzameld (er zijn voorbeelden van, dat een enkel persoon 20.000 kronen gaf) en, nadat het bestuur van deze

Zelfbelasting-vereeniging de noodige onderhandelingen met het Ministerie van Oorlog had aangeknoopt, werd besloten met den bouw van het eerste fort voor de landverdediging van Kopenhagen een aanvang te maken. Onder groote plechtigheid werd den 27sten Maart 1886 de eerste schop in de aarde gestoken en de tegenwoordigheid van onzen Minister van Oorlog, Kolonel BAKUSON, die altijd met energie voor de bevestiging van Kopenhagen het woord heeft gevoerd, was een voldoende waarborg, dat het nu der Regeering ernst was, die zaak tot een goed einde te brengen, hetgeen te eerder kon geschieden, daar de Eerste Kamer in 1885 met groote meerderheid het wetsontwerp aangaande de verdediging van Kopenhagen had aangenomen.

Daar bij het einde van het budgetjaar 1885—86 (31 Maart), de Kamers niet tot eenstemmigheid aangaande een nieuw budget hadden kunnen geraken, stelde de Regeering dit zelf, overeenkomstig § 25 van de Grondwet, voor het dienstjaar 1886—87 vast. Hierin waren o. a. de navolgende sommen voor de verdediging van Kopenhagen opgenomen:

voor den aanleg van twee kustforten nabij Kopenhagen.	1.370.000 kronen
» de verbetering van de zeebevestiging te Kopenhagen.	126.000 »
» werken tot het stellen van een inundatie, deel uitmakende van de geprojecteerde landbevestiging van Kopenhagen.	1.285.000 »
voor positiegeschut (kanonnen van 12 cM.)	500.000 »

De Regeering motiveerde deze uitgave door de mededeeling, dat de voorgestelde maatregelen moesten dienen tot voorbereiding van een »veldbevestiging'', die, volgens de bestaande plannen, bij een eventueelen oorlog dadelijk zou worden uitgevoerd; maar daar de veld- en de permanente bevestiging op het noorderfront van Kopenhagen dezelfde ligging hadden, was in werkelijkheid een begin met de landbevestiging gemaakt.

Ook het budgetjaar 1886—1887 liep ten einde, zonder dat de Tweede Kamer een door de Eerste Kamer goedgekeurd budget wilde aannemen, en zodoende kon de Regeering den 1sten April 1887 de begonnen werken verder voltooien en nieuwe sommen voor de bevestiging van Kopenhagen op het budget stellen, namelijk:

voor zwaar geschut voor de bovengenoemde kustforten (kanonnen van 30½ cM.)	625.000 kronen
voor 12 17 cM. kanonnen voor de bestaande zeeforten.	808.000 »
» 10 snelvuurende kanonnen	110.000 »
» electrische lichtmachines	66.000 »
» den aanleg van een veldbevestiging nabij Kopenhagen.	1.200.000 »
» positiegeschut.	550.000 »

De nieuwe werken, die tot den aanleg der veldbevestiging nabij Kopenhagen zouden worden gebouwd, konden intusschen ook aan de permanente

bevestiging ten goede komen, en bestonden voornamelijk in werken ten behoeve eener inundatie op het noordwestfront, met voorgeschoven batterijen, enz.

Toen de Tweede Kamer verleden najaar weder bijeenkwam, was de bevestiging van Kopenhagen aldus een eind op weg en iedereen gevoelde, dat de vestingquaestie ditmaal het groote strijdpunt zou zijn. Nogmaals echter wenschte de Regeering de Tweede Kamer gelegenheid te geven, haren invloed op de verdere uitvoering der bevestiging te herwinnen, en het daarop betrekking hebbende wetsontwerp werd haar dus voorgelegd. Dat de Regeering niet meer terug kon treden en de zaak moest doorvoeren, daaraan twijfelde niemand meer, niet eens de oppositioneele kamerleden zelf; dit bleek ook duidelijk, doordien de Minister van Oorlog bij het feest tegenwoordig was, dat, bij gelegenheid van den aanvang van het tweede fort, door de »Zelfbelasting» (1) onder handen genomen, in Augustus 1887 gegeven was. Desniettenstaande was de Commissie, door de Tweede Kamer benoemd om het vestingwetsontwerp nader te behandelen, niet van plan hare taak ernstig op te nemen. Van de 15 leden waren de 4, die door de regeeringspartij waren aangewezen, officieren; de overige leden waren geen deskundigen, die dus van militaire zaken maar weinig wisten en bovendien zeer verschillende standpunten innamen, doordien de eene helft hoegenoemd niets met de bevestiging wilde te maken hebben, de andere helft wel iets, maar in geen geval een meerderheid voor hare opvatting in de Kamer kon bekomen. Een samenwerken was dus onmogelijk en de Kamer wist dan ten laatste geen betere uitkomst, dan de volgende motie aan te nemen: »De Kamer verwerpt het wetsontwerp aangaande de bevestiging van Kopenhagen, protesteert ten sterkste tegen de bevestigingen, die òf door de Regeering òf door particulieren zonder toestemming van den Rijksdag worden aangelegd en gaat over tot de orde van den dag.»

Nog tot den laatsten dag van het budgetjaar, beproefden eenige verstandige leden van de oppositie een overeenkomst met de Regeering te sluiten en boden haar 8 millioen kronen voor de voltooiing van de bevestiging van Kopenhagen aan, maar het gelukte hun niet een meerderheid te vinden; de Kamer verwierp het voorstel en den 31sten Maart van dit jaar was de Regeering weer zonder budget.

Kort daarna verscheen voor de derde maal een voorloopig budget met een som van 1.330.000 kronen voor positiegeschut, van 180.000 kronen voor een 28 cM. kusthouwitser en van 170.000 kronen voor snelvurende kanonnen; daarentegen was er geen geld voor de bevestiging uitgetrokken. In het begin

(1) De »Zelfbelasting» had inmiddels circa 1.400 000 kronen verzameld en vooral met behulp van dames-comités, het geheele land door, vele patriotische feesten ten voordeele van het vestingfonds gegeven, waardoor de gunstige stemming voor de bevestiging van Kopenhagen veld won. Wij kunnen tevens opmerken, dat de publicatie van het plan van von MOLTKE, om zich in 1864 door een landing van Zeeland meester te maken, (Zie het door den Duitschen generalen staf uitgegeven werk »Der Deutsch-Dänische Krieg) aan vele twijfelenden hier te lande de oogen opende voor het gevaar, waaraan de open hoofdstad was blootgesteld.

van Mei dezes jaars deelden echter de officieuze bladen mede, dat de Regeering bevel had gegeven tot den aanleg van de west-enceinte van Kopenhagen, tot een bedrag van 8 miljoen kronen, en dat er dadelijk met het werk was begonnen.

Wij zullen nu ten slotte kortelijk aanstippen, welke werken in de laatste twee jaren zijn uitgevoerd en wat er nog in dit jaar zal worden gebouwd, waaruit zal blijken, dat Kopenhagen voortaan, zoowel aan de land- als aan de zeezijde, eene vesting genoemd moet worden, in staat om onze neutraliteit met kracht te handhaven, niettegenstaande alle protesten van de Tweede Kamer, waarvan zeker lid durfde verzekeren, dat eene vesting Kopenhagen voor de groote mogendheden juist een *lokmiddel* zou zijn, om die neutraliteit te schenden.

Bij die beschrijving verwijzen wij naar Plaat VIII, jaargang 1882 van dit Tijdschrift.

I. *Kustbevestiging*. De strandbatterij, geprojecteerd achter de noordelijke enceinte ten oosten van Emdrup, is verplaatst naar het strand, beoosten Charlottenlund. Deze batterij is geheel stormvrij en bewapend met kanonnen van $35\frac{1}{2}$ cM. (1) en van 15 cM. en vormt een van de voornoemde kustforten.

Het andere kustfort is gelegen op het eiland Amak, niet beoosten Moglebylle, zooals de schets aanwijst, maar nabij Kastrup en is bewapend met geschut van $30\frac{1}{2}$ cM., eveneens uit de fabriek van KRUPP.

II. *Landbevestiging*. De op Plaat VIII geteekende bevestiging werd in het jaar 1883 door eene Commissie, bestaande uit 10 officieren, nogmaals in overweging genomen. Deze Commissie sprak zich zeer ten gunste van het ontwerp uit, en besloot haar verslag met de verzekering, dat de bevestiging van Kopenhagen dringend noodzakelijk geacht moest worden. In het plan zelf maakte zij echter eenige wijzingen, die tevens verbeteringen moeten worden genoemd.

Zoo werd de enceinte ten westen van Husum naar de noordelijke inundatie gevoerd, waardoor het fort aldaar kon vervallen, terwijl de fortten ten westen van Gladsaxe door een verdedigingslinie werden vervangen. Verder werd de enceinte ten noorden van Emdrup tot aan de inundatie in het Noorderfront vooruitgeschoven, waardoor zij beter werd gesteund en het fort bij Jagersborg kon vervallen.

De uitvoering van de bevestiging begon nu met de noordelijke inundatie en den aanleg van twee kleine bomvrije werken in het boschje van Ordrup, vanwaar de inundatie bestreken kan worden; tegelijkertijd begon de »Zelfbelasting» met het Garderkøjfort met twee hardijzeren pantserkoepels, gelegen ten westen van Jagersborg, van waaruit de inundatie in haar geheel bestreken kon worden. Het stellen van deze inundatie veroorzaakte niet

(1) In het jaar 1879 werden 6 stuks van dit geschut bij de fabriek van KRUPP besteld.

weinig moeite, omdat het water uit het groote meer Turesø (in den hoek der plaat) afgeleid moest worden, waartoe de aanleg van een kanaal noodzakelijk was, dat op eene enkele plaats een heuvel van 29 M. hoogte moest doorsnijden.

Het volgende jaar (1887) werd de inundatie tot Husum voltooid, terwijl verder twee groote, ten deele stormvrije batterijen vóór dit deel der inundatie (het N.-W. front) werden aangelegd, waarvan de eene als tijdelijke versterking ten oosten van Mørkhøj op de plaat te vinden is, terwijl de andere nabij Vangede is gelegen.

Verder werden twee werken aangelegd ter verdediging van den spoorwegdam door de inundatie nabij Gjentoftø en eindelijk werd een begin gemaakt met de Noord enceinte en wel het voornaamste gedeelte ervan, gelegen op een hoog terrein tusschen de inundatie en de Sont. Dit laatste werk, bestaande uit eene 1100 M. lange linie met natte gracht en vooruitgeschoven grachtcaponnière, werd juist doorsneden door den spoorweg Kopenhagen—bosch van Klampenborg, waar des zomers dagelijks duizende bewoners van Kopenhagen heenreizen. Men kan dus begrijpen, hoe het bouwen van deze verdedigingslinie door de twee verschillende partijen werd besproken en gecommenteerd.

Zooals reeds vroeger werd medegedeeld, begon ook de »Zelfbelasting» in Augustus 1887 met het bouwen van een tweede koepelfort, en wel dat, hetwelk op de plaat, ten oosten van Bagsvoerd, is geteekend. Het verkreeg den naam van »Gammellosegaard.»

De reeds uitgevoerde versterkingen droegen dus vooral tot de verdediging van het noorden en het noordwestfront van Kopenhagen bij, maar het geheele westfront, gelegen tusschen Husum en de »Kallebodstrand», een lijn van meer dan $1\frac{1}{2}$ Deutsche mijl lengte, moest tot nog toe door het veldleger, met behulp van vluchtig gebouwde veldwerken, verdedigd worden. Dit was te moeilijker, daar het terrein zeer vlak en open is, en dus den verdediger slechts weinig dekking geeft. Juist daarom was de voltooiing van het westfront met behulp van permanente werken een noodzakelijk vereischte, en men begreep, dat een doorlopende hooge wal met natte gracht, voorzien van de noodige bomvrije grachtcaponnières de beste vorm voor deze versterking zou zijn. Achter den wal zijn de verdedigers volkomen gedekt en kunnen hier ongezien tal van batterijen bouwen, waaruit indirect kan gevuurd worden, indien het vuur op den hoofdwal mocht worden uitgedoofd, terwijl de aanvaller in het vlakke terrein nergens geheel tegen gezicht gedekt is, ten minste niet zonder tot den aanleg van maskes zijn toevlucht te nemen. Verder heeft de lange linie vele andere, in het oog loopende voordeelen en lost zij vele moeilijkheden op, die de hevige uitwerking der tegenwoordige torpedogranaten doet ontstaan. In elk geval kan men, na dit eerste begin, de verdere ontwikkeling der versterkingskunst eenigszins rustig tegemoet zien en later die verbeteringen en aanvullingen uitvoeren, die blijken noodig

te zijn. De $1\frac{1}{2}$ mijl lange wal, die op den rechtersvleugel iets meer teruggetrokken wordt, dan de plaat aanwijst, en aldaar door een batterij met werking naar zee zal gesteund worden, is zeker voldoende, om Kopenhagen tegen een onverhoedschen aanval en een bombardement te beschermen, en daar de stad op een eiland ligt, is het transport van een grooten belegeringstrein daarheen niet alleen een moeilijke, maar tevens een gevaarlijke zaak, daar de aanvaller nooit kan weten, hoe lang hij meester op zee zal kunnen blijven.

Wanneer de genoemde werken alle voltooid zijn, zal de landbevestiging van Kopenhagen in het geheel 16 miljoen kronen hebben gekost (daaronder de twee forten der »Zelfbelasting» medegerekend); daarentegen zijn er in de laatste drie jaren slechts 4 miljoen kronen voor de zeebevestiging uitgegeven. De Minister van Oorlog ontwikkelde dan ook in het begin van Mei, bij gelegenheid van een publieke samenkomst met zijn kiezers op Frederiksberg (een voorstad van Kopenhagen), het plan, de zeebevestiging verder te voltooien en toonde aan, dat in de eerste plaats de uitvoering van het fort op den Middelgrond wenschelijk was. Verder moest voor de uitbreiding van de vestingartillerie en de vermeerdering der overige bezettingstroepen worden gezorgd, terwijl daarentegen de voltooiing der landbevestiging, in die mate als het oorspronkelijke plan beoogde, eerst langzamerhand zou kunnen geschieden, wanneer de geheele natie van de noodzakelijkheid daarvan overtuigd zou zijn geworden.

N.

Kopenhagen, Juli 1888.

**Een woord van hulde, na de feestelijke herdenking
van het 60-jarig bestaan der K. M. Academie.**

(INGEZONDEN.)

Het aanstippen van een feest in een wetenschappelijk tijdschrift kan wel een »hors d'oeuvre» genoemd worden, omdat het feestvieren toch waarlijk geen wetenschap, maar wel een *kunst* mag heeten. Toch heb ik gemeend de Redactie van dit tijdschrift een bescheiden plaatsje te mogen verzoeken, omdat het hier de 60-jarige K. M. Academie geldt, dat grijze gebouw, binnen welks muren gedurende evenveel jaren aan verschillende opkomende geslachten de militaire wetenschap verkondigd is.

Het hoofddoel, dat ik hiermede beoog, is: het brengen van een warme hulde aan de feestcommissie en haren eere-voorzitter, voor alles wat zij gedaan hebben om het feest, waaraan leeraren, oud-leeraren en oud-jonkers,

samen circa 300 man, mochten deelnemen, waarlijk uitmuntend te doen slagen.

Hoe weinig enthousiastisch klinken deze woorden, en hoezeer betreur ik het vooral thans, dat mijn pen niet beter versneden is, om hier in schrift, in goeden zin, wat knaleffect teweeg te kunnen brengen, hetgeen aan een feestmaal vaak zoo gemakkelijk, maar aan de schrijftafel meestal zoo moeilijk verkregen wordt.

De goede bedoeling zal dus alleen maar gewaardeerd dienen te worden en eenvoud is ook hier wellicht het kenmerk van het ware.

Menig lezer zal allicht zeggen: het ware toch heel wat beter geweest, aan het réuniédiner een flinken toast op de feestcommissie in te stellen.

Dadelijk verraadt de lezer zich echter hierdoor als niet-réunist, want anders zou hij weten, dat aan een feestmaal van oud cadets, die in vroegere dagen binnen de muren der Academie zooveel lief en leed samen doorleefd hebben, zooveel oude herinneringen worden te berde gebracht, en wanneer eenmaal de feestvreugde ten top is gestegen, een zoo luidruchtige toon aan het dessert heerscht, dat noch de bel van den voorzitter, noch zelfs trompetgeschal voldoende zou kunnen zijn, om de noodige stilte voor een toast te verkrijgen.

De eenige grief, die de réunist dan ook in het algemeen kan gehad hebben, was het gemis van een 9 cM. k. in de groote zaal van Concordia, om aan het eind van het diner door een schot de noodige aandacht voor een toast op de feestcommissie te kunnen verzoeken.

Is dus de zoo gewenschte toast niet uitgesproken, ieder réunist heeft zeker de dankbaarheid in het hart medegenomen naar zijn garnizoen en ieder zal met mij behoefte hebben om aan die dankbaarheid lucht te geven.

Wat mij betreft, ik wil hierbij uitgaan van de onderstelling, dat een gemiddelde photographie vervaardigd is van alle, zoowel reeds vergrijsde, als nog bijna baardeloze réunisten, en met de beeltenis van den »gemiddelden oud-jonker» uit het vervlogen 60-jarig tijdperk in handen, stap ik over alle verdere gemoedsbezwaren heen, om mijn dankbaarheid te doen spreken.

Ik verbeeld mij hiertoe een oogenblik, zelf die »gemiddelde oud-jonker» te zijn en mag mij thans voorzeker overtuigd rekenen, de tolk van alle réunisten te zijn, bij den uitroep: Hulde aan de feestcommissie, die zich zooveel moeite gaf en zooveel succes verwierf door de schitterende wijze, waarop zij ons wist voor te lichten in de *kunst* van feest te vieren!

De niet-réunist zal mogelijk vragen: waardoor heeft deze feestcommissie dan zoo bijzonder uitgemunt?

1°. Waren reeds te voren, zelfs voor den zwaarmoedigsten réunist, alle mogelijke muizenissen weggenomen. Toen allen zich dan ook Zaterdag 24 November, 's middags ten 12 uur, aan het station vereenigden en menige hartelijke handdruk gewisseld werd onder kameraden, die — hoe klein ons

land ook zijn moge — elkander toch in jaren niet gezien hadden, wist ieder réunist reeds, waar hij na de beslommeringen van den feestdag 's avonds, of liever 's nachts, zijn vermoeide ledematen in het gastvrije Breda zou mogen uitstrekken.

2°. Aan den natuurlijken wensch van ieder réunist, om het Academiegebouw met zijn omgeving wederom eens tot in de kleinste bijzonderheden te kunnen bezichtigen, werd reeds dadelijk ongevraagd gevolg gegeven, met een uitnoodiging tevens om ook een kijkje te komen nemen op het feestmaal der cadets, waarbij de réunist onwillekeurig het oogenblik kon herdenken, dat hij, ten aanschouwe van zooveel papa's en mama's, voor de eerste maal in het barenhok of aan een der overige tafels had plaats genomen.

3°. Op het réuniediner moest zelfs de ontevredenste tevreden zijn, want zonder een oogenblik van verwarring kon ieder onmiddellijk gaan aanzitten, naar eigen keuze te midden van zijn eigen studiejaar.

Het diner en de bediening waren uitstekend, de afbetaling der wijnbons was zoo gemakkelijk mogelijk geregeld en de algemeene kosten waren geheel in overeenstemming met de beurs van een ieder, die zich gewijd heeft aan een stand van ontbering.

4°. Wist de feestcommissie voor de noodige afwisseling zorg te dragen in de verschillende nummers van haar feestprogramma, zoodat zelfs het »onaangenaam mensch uit den Haarlemmerhout" zich tegen wil en dank van Vrijdagavond tot Maandagnacht in het, anders zoo kalme Breda zou hebben moeten amuseeren.

Is het dus te veel, als ik zeg, dat de feestcommissie in alle opzichten recht heeft op den hartelijken dank van alle réunisten, als wij haar uit de verte toeroepen: Dank, driewerf dank voor de genoten gastvrijheid binnen uwe veste, waar gij ons allen onvergetelijke uren van genot hebt bereid!

Ook aan de Bredasche burgerij komt hier een woord van lof toe. Steeds heeft zij getoond de Academie als een dierbaar kleinood te waardeeren; en ook nu weer deelde zij in het réuniefest, niet alleen door de aangebrachte versieringen in de stad, maar alleen de verbroedering van alle standen met jonkers en oud-jonkers maakte het mogelijk, een algemeene feestviering te verkrijgen, die zonder incidenten goed van stapel kon loopen. Onwillekeurig denk ik hierbij aan de cadets, die vóór hun sociëteit houderde straatjongens gelukkig maakten door met milde hand tallooze sigaren rond te strooien, en tevens aan de Breda'sche deerntjes, die 's avonds bij den fakkeloptocht — zonder in het minst verstoord te worden — al lachende de winkels binnenvluchtten, als de fakkel van een vroolijk cadet (lang niet abusievelijk) bijna tot aan haar vriendelijke gezichtjes vooruit werd gebracht.

Mijn hartelijke dank tevens aan de tegenwoordige cadets, zoowel voor de ontvangst, die zij ons bereid hebben in hun rijk versierde sociëteit, waar zij de honneurs bij hun vaatjes Spaanschen wijn zoo hartelijk waarnamen, als voor hun fakkelbegeleiding op weg naar het Hof van Holland. Door het

engageeren van een uitstekend Amsterdamsch Café-concert toonden zij reeds geheel vertrouwd te zijn met den smaak van een réunist, en ik zeg dus niet te veel, als ik vertrouw, dat zij bij het eerstvolgend feest als uitmuntende réunisten zullen optreden.

Laten wij het er over eens zijn, dat het warm en vol was in het Hof van Holland; de temperatuur teekende zeker tusschen 80° en 90° en het was schier onmogelijk, om zich van zijn burnou te ontdoen; toch amuseerde iedereen zich perfect, al moest men ook in de open lucht van tijd tot tijd eenige afkoeling gaan genieten. Aan de cadets komt dan ook alle eer toe voor de hartelijke wijze, waarop zij de vertegenwoordigers van zooveel vroegere studiejaren gereciperd hebben.

Ten slotte aan u een woord van dank, geestig dichter van het »Extract uit het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk aan tafel." Al waart gij niet in staat, met ons mede aan te zitten, uw geest dwaalde in ons midden rond, en de Redacteur van dit tijdschrift zou u kunnen mededeelen in welke gloeiende bewoordingen uw gezondheid onder luide hoera's werd ingesteld. Gij — de réunist bij uitnemendheid, zooals ge voor 10 jaar bewezen hebt — moest thans helaas op het appèl der kameraden ontbreken, maar op welk plekje van den aardbol ge over 10 of 15 jaar ook zitten moogt, bij het volgend feest rekenen wij onherroepelijk op de aanwezigheid van MENNO VAN CALFHOORN, al zou hij ook als tegenvoeter langs een mijngang tot ons door moeten dringen.

Een feest, zooals wij thans gevierd hebben, verjongt het hart en verbreedert oud en jong. Er wordt feest gevierd in den waren zin des woords; zoowel de generaal als de 2de luitenant denkt zich nog in het cadettenpak van weleer, er wordt niet geprutteld over promotie, over malaise in het officierskorps, over anti-militarisme, enz., neen, met een verjongd hart worden de guitenstukjes van vroeger nog eens frisch opgerakeld en wordt de band van kameraadschap tusschen alle oud-cadets zoo mogelijk nog hechter toegehaald.

Moge dus nimmer de gelegenheid verzuimd worden om een gezellig samenzijn van oud-jonkers te bevorderen, en de volgende bijeenkomst zich spiegelen aan het luisterrijke feest, waaraan wij thans met zooveel genoegen deelnamen.

Dit is de grondige wensch van een

OUD-JONKER.

's Hage, December 1888.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Les opérations en campagne autrefois et aujourd'hui, par le capitaine

WALDOR DE HEUSCH *des grenadiers, Professeur d'art et d'histoire militaire à l'école militaire de Bruxelles. Bruxelles,*

SPINEUX & CIE., 1888. *Prijs 10 frs.*

De door den kapitein DE HEUSCH voor zijn jongste papieren kind gekozen titel komt ons minder juist voor. Aangezien toch het woord »operatie" in de militaire terminologie in den regel alleen wordt gebruikt, als er sprake is van strategische handelingen, hadden wij weinig verwacht, in het werk van onzen Belgischen kameraad allerlei zaken behandeld te zien, die wij gewoon zijn in een voorschrift op den velddienst aan te treffen. Dat men, op den titel afgaande, zich omtrent den inhoud van een boek vergist, komt echter te menigvuldig voor, dan dat wij hierover den Schrijver al te hard zouden willen vallen, en dat te minder, omdat hij reeds op de eerste bladzijden elke onzekerheid omtrent het karakter van zijn arbeid opheft. Wie de Inleiding heeft gelezen, kan er niet meer aan twifelen, of het werk, dat hij vóór zich heeft, is meer een logistiek dan een strategie, meer een leer van de techniek der troepenbewegingen buiten het slagveld dan een uiteenzetting van de groote beginselen der veldheerskunst. Duidelijk komt het in die Inleiding uit, dat het eenige doel van den Schrijver hierin bestond, het voorschrift op den dienst te velde uitvoerig toe te lichten en juiste begrippen te vestigen omtrent de regeling der marschen, den veiligheidsdienst, de verpleging der troepen te velde, enz., ten einde zodoende voor de jongere officieren de gelegenheid te openen, zich tot een grondige studie der krijgsgeschiedenis voor te bereiden. Heldere strategische begrippen kan men slechts verkrijgen door de bestudeering van de krijgsvorrichtingen der groote veldheeren van vroegeren en lateren tijd, doch die studie blijft onvruchtbaar, zoolang de kennis ontbreekt van de middelen, waarover die veldheeren voor de uitvoering hunner strategische conceptiën beschikten; dit zal, naar onze opvatting, wel in groote trekken de gedachtengang van den kapitein DE H. zijn geweest. Tegen de daarin gelegen logica zal wel door niemand te velde worden getrokken.

De wijze, waarop de Schrijver zijn taak heeft uitgevoerd, draagt mede onze volle instemming weg. Achtereenvolgens worden behandeld: 1) troepenverpleging

en étappediens; 2) marschen en marschbeveiliging; 3) de toestand van rust en de voorpostendienst; 4) de kondschapdienst; 5) correspondentiemiddelen. Voor elk dezer onderdeelen wordt een overzicht gegeven van den hoofdinhoud der in Frankrijk, Duitschland en België bestaande officieele voorschriften op de genoemde takken van den dienst te velde. Zoодоende verkreeg de beschrijving van den actueelen toestand niet alleen een zeer betrouwbaren en breedten grondslag, doch wordt de lezer ook als vazelf tot het maken van vergelijkingen uitgelokt. De Schrijver heeft zich echter niet tot de hedendaagsche toestanden bepaald, doch ook de regeling der boven aangegeven dienstaaengelegenheden in de belangrijkste periodes der historie in den kring zijner beschouwingen opgenomen. Deze aan de geschiedenis der krijgskunst gewijde hoofdstukken mogen in het algemeen beknopt zijn, die beknotheid is toch niet zoover gedreven, dat de duidelijkheid er door zou worden geschaad.

Wij aarzelen dan ook geen oogenblik, om de kennismaking met het werk van den kapitein DE H. aan onze kameraden aan te bevelen.

's-Gravenhage, Nov. '88.

PL.

Bibliothèque internationale d'histoire militaire. XVI. Précis de la campagne de 1815. XIX. Précis de la campagne de 1859 en Italie. II. Précis des campagnes de TURENNE. Bruxelles, 1887—1888. C. MUQUARDT.

Na de meer uitvoerige besprekingen, door ons in dit Tijdschrift van de eerst verschenen deeltjes der *Bibliothèque internationale d'histoire militaire* gegeven, meenen wij ten opzichte der bovengenoemde met een zeer korte aankondiging te kunnen volstaan, en dit te eer, omdat wij geen aanleiding hoegenaamd hebben, van onze vroegere, alleszins gunstige beoordeelingen ook maar een enkel woord terug te nemen. Dezelfde bondigheid en helderheid, dezelfde objectieve critiek, die ons in de beschrijving der veldtochten van 1805, van 1866 en van GUSTAAF ADOLF zoozeer aantrok, vonden we terug in de schetsen der veldtochten van TURENNE, van 1815 en van 1859. Dat bij de samenstelling ook de nieuwste bronnen zijn geraadpleegd, wordt o. a. bewezen door het feit, dat in de beschrijving van den laatstgenoemden oorlog herhaaldelijk wordt verwezen naar de Strategische Brieven van Prins KRAFT ZU HOHENLOHE INGELFINGEN. Wij zijn dan ook overtuigd, dat hij, die zich een inleiding wenscht tot de bestudeering van een der genoemde veldtochten, in de *Bibliothèque internationale d'histoire militaire* alles zal vinden, wat hij zoekt.

's-Gravenhage, Nov. 1888.

PL.

OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

I. Legerorganisatie en Schutterij.

De nieuwe Fransche legerwet. Beschouwingen over de gevolgen voor handel en nijverheid. (Génie Civil, Deel XIV, N°. 3.)

De nieuwe Oostenrijksche legerwet. Overzicht van het ingediende wetsontwerp. (Allg. M. Z., N°. 90.)

Denkbeelden over dienstplicht. Bij den wensch, die er bestaat om de door het leger gebonden arbeidskrachten gedeeltelijk vrij te maken, openbaart zich het streven, om den driejarigen dienst in een tweejarigen om te zetten. Dit mag intusschen alleen geschieden, wanneer daarmede de innerlijke waarde van het leger niet achteruit gaat. De schrijver tracht nu de middelen aan te geven, waardoor men de belangen der staathuishoudkunde met die van een goed leger zou kunnen vereenigen. (Oest. M. Z., Dec.)

De reorganisatie van het Chineesche krijgswezen. Opsomming van de in den laatsten tijd aangebrachte verbetering en van de tegenwoordige samenstelling van het leger. (Schw. A. u. G., N°. 11—12.)

Uittreksel uit het verslag van het eedgenootschappelijk oorlogsdepartement over zijne verrichtingen in 1887. (Slot.) (Schw. A. u. G., N°. 11—12.)

II. Algemeene krijgskunst.

Het oorlogsbudget voor 1889. Overzicht van de daarover gevoerde beraadslagingen in de Kamer van Afgevaardigden. (Sp. M., 4 et 15 Déc.)

De reorganisatie van en de bevelvoering over de troepenkorpsen. (Vervolg.) Het bevorderingsstelsel voor het lagere kader in Frankrijk. (Sc. M., Nov.)

De onzijdigheid van België. Onderzoek naar de kans van slagen; welke een Duitsch offensief door België tegen de noordelijke grens van Frankrijk zou hebben. (Sc. M., Nov.)

De oorlog der massa's. Eenige opmerkingen omtrent de strategie der toekomst. (Sc. M., Nov.)

Over het afzonderen en gebruiken van reserves in den slag. De beste reserve der infanterie is een flinke munitievoorraad. Voor de hardnekkige verdediging eener stelling zijn 200 patronen voor ieder geweer in de vuurlinie niet te veel. In Middel-Europa zal thans wel door ieder slagveld een spoorbaan loopen en het zou daarom aanbeveling verdienen, wanneer steeds een trein met munitie gereed stond, om op het eerste bevel af te rijden; een dergelijke trein kan twee millioen patronen laden. Overigens kan vooral de cavalerie bijzonder goed als reserve dienst doen. Voor het geval, dat de cavalerie-reserve een be-

dreigt punt der slaglinie te hulp moet komen, kan ieder ruiter één man van de naastbij zijnde infanterie achter zich op het paard nemen. De Russische cavalerie vervoerde aldus geheele jagerbataljons. In vereeniging met de artillerie, kan de cavalerie goede diensten bewijzen als offensieve flank of als omtrekkings-colonne. (Oest. M. Z., Dec.)

Opmerkingen omtrent de Duitsche Keizermanoeuvre van het jaar 1888. In de laatste regeeringsjaren van Keizer WILHELM I kregen de manoeuvres meer het karakter van revues; de meerdere bewegelijkheid van den tegenwoordigen Keizer heeft hierin wijziging gebracht en thans tracht men opnieuw het werkelijke oorlogsbeeld nabij te komen; schr. laat hierop een beoordeelend overzicht van de jongste Keizermanoeuvre volgen. (Oest. M. Z., Dec.)

De ontwikkeling van het Russische vestingstelsel van 1855 tot 1877. (Slot.) (Mitth. A. u. G., Heft 11.)

Beweegbare veldobservatoria. Zie onder XI.

De hedendaagsche artillerie en de versterkingskunst. Zie onder XII.

IV. Techniek der artillerie en ballistiek.

Het regimentsgeschut van 1740—1813. (Vervolg.) De artillerie der cohorten van de nationale garde. (Sp. M., 1 Déc.)

Amerikaansche proeven betreffende het cercleeren van geschut. (Vervolg.) (Rev. d'A., Déc.)

Studie betreffende de organisatie van den technischen dienst in de wapenfabrieken. (Vervolg.) (Rev. d'A., Déc.)

Staal. Harden van staal voor projectielen, pantseringen en vuurmonden. (Stahl und Eisen, Dec.)

Over de uitstraling van warmte bij snelvuur en den invloed van kunstmatige afkoeling. Theoretische beschouwingen over dit onderwerp, met het oog op de snelvurende kanonnen van MAXIM. (Mitth. A. u. G., Heft 11.)

MAXIM's dynamietkanon. Beschrijving, met schetsen van dezen vuurmond, waarbij het uitsluitend gebruik van samengeperste lucht vervangen is door een mengsel van die lucht met vluchtige petroleum of een ander koolwaterstofgas, waardoor de lengte der *Zalinski*-kanonnen aanzienlijk wordt vermindert en niettemin zeer groote aanvangsnelheden verkregen worden. (Mitth. A. u. G., Heft 11.)

Vervaardiging van stalen projectielen door persen en trekken. (Stahl und Eisen, Dec.)

De vervaardiging van buskruit. Verhandeling van ROBINSON. (Scientific American, Suppl., N°. 674.)

Verbeteringen bij de vervaardiging van ontploffingsmiddelen en in de springtechniek. Zie onder XII.

Brisante ontploffingsmiddelen en daarmede geladen projectielen. Zie onder XII.

Torpedowezen. Zie onder XIII.

VI. Geneeskundige en veterinaire dienst.

Gezondheidsstatistiek betreffende het Oostenrijksche leger over September. (Mitth. A. u. G., Heft 10.)

Paardenheelkunde en beslag. Mededeelingen, opgehelderd door schetsen, aangaande de aan den hoof voorkomende gebreken en hun ontstaan. (Schw. A. u. G., N°. 11—12.)

Iets over het voederen van paarden. Uitslag der proeven, bij het Fransche leger, genomen met verschillende voedingsmiddelen. (Schw. A. u. G., N°. 11—12.)

Over het toedienen van het voeder bij paarden. Betoog van de noodzakelijkheid van rust na de voeding. In verband hiermede worden de geschiktste tijdstippen voor het voederen besproken. (Schw. A. u. G., N°. 11—12.)

Gallen bij paarden. Het ontstaan en het aanzien van de verschillende soorten van gallen. Iets aangaande de behandeling daarvan. (Schw. A. u. G., N°. 11—12.)

Het Turkomenische paard. Eigenschappen, traineeren, verzorging, dressuur, enz. (Schw. A. u. G., N°. 11—12.)

De rations voor militaire paarden. Uitkomsten van proeven onder verschillende omstandigheden genomen, betrekkelijk de hoeveelheid benodigde voedingsstoffen. (Schw. A. u. G., N°. 11—12.)

VIII. Militair onderwijs.

De militaire scholen (1682—1793). (*Vervolg.*) Korte mededeelingen omtrent de bestemming en inrichting dezer scholen. (Sc. M., Nov.)

Onze onderofficiersscholen. Uiteenzetting van de gebreken der scholen te Saint-Maixent, Saumur en Versailles, ten doel hebbende onderofficiëren op te leiden voor den officiersrang, en aanwijzing der middelen om hierin verbetering te brengen. (Sp. M., 1 et 15 Déc.)

De wetenschappelijke opdrachten aan de hoogere krijgsschool. De kolonel der artillerie VAUCHERET geeft de door hem gevolgde methode aan, voor opdrachten van artilleristischen aard. Door een voorbeeld wordt die methode toegelicht. (Rev. d'A., Déc.)

IX. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der infanterie.

Over den aanval der infanterie. (*Slot.*) Uit eenige voorbeelden, aan den veldtocht van 1866 ontleend, wordt aangetoond, dat één en dezelfde fout in de aanvoering ook telkens denzelfden nadeeligen invloed op het verloop van den aanval had. (Jahrb. A. u. M., Dec.)

Beschouwingen over de ontwikkeling der marschvoorschriften. (*Slot.*) Vergelijkende bespreking van de vroegere en hedendaagsche voorschriften betreffende het marcheeren, zoo van den enkelen man als van gesloten afdeelingen. (Jahrb. A. u. M., Dec.)

Het nieuwe infanterie-exercitiereglement. (*Vervolg.*) (Allg. M. Z., N°. 88—95.)

Voorstellen ter verbetering van de opleiding in het schieten. De schrijver geeft eenige wenken voor de opleiding in het schieten en de inrichting der schietbanen; hij wenscht de oefeningen zooveel mogelijk te houden in verband met de eischen der practijk en dienovereenkomstig ook de schietterreinen in te richten. (Oest. M. Z., Dec.)

Denkbeelden over het gevecht der infanterie in den modernen oorlog. Op den voorgrond wordt gesteld, dat een overmachtig vuur, tot op korten afstand van de tegenpartij, voor de aanvallende infanterie noodzakelijk is. Reeds bij het begin van den strijd wordt een krachtig optreden vereischt; men bereikt dit door het *salvo*vuur en vandaar dus de noodzakelijkheid, om al dadelijk bij de formatie daarmede rekening te houden. Meer en meer zal men zich vertrouwd moeten maken met de gedachte, dat ontwikkeling in de breedte noodzakelijk is. De infanterie zal eerst handelend optreden, als de uitwerking der

artillerie merkbaar is; aan haar zal groote zelfstandigheid in het tactisch handelen moeten worden toegekend, mits zij zich slechts overmacht verschaffe op het vijandelijk vuur. (Oest. M. Z., Dec.)

Het nieuwe Duitsche exercitiereglement. Overzicht van dit reglement, waarover een zeer gunstig oordeel wordt gevelde. (Oest. M. Z., Dec.)

XI. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der artillerie.

De dressuur van jonge paarden bij de artillerie. Bestaande voorschriften. Voorgestelde wijzigingen, ten doel hebbende, de paarden te conserveren en niettemin daarvan een nuttig gebruik te maken. De toepassing van het voorgestelde stelsel wordt voordeelig geacht voor de batterijen; het eischt minder personeel en is wellicht even gemakkelijk toe te passen als het bestaande stelsel. (Rev. d'A., Déc.)

Het ontwerp-exercitiereglement voor de Pruisische veldartillerie. Vergelijking tusschen de voornaamste bepalingen van dit ontwerp en het reglement van 1877. (*Wordt vervolgd*) (Jahrb. A. u. M., Dec.)

De snelvurende kanonnen en hun gebruik. (*Slot*.) Beschouwingen over de toepassing bij de marine en bij het veldleger. (Archiv, Band XCV, Heft 11.)

Mededeelingen aangaande de schietproeven te Ustj-Ischor in 1887. De proeven, waarvan de bijzonderheden worden medegedeeld, betroffen: demonteeren van een gedekte belegeringsbatterij uit kanonnen van 8 en van 6 duim; demonteeren van kanonnen achter maskers, stelsel-Sederholm, uit kanonnen van 6 duim; verticaal vuur tegen een bomvrij gebouw uit mortieren van 8 duim; verticaal vuur tegen kunstmatige hindernissen, uit mortieren van 8 en van 6 duim; beschieten van draadversperringen uit veldgeschut; gebruik van den vervoerbaren spoorweg, stelsel-Dalberg, ter bewapening van belegeringsbatterijen. (Mitth. A. u. G., Heft 11.)

De opleiding onzer artillerie-officieren. Voorstellen worden gedaan voor verbetering in de opleiding. (Schw. A. u. G., N°. 11—12.)

Beweegbare veldobservatoria. Proeven in Rusland genomen met het observatorium, stelsel-Wildgrube. (Schw. A. u. G., N°. 11—12.)

Schietproeven der artillerie-commissie te Thun met snelvurende kanonnen van NORDENFELT en HOTCHKISS van 47 mM. Het doel der proeven was, een onderzoek in te stellen naar de geschiktheid dezer vuurmonden als veldgeschut. Mededeelingen worden gedaan omtrent de uitkomsten der proeven, wat betreft trefkans, vuursnelheid, waarneming der schoten, enz. (Schw. A. u. G., N°. 11—12.)

De hedendaagsche artillerie en de versterkingskunst. Zie onder XII.

XII. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der genie.

De offensieve versterkingskunst. Weerlegging van een artikel in *La France militaire*, hetwelk een critiek bevat op het opstel over schilden van aluminiumbrons in den *Spect. Mil.* van 4 Nov. (Sp. M., 1 Déc.)

De hedendaagsche artillerie en de versterkingskunst. (*Slot*.) Over de wijzigingen, die de bestaande verdedigingswerken zullen behooren te ondergaan. (Sc. M., Nov.)

Décauville-spoorbaan. (*Slot*.) (*Met schetsen*.) Voortzetting van de beschrijving van den aanleg der spoorbaan van Kairoean naar Soesa (Tunis.)

Mededeelingen omtrent het gebruik, het onderhoud en de exploitatie. (Rev. du Génie Mil., Sept.—Oct.)

De dienst der genie in Tonkin. (Vervolg.) (Met platen.) Verrichtingen der genietroepen bij de operatiën tegen Bac-Ninh, Hong-Hoa en Tuyen-Quan. Inrichting der opgerichte permanente troepenverblijven, stelsel-Moisant en gewijzigd stelsel-Tollet. Mislukte tocht naar Bac-Lé. Maatregelen bij hooge rivierstanden te Hanoy. (Wordt vervolgd.) (Rev. du Génie Mil., Sept.—Oct.)

Mededeelingen van verschillenden aard. Hefkoepel van NORDENFELT voor een snelvurend kanon van 57 mM. (Met een schets.) Invloed van chloorcalcium op de verharding van cementmortels. Electriche verlichting van een buskruitfabriek. (Rev. du Génie Mil., Sept.—Oct.)

Pontonwezen en militaire ingenieurs. Beschouwingen over de al of niet wenschelijke indeeling der pontonniers bij het wapen der genie. (Génie Civil, Deel XIV, N°. 1.)

Electriciteit in mijnen. Toepassing van de electriciteit bij verlichting van mijnen en voor mijnontsteking in kolenmijnen bij Cardiff. (Génie Civil, Deel XIV, N°. 5.)

Luchtscheepvaart. Bereiding van waterstofgas ten behoeve van de luchtscheepvaart. (Génie Civil, Deel XIV, N°. 5.)

De nieuwste voorstellen op het gebied der versterkingskunst. Uittreksel uit het opstel van den Majoor LO FORTE, »Nogmaals het ijzer in de versterkingskunst,» voorkomende in het Juli-Augustus-nummer van de *Rivista di artiglieria e genio*. (Zie voor de volledige vertaling van dit opstel: *De Mil. Gids*, 6de afl. 1888.) (Archiv, Band XCV, Heft 11.)

Verbeteringen bij de vervaardiging van ontploffingsmiddelen en in de springtechniek. Verschillende ontploffingsmiddelen. Verbeterde chronograaf van LE BOULENGÉ. Verlichting van buskruitfabrieken. Vulling van patronen. Electriche ontstekingsstoestel. Mijnpatronen. Bliksemafleiders bij fabrieken van ontploffingsmiddelen. (Dingler's Polytechn. Journal, Deel CCLXX, N°. 5.)

De techniek der luchtscheepvaart. (Dingler's Polytechn. Journal, Deel CCLXX, N°. 6.)

Magnesiumlicht voor optische seinen. Bij proever met schitterende, gedurende zeer korten tijd brandende patronen, werd het licht op 74 KM. waargenomen. (Dingler's Polytechn. Journal, Deel CCLXX, N°. 7.)

Droge elementen. (Dingler's Polytechn. Journal, Deel CCLXX, N°. 8.)

Electriche verlichting. Reflector van FEIN, met, in alle richtingen even goed werkende automatische lamp. (Dingler's Polytechn. Journal, Deel CCLXX, N°. 8.)

Duitsche Rijksbegrooting. Gedetailleerde opgave van de in 1889/90 te verrichten verbouwingen. Voor de kazerneering zijn als gewone uitgaven ongeveer 15 miljoen mark, en als buitengewone uitgave ongeveer 6½ miljoen mark uitgetrokken. (Centralblatt der Bauverwaltung, N°. 47.)

Brisante ontploffingsmiddelen en daarmee geladen projectielen. (Scientific American, Suppl., N°. 674.)

Kettingzaag. Nieuw model kettingzaag, lang 1,8 M., wegende 0,8 KG. (Scientific American, Suppl., N°. 674.)

XIII. Onderwerpen betreffende de marine.

Torpedowezen. Vervolg van de artikelen van den luit.-kol. BUCKNILL. Verdediging van versperde vaarwaters. (Engineering, N°. 1195.)

XIV. Krijgsgeschiedenis.

Het gevecht bij Weissemburg op 4 Aug. 1870. Tactische studie. (Sc. M., Nov.)

Herinneringen uit den veldtocht in Tonkin. (*Vervolg.*) Krijgshistorische studie. (Sc. M., Nov.)

Hoe heeft NAPOLEON I zich tot veldheer gevormd? Betoog, dat NAPOLEON zijn veldheerstalenten slechts heeft verworven door aanhoudende studie en o. a. het geheele plan voor den veldtocht van 1796 heeft ontleend aan de operatiën van den markies DE MAILLEBOIS in 1745 en 1746. (Sc. M., Nov.)

De veldtocht van 1809 in Tirol, in Salzburg en langs de zuidelijke grens van Beieren. (*Slot.*) Het aandeel der Beiersche troepen aan dezen veldtocht. (Jahrb. A. u. M., Dec.)

De onuitgegeven geschriften van v. CLAUSEWITZ. De wensch wordt geuit, om zoo mogelijk een volledige uitgaaf dier geschriften te bezorgen. (Allg. M. Z., N° 88.)

De Engelsche veldtocht in Sikkim op de grens van Thibet. (Allg. M. Z., N° 89.)

De gedenkwaardigheden uit het leven van den Hertog van Coburg. Bespreking van het tweede deel van diens werk: *Aus meinem Leben und meiner Zeit.* (*Wordt vervolgd.*) (Allg. M. Z., N° 91—95.)

Beschouwingen over den veldtocht van 1859 in Italie. Uit nagelaten papieren wordt een poging gedaan, om de handelingen van den veldtuigmeester GYULAY te rechtvaardigen. (Oest. M. Z., Dec.)

XV. Wiskunde. Natuurkunde. Technologie.

Vloeiijzer ter vervanging van welijzer. Mededeelingen, waaruit blijkt, dat bij behoorlijke voorzorgsmaatregelen bij de fabricage, het vloeiijzer van uitgebreid nut kan zijn voor pantserconstructiën. (Mitth. A. u. G., Heft 11.)

XVI. Geschiedenis. Land- en volkenkunde. Aardrijkskunde

De vertegenwoordiging van het leger bij het zalven der koningen. Geschiedkundig overzicht van het personeel, dat tegenwoordig was bij het zalven der Fransche koningen. (Sp. M., 1 Déc.)

Geschiedkundige herinneringen. (*Vervolg.*) Voortzetting van de bespreking der vertaling van H. VON SYBELL, *Geschiedenis van Europa, gedurende de Fransche omwenteling.* (Sp. M., 1 et 15 Déc.)

XVIII. Onderwerpen van gemengden aard.

Veertiendaagsche kroniek. Naar aanleiding van de omstandigheid, dat de reservisten der cavalerie in 1889 slechts 25 dagen zullen worden opgeroepen, terwijl geld is toegestaan voor 28 dagen, wordt op de wenschelijkheid van wettelijke regeling van een minimum-oefeningstijd gewezen. — Geruchten loopen over de invoering van een nieuw model jas en de wederinvoering der epauletten voor de infanterie-officiëren. Men hoopt, dat deze geruchten zullen blijken ongegrond te zijn. — Uit de laatste bevorderingen tot hoofdofficier bij keuze bij de cavalerie blijkt, dat de wet op de bevordering op zonderlinge wijze geïnterpreteerd wordt. — Men zou het betreuren, indien, zooals het gerucht wil, aan de cavalerie-officiëren, belast met den administratieven dienst bij hun korps, het recht tot houden van dienstpaaarden werd ontnomen. Dit zou men kunnen doen, indien een bijzonder personeel voor de administratie werd bestemd, een maatregel, die alleszins aanbeveling zou verdienen. — Het wordt meer en meer de gewoonte,

om kapiteins der 2de kl., die in aanmerking komen voor benoeming tot kapitein 1ste kl., niet aan te stellen, voordat een zeker aantal te gelijk benoemd kunnen worden. Men acht dit tegen de bedoeling van het Koninklijk Besluit van 16 Maart 1838. — De Minister van Oorlog schijnt, om de gelijkstelling der traktementen van eenzelfde rang bij de verschillende wapens en dienstvakken te kunnen invoeren, te rekenen op de opheffing der soldaten 1ste klasse. Dit acht men echter tegen de wet. Wel kan de Minister — en dit zou zeer rationeel zijn — bij de invoering van een driejarigen eersten oefeningstijd — het aantal soldaten 1ste kl. aanmerkelijk verminderen. — Het nieuwe infanteriereglement is nog niet verschenen. Hoewel het te bejammeren is, dat zoodoende de nieuwe lichting nog volgens het oude reglement moet onderwezen worden, moet men het van den anderen kant toejuichen, dat de Commissie, belast met de samenstelling van het reglement, zich niet overhaast. (Sp. M., 1 Déc.)

De Markies DE JOUFFROY D'ABBANS. Voorloopige aankondiging van het werk: *De Markies de Jouffroy d'Abbans, inventeur de l'application de la vapeur à la navigation et de la machine à vapeur rotative et à double effet.* (Sp. M., Déc.)

Veertiendaagsche kroniek. Naar aanleiding van de, aan een officier opgelegde straf wegens het uitgeven van een boek zonder toestemming van den Minister van Oorlog, wordt er op aangedrongen, officieel de vergunning tot schrijven, onder verantwoordelijkheid van den schrijver voor het door hem uitgegeven werk, te verleen. — Men laakt de, door de budgetcommissie voorgestelde vermindering van den post voor den geographischen dienst, op de oorlogsbegroting. — Men betreurt het zeer, dat thans voor alle reservisten in 1889 de tijd voor herhalings-oefeningen van 28 op 25 dagen is teruggebracht. — Men acht het rationeel, dat de Kamer voor de oorlogswerken, die een buitengewone uitgaaf van 770 millioen vorderen, voor 1889 slechts 138 millioen heeft toegestaan. Men kan moeilijk meer verwerken. — In het militaire wetsontwerp, dat thans bij de Kamer ahangig is, wordt het beginsel gehuldigd, dat administratieve betrekkingen uitsluitend vervuld zullen worden door officieren, die speciaal voor dien dienst bestemd zijn. — Terwijl men bij de cavalerie en artillerie aan de officieren, die tijdelijk een administratieve betrekking vervullen, hun paarden ontnemt, geeft men een tweede dienstvaard aan de inspecteurs van den geneeskundigen dienst. — Elk jaar verkoopt men de geantografeerde cursussen van de applicatie-school der artillerie en genie; men begrijpt niet, waarom niet hetzelfde geschiedt met de cursussen van de school te Saint-Cyr. — Het heeft opzien en afkeuring verwekt, dat een gemeenteraadslid vrijgesproken is, ter zake van grove belediging van een hoofdofficier van het territoriale leger, tijdens deze, in uniform, een schietoefening leidde. — Volgens gerucht zou de lans weder ingevoerd worden bij de cavalerie. Men zou dit betreuren. (Sp. M., 15 Déc.)

M. RAMPONT. Levensbericht van den Senateur RAMPONT, wiens naam innig verbonden is met de schepping van den ballondienst bij belegeringen. (Sp. M., 15 Déc.)

Verscheidenheden. Vereenigde Staten: Het emmensiet. — Italië: Verdubbeling van het aantal regimenten veldartillerie. — Zweden: Snelvurend kanon van 47 mM., stelsel-Harald Thronsen. — Zwitserland: Schietproeven tegen veldwerken. (Rev. d'A, Déc.)

Verscheidenheden. Levensbericht van den Luit.-Kolonel v. MARÉES. — Levensbericht van den Luit.-Generaal ALFRED, Vrijheer v. DEGENFELD-NEUHAUSS. (Allg. M. Z., N°. 91—93.)

Generaal-Majoor v. SCHELL. Levensbericht. (Archiv, Band XCV, Heft 11.)

Verscheidenheden. Stenotelegraphie. — Bouw van het middenvak der Hawkesbury-brug in Australië. — De werkzaamheden voor ijsopruiming in den Beneden-Weichsel. — Omatelemeter, stelsel-Dredge-Steward. — Hydropneumatische duikaffuit voor achterlaadkanonnen van 12 cM. — De electrische booglamp

met 3 spitsen, stelsel-*Chapman* en *Dearing*. — Surrogaat voor glas. — Schietproeven met meliniet-projectielen. — Vergelijkende schietproeven met den *Maxim*-mitrailleur en het nieuwe Engelsche geweer. — Organisatie van den postduivendienst in Rusland. — Telefoon voor groote afstanden. — Bescherming van ballons captifs tegen den bliksem. — Bestelling van pantsertorens voor de nieuwe versterkingen aan de Maas, in België. (Mitth. A. u. G., Heft 11.)

Verscheidenheden. Duitschland: Invoering van verbandpakjes. — Frankrijk: De samenstelling van het leger, voor 1889 vastgesteld. — Engeland: Vergelijkende schietproeven tusschen den *Maxim*-mitrailleur en het nieuwe Engelsche geweer. — Italië: Electriche schijven voor het schijfschieten. — Spanje: Nachtelijke schietoefeningen der infanterie. — Rusland: Invoering van een veldmortier. — Vleesch als paardenvoedsel. — De legende van de heilige Barbara. (Schw. A. u. G., N°. 11—12.)